

Üzeyir Hacıbəyov-120

Komediyalar və yumoristik miniatürlər

2003
1394

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi

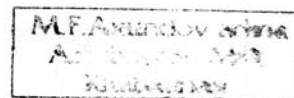
Üzeyir Hacıbəyovun ev-muzeyi

ÜZEYİR HACIBƏYOV-120

W6
H14

**KOMEDİYALAR VƏ
YUMORİSTİK MİNİATÜRLƏR**

44184

Bakı-2005

237220
237221 - Not musiqi.
237222 - Not musiqi.
237223 - Not musiqi.

76443

Tərtib edən:
Sərdar FƏRƏCOV

Redaktor:
Təranə HƏSƏNOVA

Üzeyir HACIBƏYOV.

Komediyalar və yumoristik miniatürlər. "Əbilov, Zeynalov və oğulları"
- Bakı - 2005 - 172 səh.

Mirzə Fətəli Axundov tərəfindən təməli qoyulan Azərbaycan milli teatrının ilk səhnə əsərləri də komediyalar olmuşdur.

Xalqımıza xas olan nikbinlik, hazırcavablıq, bəməzəlik, gülüş vasitəsi ilə səhvləri, qüsurları aradan götürmək cəhdi milli komediyalarımızda daim öz əksini tapmışdır.

Dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyovun yaratdığı komediyalar, yumoristik miniatürlər, felyetonlar, pamfletlər və s. öz sələflərinin qoyduğu ənənələrə əsaslanırsa da irəliyə doğru böyük addım kimi qiymətləndirilməlidir. Bu əsərlərdəki süjet-mövzu yeniliyi, dramaturji materialın konstruktiv işlənməsi, obrazların məhəmətlə açılması Üzeyir Hacıbəyovun dramaturq kimi yüksək istedadını bir daha nümayiş etdirmişdir.

Azərbaycandan çox-çox uzaq ölkələrdə səhnəyə qoyulan bu komediyalar 100 ilə yaxın bir zaman ərzində bütün Dünya xalqlarının doğma dillərində əsl klassik əsərlər kimi qiymətləndirilir, sevilir. Bu əsərlərə istər teatrlar tərəfindən, istər xalq tərəfindən daim böyük ehtiyac var. Bu komediyaların yeni nəşri dahi bəstəkarın 120 illik yubileyinə bir ərməğan olaraq, o böyük ehtiyacı qismən ödəmək istəyinin təzahürüdür.

4702060103-082

AB022016-2005

sifarişlə

İSBN 5-87459-223-7

© Sərdar FƏRƏCOV, 2005
© «Əbilov, Zeynalov və oğulları», 2005

Ön söz

1908-ci il yanvarın 25-də Bakıda, Tağıyev teatrında 22 yaşlı bəstəkar Üzeyir Hacıbəyovun «Leyli və Məcnun» operası tamaşaya qoyuldu. Bütün Şərq aləmində ilk opera olan bu əsərdə gənc bəstəkar özünü həm də mahir dramaturq kimi təqdim etdi. Çünki 6 pərdədən ibarət olan bu operanın librettosu da Üzeyir Hacıbəyova məxsus idi. Bu operanın böyük müvəffəqiyyətindən ruhlanan bəstəkar sonradan bir-birinin ardınca gözəl və dəyərli operalar və operettalar yaratdı ki, bunlardan «Koroğlu» operası istisna olmaqla hamısının librettosunu məhz Üzeyir bəy özü yazmışdı.

Azərbaycan milli dramaturgiyasına öz dəsti-xətti ilə qədəm qoyan Üzeyir Hacıbəyovun komediyaları da tamaşaçıları tərəfindən böyük həsrət-rəğbətlə qarşılanaraq əsl ümumxalq məhəməti qazana bilmişdi.

«Ər və arvad» (1909), «O olmasın, bu olsun» (1910) və nəhayət «Arşın mal alan» (1913) komediyaları artıq bir əsrə yaxın zaman ərzində istər Azərbaycanda, istər xarici ölkələrdə sonsuz məhəmətlə səhnəyə qoyulur, alqışlanır, sevilir.

Sağlam gülüş, yumor hissi Üzeyir Hacıbəyovun yaradıcılığa başladığı ilk illərdə onun publisistik yazılarından özünü büruzə vermişdi. Hazırcavab, dərin zəkali, xoşməcaz bir insan kimi xatirələrdə yaşayan Üzeyir bəyin yaradıcılığında felyeton, pamflet, satirik hekayə və miniatürlər

az deyildi. Hələ XX əsrin əvvəllərində çar Rusiyasının, eləcə də Azərbaycanın özündə baş verən milli azadlıq ideyaları, demokratik yeniləşmələr arzusu bir ziyalı kimi Ü.Hacıbəyovda da zamanın kəm-kəsirinə, problemlərinə, milli inkişafa mane olan mövhumata, savadsızlığa, qadın hüquqsuzluğuna qarşı etiraz hissləri doğururdu. Sağlam gülüş, satira və yumor isə Üzeyir bəyin vətəndaş kimi etirazını bildirmək üçün seçdiyi vasitələrdən biri idi. Adi ailə-məişət problemlərindən tutmuş böyük siyasi konfliktlərə, iqtisadi, ictimai əngəllərə qədər geniş diapazonlu mövzular Üzeyir bəyin hədəf dairəsində idi.

Qəribədir ki, ilk baxışdan ailə-məişət mövzusunda yazılmış komediyaların alt qatında gizlənmiş siyasi, ictimai problemlər də bütün kəskinliyi ilə ifşa olunurdu. Bu baxımdan «O olmasın, bu olsun» komediyası daha səciyyəvidir. O dövr üçün adi hala çevrilmiş, yaşlı baqqalın gənc qıza evlənmək arzusunda bəlkə də qəribə heç nə yoxdur. Lakin bu süjetin fonunda Üzeyir bəy böyük ustalıqla digər personajların iç üzünü açıb göstərir. Burada qızını 5000 manata satan Rüstəm bəy, ancaq cibi və qarnı üçün yaşayan «sosialist» Həsənqulu bəy, məslək və əqidəsini 5 manata dəyişməyə hazır olan intelligent Həsən bəy, hamıya hədə-qorxu gələn, özü isə əsl qorxaq olan qoçu Əsgər, Üzeyir bəyin hədəfə aldığı tiplər idi. (... Bəzi xatirələrdə oxuyuruq ki, bu personajların prototipləri də o vaxtlar maraqla «O olmasın, bu olsun» komediyasına tamaşa edib, gülərmişlər...). Cəmiyyətin xəstə ünsürlərini göz önünə gətirmək, gülüş vasitəsi ilə onlarda özlərinə

qarşı tənqidi fikir, islah olunma arzusu yaratmaq Üzeyir bəyin böyük xidmətləri kimi dəyərləndirilir. Lakin Üzeyir Hacıbəyovun komediyalarının qismətində daha böyük, daha geniş missiya vardı. Bu komediyalar Üzeyir sənətinin qeyri-adi, ecazkar gücü ilə millətin həyatına, məişətinə, təfəkkürünə daxil oldu və öz ömrünü səhnədə, kinoda yaşamaqla yanaşı, hər bir azərbaycanlının qəlbində, şüurunda davam etdirdi. Komediyalarda olan sözlər, aforizmlər, ifadələr artıq hər bir azərbaycanlı ailəsinin işlətdiyi zərbi-məsələ döndü.

«Arşın mal alan» komediyasında isə Ü.Hacıbəyov dünya dramaturgiyasında bənzərsiz bir nümunə yaratdı. Bu əsərdə klassik dramaturgiyaya xas olan konflikt, mənfi-müsbət obrazlar, qütblər yoxdur. Burada sevən, bir-birinə qovuşmaq istəyən insanların zamanla, məişətlə, adət-ənənələrlə bağlı yaranmış situasiyalarda düşdüyü vəziyyət və bu vəziyyətlərin doğurduğu sağlam gülüş var.

Üzeyir Hacıbəyovun komediyaları artıq 100 ilə yaxın bir dövrdə aktuallığını, təravətini itirməyərək öz sənət ömrünü yaşayır. Bu əsərlər neçə-neçə inqilabların, ictimai formasiyaların, yeni dövlətlərin, cəmiyyətlərin şahidi olub. Maraqlıdır ki, bütün zamanlarda bu əsərlər sevilib, qiymətləndirilib, səhnəyə qoyulub, ekranlaşdırılıb.

Bu il Üzeyir Hacıbəyovun 120 yaşı tamam olur. Müstəqil Azərbaycanın yetişən gənc nəslinin, böyük bəstəkarımızın bədii

irsini öyrənib mənimsəməsindən ötrü bu kitabın əhəmiyyətli olacağı şübhəsizdir.

Bu kitabın ərşəyə gəlməsində Ü.Hacıbəyovun ev-muzeyinin əməkdaşlarının zəhmətini qeyd etməklə bərabər, kitabın işıq üzü görməsində müstəsna səy və əzmkarlıq göstərən Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Naziri möhtərəm Polad Bülbüloğluna səmimi minnətdarlıq hissələrini bəyan etmək istərdim.

Sərdar Fərəcov

Üzeyir Hacıbəyovun ev-muzeyinin direktoru

KOMEDİYALAR

Ə R V Ə A R V A D

İştirak edirlər:

Kərbəlayı Qubad - 40 yaşında

Kərbəlayı Qubadın kənddəki qoca arvadı

Mərcan bəy - cavan

Minnət xanım - onun arvadı

Gülpəri - qulluqçu

Səfi - nökar

Qeyri nökarlar, tarzən, xanəndə, xor və qeyriləri

BİRİNCİ PƏRDƏ

Vaqe olur *Mərcan bəyin* otağında; otaq Avropa qaydasında düzəlmişdir.
Musiqi çalınır. *Mərcan bəy* tək; pərdə qalxır.

Mərcan bəy-

Mən bir kişiyəm, düşmüşəm arvadın əlinə, (2 dəfə)

Əldən qoya gər dolayacaq məni dilinə, (2 dəfə)

Bəs mən nə edim kim, qurtarım böylə beladan;

Təxlisi-giriban eləyim cövri-cəfadən. (2 dəfə)

(Musiqi)

Allah səni vursun, belə arvad, belə arvad! (2 dəfə)

Kim etdi səni mən fəqirə tuş, a bədzad? (2 dəfə)

Saldı çatını dar boğazıma, məni boğdu,

Eylədi mənim zəhmətimi on dəfə min qat. (2 dəfə)

(Musiqi)

Nəzr eyləmişəm, iş düşə arvadı boşayam, (2 dəfə)

Çünki başqa əlacı yoxdur, boşamasam çatlaram.

Həç bilmirəm, amma, nə kələk mən gəlirəm ona, (2 dəfə)

Tərs kimi, kəbin pulu da beş min manat yazılıb.

Bəs mən nə edim kim, həmi arvadı boşayım,

Həm də kəbin pulu cibimdə qalsın,

Həm də yenə bir arvad alım, sözümə baxsın. (2 dəfə)

Minnət xanım (tələsik daxil olur)- Bu saat mənə de görüm, udmusan, yoxsa uduzmusan?... Tez ol!

Mərcan bəy (özünü itirib)- Uduşam! Yox... Belə uduzmuşam! Yox, mən qumar oynamamışam ki, udam, ya uduzam, əvvəla. İkiminciyə qalan yerdə, çox da uduşam, ya çox da uduzmuşam, sənə nə?

Minnət xanım (qeyzlə)- Mənə nə? Mənə nə?...

Mərcan bəy (lap özünü itirir)- Məsələn deyirəm!

Minnət xanım- Çıxart bu saat cibindəki pulları mənə ver!

Mərcan bəy- Əcəb ekspropriatorsan, «ruki verx»!

Minnət xanım- Tez ol, işim var!

Mərcan bəy- İşin var, get işinə! Ancaq məndən əl götür. Cibimdə beş-altı şahı var, o da özümə lazımdır. Bu gün müsəlman qəzetəsi alıb oxuyacağam. Daha bundan sonra mən millətpərəst olmuşam.

Minnət xanım- Bura ver pulu! Mən özüm aldıraram, oxuyarsan.

Mərcan bəy- Minnət! Sənin bu cürə hərəkətin çox pis hərəkətlərin birisidir. Heç bilirsən bu cürə hərəkətlərin adına rusca nə deyirlər? Bu hərəkətlərə deyirlər: vmeşatelstvo vo vnutrennie dela, yeni mənim öz məxsusi işimə sən qarışırsan. Qoymursan ki, mən öz işimi özüm görüm. Canım, mən səni aldım ki, mənə arvad olasan, nəinki üstümdə qəyyum! Mənə qəyyum lazım deyil. Allaha şükür, həddi-buluğa çatmışam, ağılim başımdadır. Özüm də camaat arasında sayılan bir kişiyəm; belə olan surətdə sənin nə haqqın var ki, mənim cibimə girsən?

Minnət xanım- İndi beləmi, Mərcan?! Beləmi? Çox əcəb! Zərər yoxdur. Bir də sən məndən pul istəsən, onda özün bil! Xudahafiz!

(Tez gedir)

Mərcan bəy- De görüm, ay camaat! Tutubdur ki, gerek ciblərini soyam. Bu nə kələk idi mən özümü saldım, ay camaat!... Bu nə kələk idi? Pulun ola, malın ola, amma arvad sənə göz verə, işiq verməyə?

(Musiqi)

Nəzr eyləmişəm, iş düşə arvadı boşayam, (2 dəfə)

Çünki başqa əlacı yoxdur, boşamasam, çatlaram.

Heç bilmirəm, amma, nə kələk mən gəlir ona, (2 dəfə)

Tərs kimi, kəbin pulu da beş min manat yazılıb.

Bəs mən nə edirəm kim, həmi arvadı boşayım,

Həm də kəbin pulu cibimdə qalsın,

Həm də yenə bir arvad alım, sözümə baxsın. (2 dəfə)

Musiqi: tərda şur çalınır, *Kərbəlayı Qubad* daxil olur.

Kərbəlayı Qubad- Səlamünəleyküm.

Mərcan bəy- Ay əleyküməssalam.

Kərbəlayı Qubad- Ağanın kefi-əhvalı necədir?

Mərcan bəy- Sağ olasan, Kərbəlayı, çox yaxşıdır. (Kənara). Başıma bir yaxşı fikir gəlir, görüm mənim arvadımı bu kişi ala bilirmi?

(Musiqi)

Mərcan bəy- Kəblə Qubad, gəl bəri!

Kərbəlayı Qubad- Baş üstə, baş üstə.

Mərcan bəy- Bir qulaq ver sən mənə!

Kərbəlayı Qubad- Baş üstə, baş üstə.

Mərcan bəy- Mən sənə söz söyləyim.

Kərbəlayı Qubad- Sən buyur, sən buyur.

Mərcan bəy diqqətlə *Kərbəlayı Qubad*ın üzünə baxır.

Mərcan bəy- Mənə bir söylə görüm, Kərbəlayı Qubad, Qubad, neçə dəne arvadın var, ay neçə dəne arvadın var? Tez söylə görüm!

Kərbəlayı Qubad- Bir danə!

Mərcan bəy- Tək birçə danə?

Kərbəlayı Qubad- Bir danə.

Mərcan bəy- Bəs necəsən, Kərbəlayı, sən?

Bəs necəsən, Kərbəlayı, sən!

İstəyirsənmi sənə bir danə arvad alım, ay!

Özü dövlətli ola!

Kərbəlayı Qubad- Özü dövlətli ola?...

Mərcan bəy- Yaxşı pulu var, dövləti var!

Kərbəlayı Qubad- Yaxşı pulu var, dövləti var?

Al, sənə mən qurban olum. (2 dəfə)

Mərcan bəy- Kərbəlayı Qubad! Sən özün bilirsən ki, bir arvad ilə kişinin ömrü keçməyir; ona görə kişiye heç olmasa iki danə arvad lazımdır. Belədir, belə deyil?...

Kərbəlayı Qubad- Doğrudan da, mənim də ağılim kəsir ki, iki arvad salahdır. Əlbəttə, kişinin hər bir ləvazimatı iki olsa dəxi yaxşı

olar. Buna kimin bir sözü ola bilər.

Mərcan bəy- Yox, məndən sənə əmanət! Arvadını həmişə iki saxla, kişi olan şəxsin arvadı gerek qoşa ola və «Molla Nəsrəddin» jurnalı əbəs yerə bu barədə danışmır.

Kərbəlayı Qubad- Belə görürəm ki, bəy, fərmayışatın hamısı doğrudur. Məsələn, mənim, üzüm ayağınının altına, eyb olmasın, bir danə arvadım var; özü də kənddə; deməli, mən şəhərdə lap tək qalmışam. Əlbəttə, əgər bir arvadım da şəhərdə olsa idi, heç halıma təfəvüt eyləməzdi. Halbuki indi halıma bərk təfəvüt eyləyir. Bəy, təvəqqe eyləyirəm ki, bu biədab sözlərimi bağışlayasınız.

Mərcan bəy- Zərər yoxdur, doğru sözdür ki, danışsın. İndi mən özüm də niyyət eyləmişəm ki, iki danə arvad alam, indi mən istəyirəm ki, əvvəlcə öz arvadımı boşayam; çünki mən bu arvadı heç istəmirəm.

Kərbəlayı Qubad- İstəmirsən, boş! Daha nəyə məəttəlsən?

Mərcan bəy- Boşaram. Ancaq iş burasındadır ki, qabaqda axmaqlıq edib, kəbin pulunu beş min manat yazdırmışam.

Kərbəlayı Qubad- Əcəb sözdür, kəbin pulu nədir, zad nədir? Bir-iki dəfə üzünə baxma, inciyib onda özü deyər ki, kəbinim halal, canım azad.

Mərcan bəy- Vallah, onun özü məni o qədər incidib ki, az qalmışam özüm deyəm ki, kəbinim halal, canım azad, məndən əl çək... (Bu əsnada qapıdan səs gəlir). Dur gedək o biri otağa, burada bizi pusarlar.

Gedirlər; *Minnət xanım* daxil olur.

Minnət xanım-

Mənim adım Minnətdir;

Yerim burda cənnətdir.

Təzə ayı gördükdə

Mənə baxmaq sünətdir.

(2 dəfə)

Gəl məni gör, dərdimdən öl!

Mənim adım Minnətdir;

Gəl məni gör, dərdimdən öl!

Yerim burda cənnətdir.

(*Musiqi*)

Sizə doğrusun deyim,

Ərimin başı yoxdur.

Ağlı yoxdur axmağın

Qədrimi bilmir, bilmir.

(2 dəfə)

Gəl məni gör, dərdimdən öl!

Mənim adım Minnətdir;

Gəl məni gör, dərdimdən öl!

Yerim burda cənnətdir.

(*Musiqi*)

Belə fikri vardır kim,

Məni boşasın, özgəsin alsın.

Onu bilmir ki, axmaq,

Belə fikri müşküldür.

(2 dəfə)

Gəl məni gör, dərdimdən öl!

Mənim adım Minnətdir;

Gəl məni gör, dərdimdən öl!

Yerim burda cənnətdir.

(*Musiqi*)

Mərcan bəy tez daxil olur.

Mərcan bəy-

Bu nə səs küydür burda?

Qonağım vardır orda.

Səsin düşüb hər yana,

Çığırırsan, ay... arvad!

Minnət xanım (gedir o tərəfə)-

Əcəb eyləyirəm mən,

İstəmirsən, çıx get sən.

Qulağına pambıq tut,

Boynuna sal ağ kəfən.

(2 dəfə)

Gəl məni gör, dərdimdən öl!
Mənim adım Minnətdir;
Gəl məni gör, dərdimdən öl!
Yerim burda cənnətdir.

Mərcan bəy acıqlı-acıqlı çırtıq vurur.

Minnət xanım- İndi buyura bilərsən. Buyura bilərsən! (*Gədə-gədə*). Buyur, buyur, buyur!

Mərcan bəy- Tfu!...

Minnət xanım- Tfu!...

Mərcan bəy- Tfu!... (*Gedir.*)

Minnət xanım- Tfu!... (*Gedir.*)

Səfi (daxil olur)- Tfu! Süpürək!

Mərcan bəy (Kərbəlayı Qubad ilə daxil olurlar)- Tfu!... Balam, gedək o biri otağa. (*Gedirlər*).

Səfi- Bu canım ölsün ki, bularda bir kələk var; gedim görüm nə danışirlar.

Gedir dallarınca. Minnət daxil olur və tez yüyürüb pərdənin dalında gizlənir.

Mərcan bəy (daxil olur, dalınca Kərbəlayı Qubad əvvəlki qərar ilə) - Balam, orada olmadı, gəl yenə burada danışaq. İndi, Kərbəlayı, mən istəyirəm ki, arvadımı boşayam, ona görə də...

Səfi (daxil olur)- Bəy, çay gətirir?

Mərcan bəy- Allahu Əkbər! (*Çığırır*). Gədə, rədd ol! Bir də bu otağa girmə, xəlvət sözüm var. (*Nökər gedir*). Mənim arvadımın kəbin pulu beş min manat ələyir, əgər bu beş min manatı...

Səfi (daxil olur)- Ağa, istəyirsiniz qapıları daldan bağlayım?

Mərcan bəy- Pa atannan, yeri, gədə yiyəsi! A gədə, qoçaq, mən səni çağırmaıncın sən bu otağa girmə!

Səfi- Baş üstə, ağa. (*Gedir*).

Mərcan bəy (qapılara qulaq asıb, sonra deyir)- İndi mən bilməyirəm ki, arvadımı nə tövr boşayım.

Kərbəlayı Qubad- Nə qayırım, arvad mənim olaydı, görəydin ki, nə tövr boşayırdım.

Mərcan bəy- Bu cürə arvadı sən də boşaya bilməzdin.

Kərbəlayı Qubad- Xeyr, boşayırdım.

Mərcan bəy- Yaxşı, nə tövr edərsən?

Kərbəlayı Qubad- Onu mən bilərəm, sənə demərəm və bir də mən arvad almağın da yolunu bilərəm, boşamağın da, amma siz oxumuşlar o cürə şeyləri dürüst bilməzsiniz. Sizin bu cürə səriştəniz olmaz.

Mərcan bəy- Yaxşı, sən heç uxajivat eləmişən ki, belə danışır-san?

Kərbəlayı Qubad- Eləmişəm, amma bilmirəm ki, uxajivat nədir, çünki urusca savadım yoxdur.

Mərcan bəy- Kərbəlayı Qubad, indi ki, sən belə mahir kişisən, gəl bir iş eyləyək.

Kərbəlayı Qubad- Nə iş?...

Mərcan bəy- Bax, əgər mən arvadımı boşasam, onda gerek beş min manat kəbin pulu verəm. Amma əgər sən bir iş görə bilsən ki, arvadım mənə deyə kəbinim halal, canım azad və mən-dən çıxıb gedə, onda sənə iki min manat nəqd pul verərəm. Anladınmı nə deyirəm?

Kərbəlayı Qubad- Nə üçün, heyvan ki, deyiləm, yaxşı anlayıram.

Mərcan bəy- Bacararsanmı?

Kərbəlayı Qubad- Bacararam. Ancaq bunu bil ki, iki min manat çox azdır.

Mərcan bəy- Paho, nə danışır-san? İki min manat iyirmi dənə yüzlük ələyir.

Kərbəlayı Qubad- Bəy, qorxuram zərər eyləyim, çünki kənddəki arvadım çox bədzad şeydir, sən gəl beş yüz manat da artır.

Mərcan bəy- Zərər yoxdur, iki min beş yüz manat olsun!

Kərbəlayı Qubad- Allah sənə ömr versin, indi, bəy, olmazmı ki, bu işi notarius əli ilə eyləyək?

Mərcan bəy- Yaxşı, o da mümkündür. Gedək notariusun yanına; ancaq de görüm nə tövr edəcəksən?

Kərbəlayı Qubad- Sən bir iş eylə ki, mən bu otaqda arvad ilə bir dəfə görüşüm, vəssələm. Ondən sonra sənın işın yoxdur.

Mərcan bəy- Elə bu?...

Kərbəlayı Qubad- Elə bu, vəssələm.

Mərcan bəy- Di onda gedək. (*Gedirlər*).

Minnət xanım (pərdənin dalından çıxır)- Bəs belə, Mərcan, bəs belə; mənə iki min beş yüz manata satmaq istəyirsən? Ha... ha... ha... Bəs belə, Mərcan! Mənə iki min beş yüz manata satmaq istəyirsən? İndi görək kim bədzatdır; sən, yoxsa mən? *(Çağırır)*. Səfi! Səfi!

Səfi (daxil olur)- Nə buyurursan, xanım?

Minnət xanım- Gülpərinə tez buraya çağır.

Nökər gedir. *Musiqi.*

Gülpəri-(daxil olur)-

Nədir dərdin sənə, xanım? (2 dəfə)

Sənə nə olub, sənə nə olub, }
Sənə nə olub, kefsizsən? } (2 dəfə)

(Musiqi)

Minnət xanım-

Mənim dərdim var, Gülpəri!

Sənə söyləyir dərdimi;

Ona sən bir əlac eylə (2 dəfə)

Mənim dərdimin dərmanı

Ərimi aldatmaqlıqdır.

Mənə nə olub, mənə nə olub, }
Mənə nə olub, bildinmi? } (2 dəfə)

Gülpəri, mənim ərim istəyir ki, mənə iki min beş yüz manata satsın.

Gülpəri- Buy, allah o cürə ərin başına bir daş salsın!

Minnət xanım- Qarğış eləmə. Təqsir ərimdə deyil.

Gülpəri - Bəs kimdədir?

Minnət xanım- Təqsir ərimin başındadır ki, içində beyin yoxdur.

Gülpəri- Bəs mən deyirəm ki, başına daş salsın, özünə ki, demirəm.

Minnət xanım- Bax, Gülpəri, sabah bura bir kişi gələcəkdir. Onda sən üzünü bərk-bərk tutub və burada otur; o kişi başlayacaq səni tovlamağa və deyəcəkdir ki, gəl səni alım, onda sən də

degənə yaxşı. Ancaq gərək ərimdən boşanam sonra... O kişi sənə hər nə desə razı ol, bacararsanmı?

Gülpəri- Elə bacararam! Hanı o bəxtəvər kişi, gəlsin görək.

Minnət xanım- Sabah gələcəkdir. Sən bu saat mənə bir qədər kağız ilə mürekkəb və qələm getir.

Gülpəri- Bu saat. (gətirir).

Minnət xanım- İndi mən ərimin axmaq başına bir oyun açım ki, özün də məəttəl qalsın.

Gülpəri- Buyur. *(Kağız, qələm verir)*.

Minnət xanım- Mən kağız yazıram. *(Yazır)*. İndi, Gülpəri, sən get nöqərlərin, qulluqçuların hamısını buraya çağır, gəlsinlər.

Gülpəri- Bu saat. *(Gedir)*.

Minnət xanım- İndi qoy bu kağızı Mərcan bəy oxusun, onsuz da dəli başı lap dəli olsun.

Bu əsnada nöqərlər, qulluqçular bir-birini basa-basa daxil olurlar. Yoğun aşpaz əlində kəfir, qolları çirməkli; mehtər əlində xəlbir, üzü samanlı; birinin əlində süpürgə, suçiləyən və Gülpəri də gəlirlər.

Minnət xanım- Ay uşaqlar, bilirsiniz nə var?

Hamı- Xeyr, xanım, bilmirik.

Minnət xanım- Mənim ərim mənə satmaq istəyir.

Hamı- Yox, belə iş ola bilməz; bu nə hərəkətdir, bu nə bədnamçılıqdır.

Minnət xanım- Amma... *(Hamı sakit)*, mən bir elə iş görəcəyəm ki, mənə sata bilməyəcəkdir.

Hamı (sevincle)- Ha, bu yaxşıdır.

Minnət xanım- Amma... *(Hamı sakit)*. Siz gərək mən deyən sözlərə, mən elədiyim işlərə dürüst diqqət edəsiniz. *(Onlar dim-dik dururlar)*. Və ərimə heç bir söz deməyəsəniz. *(Onlar düz dururlar)*. Əyər biriniz demiş olsa, vay onun halına! *(Hamı tez aşağı oturub qalır)*. Əyər mən deyənə qulaq assanız hərənizə on manat pul bağışlayacağam. *(Hamı sevincək ayağa qalxır)*.

Hamı- Sağ ol, xanım, sağ ol!

Minnət xanım- Gülpəri, bayaqkı sözlər yadından çıxmasın. Səfi! Buraya gəl, bu kağızı al, Mərcan bəy gələndə ona verib deyərsən ki, bir nəfər qulluqçu arvad gətirdi və başqa heç bir söz demə!

Səfi- Heç bir söz!

(Musiqi)

Minnet xanım-

İnsaf eyləyin, bir baxın mənə! } (2 dəfə)
Mərcan eyləyir çox zəbun mənə! }

Xor-

Ay xanım, xanım, siz qəm etməyin, } (2 dəfə)
Peşiman olacaq Mərcanın sənin. }
Ağzi bir çuval, boynu şam piyi,
Başı gərmək, burnu yelpənək;
Əbləhin biri Kərbəlayı Qubad
İstəyir gələ xanıma kələk.
Ay xanım, xanım, siz qəm etməyin } (2 dəfə)
Peşiman olacaq Mərcanın sənin. }

(Musiqi)

Pərdə

İKİNCİ PƏRDƏ

Vaqe olur həmin otaqda. Pərdədən qabaq musiqi çalınır; sonra pərdə qalxır.
Səfi tək.

(Musiqi)

Səfi-

Bədnam oldun, Mərcan, bala-bala } (2 dəfə)
Camaatın içində. }
Ha, ha! Ha, ha! Ha, ha!... } (2 dəfə)
Bədnam oldun, Mərcan, bala-bala }
Camaatın içində. }

Xor-

Ha, ha! Ha, ha! Ha, ha!... } (2 dəfə)
Bədnam oldun, Mərcan, bala-bala }
Camaatın içində. }

Səfi-

Qıldı nəfsin tuğyan, bala-bala,
Arvad ilə savaşdın.
Bir tövr qıldı şeytan, bala-bala,
Başdan dibə dolaşdın.
Ha, ha! Ha, ha! Ha, ha!...
Bədnam oldun, Mərcan, bala-bala
Camaatın içində.

Qapı döyülür. Hamı qaçır, tək bir Səfi qalır, qapını açır, əlində süpürgə.
Mərcan bəy daxil olur, dalınca Kərbəlayı Qubad.

Mərcan bəy- Kərbəlayı, sən hələ qapıda gözlə; sonra mən səni
çağıranda gəlersən.

Səfi- Ağa, sənə bir kağız var, buyurun!

Mərcan bəy- Nə kağızdır, kim verdi?

Səfi- Dünən bir qulluqçu qız bunu gətirdi.

Mərcan bəy- Kimin qulluqçusu idi?

Səfi- Bilmirəm. (Gedir).

Mərcan bəy- (kağızı oxuyur)- «Ey mənim ruhi-rəvanım Mərcan bəy. Bir dəfə səni gördüm, aşiq oldum. İkinci dəfə gördüm, dəli oldum. Üçüncü dəfə gördüm, tab gətirə bilmədim və bu kağızı sənə yazdım. Əyər sən mənə iltifat edib məni almasan və məni özünə arvad etməsən dəli-divanə olub, çöllərə düşəcəyəm. Ah-naləm səni tutacaq... Mən iyirmi üç yaşında bir nazəninəm ki, dərdimdən ölənlər çoxdur; amma mən də sən dərdindən ölürəm. Əgər məni alsan, iki yüz min manatlıq malımı da sənə qurban edərdim. Məni görmək istəsən, sabah saat altıda gəlib, qapını təqəqüləb edərdim... Sənə aşiq bir nazənin». (Məbhut). Görəsən bu yuxudur, yoxsa gerçəkdir? Yox-yox, bu, yuxudur... Mən yuxu görürəm... Səfi! Səfi! (Çağırır).

Səfi- (daxil olur)- Nə buyursan, ağa?

Mərcan bəy- Səfi! Mən yatmışam, yoxsa oyağam?

Səfi- Allaha şükür, oyaqsan.

Mərcan bəy- Bərəkallah, Səfi! Bu kağızı sənə kim verdi?

Səfi- Bir qulluqçu.

Mərcan bəy- Kimin qulluqçusu idi?

Səfi- Bilmirəm.

Mərcan bəy- Nə dedi?

Səfi- Dedi bu kağızı Mərcan bəyə ver.

Mərcan bəy- Yaxşı, get. (Səfi gedir. Mərcan kağızı öpüb, qoyur gözələrinin üstünə). Oxxay! A bu kağızı yazan əllər, a bu kağızı yazan əllərin sahibi! Sən ki, mənim dərdimdən dəlisen, mən də sən dərdindən dəli olacağam. (Ağlamsınır). Ox, aşiq oldum, dəli oldum. Yox-yox, bu eşq məni öldürər. Mənim eşq belasına bir o qədər tabım yoxdur. Doğrudan da ki: məhəbbət bir bəla şeydir, giriftar olmayan bilməz. Ey iyirmi üç yaşında nazənin! Sən iki yüz min manatını mənə qurban edirsənsə, mən də əlli min manatı sənə qurban edirəm və bir canımı da üstündə verirəm. (Bərkdən). Yox-yox, rədd olsun Minnət! Mən gerek onu bu gün boşayam, mən aşiqəm, aşiq!

Qəzayi-eşqi ta gördüm, səlahi-əqlədən durəm.

Məni rüsva görüb, eyb etmə, ey naseh ki, məzurəm.

Kərbəlayi Qubad! Kərbəlayi Qubad! (Kərbəlayi Qubad daxil olur). Başına dönüm, axı mən aşiq olmuşam. Sən allah, bu işi bu

gün qurtar. Məni Minnətin üzündən xilas eyle, allah atana rəhmət eylesin. Zərər yoxdur, sənə iki min beş yüz əvəzinə, üç min manat verərəm. Mən aşiq olmuşam... Mənə aşiq... Mənə aşiq olublar... Mən də aşiqəm... Eşq vurub başıma. Oy, ürəyim xarab olur... Nə şirin şeydir bu eşq... Oy, bitab oldum. (Yıxılır səndəlin üstə, ürəyi bitab olan tək olur).

Kərbəlayi Qubad- Ağ, ağa Mərcan bəy! Ağ, Mərcan bəy, ay ağa!

Mərcan bəy- (gözünü açır).- Hə!...

Kərbəlayi Qubad- Ağ! Olmazmı o beş yüz manatı bu saat mənə verəsən! Çünki o, notariusda yazılmayıbdır. Əgər arvadı bu gün tovladı, tovladı; tovlamadı, onda beş yüz manatı gətirib verərəm özünə.

Mərcan bəy- Yaxşı, bir hovur verərəm. Ürəyim xarab oldu, aşiq olmuşam. Ey iyirmi üç yaşında nazənin! (Bitab olur. Sonra birdən ayağa durub kağızı cibindən çıxardır). Ay kişi, kağızda da yazılıdır ki, sabah saat altıda gələcəyəm... Kağız dünən yazılıbdır, deməli, bu gün gələcəkdir. Hurra!... Bu gün gələcəkdir. İndi saat neçədir? (Saata baxır). Saat ikidir, hələ dörd saat var. De bircə, Kərbəlayi, sən tez ol, işini gör.

Kərbəlayi Qubad- Mən hazıram, ancaq arvad gəlsə başlarıq.

Mərcan bəy- Aha, çox yaxşı, sən get qapıda dur, sonra çağıraram. (Qubad gedir). Səfi! Səfi! (Səfi daxil olur). Get, Minnət xanımı buraya çağır. (Səfi gedir). Yox, bu kağız mənə cürət verdi. Mən ona açıq-açıqına deyəcəyəm ki, səni boşayıram, daha sənənlə bir yerdə ola bilmərəm.

Minnət xanım (daxil olur)- Buyurun! Nə deyirsən! (Güləmsünür)..

Mərcan bəy- Minnət...(Kənara). Cürətim gəlməyir, gözümü bərk qorxuzub. (Ona). Minnət... Ey! (Kənara). Lap arvada dönmüşəm. (Ona). Ağız, Minnət!.. Çörək yeyibsen?

Minnət xanım- Yemişəm! Nə eləyirsən?

Mərcan bəy- Sözün doğrusu, daha bundan sonra mən sənənlə bir yerdə... çörək yeyəcəyəm. (Kənara). Tfu mənim üzümə; görürn nə deyirəm, ay camaat!...

Minnət xanım- Daha niyə acıqlanırsan?

Mərcan bəy- Çünki (kağıza baxır). Acığımı sən tutdurursan,

sən! Bütün təqsir səndədir. Ona görə bir də mən səninlə dolana bilmərəm, gerek səni boşayam. (*Kənara*). Allah, sənə şükür, dedim.

Minnet xanım- Aha! Deməli, çörək bəhanə imiş! Sən məni boşamaq istəyirsən! Çox acəb! Mən də namərd qızıyam, əgər bir dəqiqə sənin evində qalsam. Boşa məni!

Mərcan bəy (kənara)- Nə yaxşı razı oldu! (*Ona*). Əlbəttə boşayacağam, təvəqqə edirəm ki, bu gün mənim evimdən çıxasan.

Mərcan bəy gedir. *Minnet xanım* tez gedib *Gülpəri*ni çağırıb evdə oturdur, özü də pərdənin dalına girir.

Minnet xanım- *Gülpəri*, dünən dediyim sözləri unutma, mən deyən kimi əməl et! (*Gizlədir*).

Gülpəri- Arxayın ol! (*Üzün bərk tutub oturur*).

Kərbəlayı Qubad (daxil olur)- Öhö!... Öhö!... (*Öskürür, sükut*). Bu gün hava çox istidir. (*Sükut*). Görəsən bu evlərin hamısı *Mərcan bəy*indir? (*Bir qədər çırtıq vurur*).

(*Musiqi*)

Ay xanım, xanım, dərdin alım,
Bəs məni neylərsən, vəsməni neylərsən?...

(*Musiqi*)

Qaşın qara, gözün qara,
Bəs məni neylərsən, vəsməni neylərsən?

Gülpəri- Buy, a kişi, dəli deyilsən ki, allah, aman, kişi elə bil ki, qızıbdır.

Kərbəlayı Qubad- Xanım, bir de görüm, səni görən adam da qızmazmı? Vallah, bu saat sənin dərdindən qızmış dəvəyə dönmüşəm, inanmırsan: lok, lok, lok, lok. (*Arvadın yanından keçəndə xoruz kimi qanad sallayır*).

Gülpəri- Ay kişi, xoruz deyilsən ki, mənə qanad sallayırsan!

Kərbəlayı Qubad- Vallah, sənin dərdindən bu saat xoruz olmuşam, inanmırsan: quququ qu...

Gülpəri- Mənim ərim var, vallah, bilsə səni öldürər.

Kərbəlayı Qubad (kənara)- Yazıq, daha bunu bilmir ki, əri mənə əli ilə üç min manat pul verir.

Gülpəri- Nə deyirsən?

Kərbəlayı Qubad- Sənə *Kərbəlayı* qurban! Deyirəm ki, ərindən boşan, gəl mən səni alım, gül kimi saxlayım, bülbül kimi saxlayım.

Gülpəri- Bəlkə ərim razı olmadı?!

Kərbəlayı Qubad- Neçün razı olmur? De ki, kəbinim halal, canım azad. Onda hansı ər olsa razı olar.

Gülpəri- Doğrusu, mən özüm də ərimdən incimişəm.

Kərbəlayı Qubad- Axı sənin ərin nə adamdır ki, sən qədrini bilsin. Sən qədrini bu qara lələşin bilər! Vallah, səni mən tükə incitmərəm! Razısanmı? Nənəm sənə qurban! (*Sükut*). Razısanmı? Canım sənə qurban! (*Sükut*). Aha! Fars deyər ki: «*Sükut* əlaməti-rizast». Görünür ki, razısan. Elə deyilmi? Gözümün ağı gözünün qarasına qurban!

Gülpəri- Razıyam.

Kərbəlayı Qubad- Vəssalam. Bax, sən bu güncə talağını ərindən al; sonra bir üç ay on gün gözle iddən çıxsın; ondan sonra gedək evimizə.

Gülpəri- Yaxşı, sən get, mən bu gün kağızımı alaram. Səlamət qal. (*Gülpəri gedir*).

Kərbəlayı Qubad- Səlamət qal, canım sənə qurban! Səlamət qal. (*Papağını çıxarır*). Paho! Lap tərledim. Amma, vallah, bərəkallah mənə. Sözü doğru, indi mən arvad alış-verişində yaxşıca dəlal ola bilərəm. Mən heç özümü belə bilmirdim.

Mərcan bəy (daxil olur)- Nə tövr oldu?

Kərbəlayı Qubad- Çoxdan!...

Mərcan bəy- Nə çoxdan!...

Kərbəlayı Qubad- Çoxdan!...

Mərcan bəy- Ay kişi, tez de görüm nə oldu?

Kərbəlayı Qubad- Nə olacaq? Razı oldu, qurtardı getdi.

Mərcan bəy- Ə kişi, nə deyirsən? Razı oldu?

Kərbəlayı Qubad- Əlbəttə oldu, oynaya-oynaya oldu.

Mərcan bəy- Ə kişi, qəribə sən hünərlisən!

Kərbəlayı Qubad- Rəhmətlik oğlu, dəvə kimi nərildəmişəm, xoruz kimi banlamışam, qoç kimi mələmişəm, zarafat deyildir!

Mərcan bəy- Yeni dedi ərimdən boşanıb gələrəm?

Kərbəlayı Qubad- Bəli, bu gün səndən talağ alacaqdır.

Mərcan bəy- Ay bivəfa arvad!... Hər halda, balam, allah səndən razı olsun, mən ki, səndən razıyam.

Kərbəlayı Qubad- Bəs pulu nə vaxt verəcəksən?

Mərcan bəy- Elə ki, arvad sənə evinə gəldi, haman dəm yüyür gəl pulunu al!

Kərbəlayı Qubad- Çox gözəl.

Mərcan bəy- Yeni lap razı oldu?

Kərbəlayı Qubad- Səni aldatmıram ki, indi bir hovur arvad səndən talağını istəyəndə görərsən. İndi mən gedirəm, sabah işi lap təmizləyərək. İndi tələsiyirəm.

Mərcan bəy- Niyə tələsiyirsən?

Kərbəlayı Qubad- Gedirəm Sijimqulu bəyin yanına. Deyəsən, o da arvadından narazıdır, boşamaq istəyir.

Mərcan bəy- Çox əcəb! (*Kərbəlayı Qubad yola salır*).

Minnət xanım (*pərdənin dalından çıxır*)- Qoçaq Gülpəri oyun oynadı, indi qaldım mən özüm. (*Mərcan daxil olur. Acıqlı o yan-bu yana gəzir*). Bu saat mənim talağımı ver!

Mərcan bəy (*kənara*). Kişi doğru deyirmiş. (*Ona*). Hə!... Özgə ələ getmək istəyirsən?...

Minnət xanım- O sənə borcun deyil, bu saat mənim talağımı ver!

Mərcan bəy- Baş üstə, hazır olum, gedək talağa. (*Gedir*).

Gülpəri daxil olur.

Minnət xanım- Ay Gülpəri, bərəkallah, çox yaxşı iş gördün. İndi mənim işim qalıbdır. Mən bu saat gedəcəyəm atam evinə, ancaq bir hovur buraya gəlib, sonra yenə gedəcəyəm. Sən sabah mənim çarşabımı geyərsən və qapının ağzında gözlərsən, mən ərimdən talağ kağızımı alıb sənə verəcəyəm. Onu da yanında saxlarsan, sonra hər nə lazımdır mən sənə deyərəm.

Gülpəri- Baş üstə, xanım.

Minnət xanım- İndi get, ərim səni burada görməsin.

Gülpəri gedir

Mərcan bəy (*daxil olur*)- Gedək talağa.

Minnət xanım- Bu saat. (*Gedir*).

Mərcan bəy (*fikirli*)- Ay bivəfa arvad! Gör, sən allah, məni qoyub Kərbəlayı Qubada gedir. Məni, məni ki, iyirmi üç yaşında bir nəzənin dərdimdən ölür. (*Tələsik*). Aha, saat neçədir, o vaxta bir saat qalıbdır, zərər yoxdur, qurtardım Minnətin üzündən, qurtardım! Bir saatdan sonra bir nəzənin sənəmə gələcəkdir. O mənə aşiq, mən ona aşiq. Əlbəttə, insan gerek arvada əvvəlcə aşiq ola, sonra ala, yoxsa görməz-bilməz alırıq, sonra da peşiman olub qovuruq. (*Çağırır*). Səfi! Səfi! (*Səfi gəlir*). Xanım hazırdımı?

Səfi- Bəli, hazırdır.

Mərcan bəy- Çox yaxşı. İndi sən bu otağı təmizcə süpür, bir saata qədər qurtar və sonra qapı döyülən kimi, gəl mənə xəbər ver. Mən də bu saat gəlirəm. (*Gedir*).

Səfi- Baş üstə!

(*Musiqi*)

Elə ki, ər axmaqdır,
Onun payı toxmaqdır.

Dəyirman öz işində, } (2 dəfə)

Baş ağrıdan çax-çaxdır. }

Ay Mərcan, vay Mərcan, gəl görüm nə gündəsən?!

(*Musiqi*)

Millətperəst olmaqlıq,
Xalqın evin yıxmaqlıq-

İkisi də bir işdir,

O da, bu da- axmaqlıq! } (2 dəfə)

Ay Mərcan, vay Mərcan, gəl görüm nə gündəsən?!

Mərcan bəy gəlib keçir öz otağına. Qapı döyülür, *Səfi* qapını açır. *Minnət xanım* yaxşı libasdə daxil olur.

Səfi- Buy, xanım, heç sizi tanımadım!

Minnət xanım- Sus!... (*Üzünü açır*). Səfi! Get Mərcan bəyə

söylə ki, bir nəfər arvad gəlib onu görmək istəyir. Ancaq mən olduğumu demə ha! Anlayırsan nə deyirəm?

Səfi- Arxayın ol, xanım, yaxşı anlayıram. (*Gedir*).

Minnet xanım- Bu libasda o mənə tanımaz, gerek bir qədər ehtiyatlı olam.

Səs gəlir. *Minnet xanım* bərk-bərk gizlənir.

Mərcan bəy (titrəyə-titrəyə daxil olur)- A...a... Nazənin sənəm! Mənə kağız yazan sənənmə?

Minnet xanım- Bəli, mənəm!

Mərcan bəy (ağlamsınır)- Mən sənə aşiq olmuşam, dərdindən ölürəm, ya mənə öldür, ya dirilt!

Minnet xanım- Xeyr, əvvəl mən sənə aşiq olmuşam. Mən səni əvvəl ibtidadə gördükdə qəlbimin içinə bir zərrəyi-eşq daxil olub, bəədə o zərrə mürur-zaman ilə tövsi edib, bir atəşi suznak oldu və fikrimi etraf-binnar etdi.

Mərcan bəy (kənara)- Paho! Görünür, bu da qəzet oxuyanlardır.

Minnet xanım- İndi gəlmişəm ki, görüm sən də mənə sevir-sənmi? Çünki sən mənə görübsən.

Mərcan bəy- Ey nazənin sənəm! Mən səni görməmişdən sənə aşiqəm, ancaq urus demişkən: interesno znat, mən səni nərdə görmüşəm?

Minnet xanım- Bir gün sən at ilə gəlirdin, mən də balkonda oturmuşdum, giləs yeyirdim; sən ötən zaman mən sənin başına bir danə giləs atdım, sən başını yuxarı qaldırıb mənə gördün.

Mərcan bəy (şadlığından bilmir nə qayırsın)- Vay, dedəm vay! Sən o nazənin-sən? Yəni mən bu qədər xoşbəxt olmuşam! Yox! Yox!... Mən bu qədər xoşbəxtliyə davam getirə bilmərəm! Yox! Yox!... Mən dəli olaram, özümü itirmişəm! Hanı mənim başım? Mən haradayam? Bura haradır?

(Ora-bura yüyürüb, divardan bir şey tutur). Elə bildim taxtabitidir. Bax, eşq vurub mənə dəli edibdir! Ey nazənin sənəm! Bir ləhzə üzünü açıb mənə göstər.

Minnet xanım- Yox, bu səfər əlimə bax! Hələ üzümü görməzsən, ancaq o vaxt ki, mənim kəbinimi kəsdirərsən. Mən

buraya gəldikdə bütün qonaqların içində üzümü açıb sənə göstərəm ki, xalq sənin taleyinə həsəd aparsın!

Mərcan bəy (kənara)- Vaxsey, anam qurban! (*Ona*). Ey nazənin sənəm! Bəs nə vaxt kəbinimizi kəsdirək?

Minnet xanım- Üç aydan sonra.

Mərcan bəy- Vay, dedəm vay!... Üç aydan sonra. Yox, bu xoşbəxtlik mənə dəli edəcəkdir!

Minnet xanım- Üç aydan sonra mənim kəbinimi kəsdir, mənim tərəfimdən hər kəsi istəsən vəkil elə, mənim adım Bədigülcəməldir. Üç aydan sonra qonaqların hazır olsun, mən öz adamlarım ilə gələcəyəm. Hələ ki, xudahafız!... (*Tez çıxıb gedir*).

Mərcan bəy- Yox, getmə, sən getsən mənim canım gedər. Üç aydan sonra... üç ay, üç ay!... Ey fələk!... Mən sənə nə etdim ki, sən mənə bu qədər xoşbəxt elədin? Yoxsa mənə sataşırsan? Yox, yox! Sataşma!... Bəli, getdi, getdi... (*Oxuyur*).

Getsən o qədər ağlaram, aləm olu derya,
Axırda olursan qərq o deryayə, yavaş get!

(*Çağırır*) Səfi! Səfi!

Səfi (*daxil olur*)- Bəy, nə buyurursan?

Mərcan bəy- Get, hamını buraya çağır. (*Səfi gedir*). Bəxtim qudurubdur, amma qorxuram içindən bir xəta çıxa... Xeyr, nə xətası vardır?! Bir göyçək arvaddır rastıma çıxıbdir, alıram. (*Nökərlər daxil olurlar*). Ay uşaqlar, heç dünyada xoşbəxt adam görübsünüz?

Hamı- Xeyr, ağa!

Mərcan bəy- Di görün! O xoşbəxt adam mənəm!

Hamısı- Allah səni həmişə xoşbəxt eyləsin!

Mərcan bəy- Bu yavuşda mənim toyumdur. Taza arvad alıram, ona görə sizin hərənizə bir abbası pul bağışlayacağam.

Hamı- İltifatın artıq olsun! (*Onlardan biri gülməyini saxlaya bilməyib pıqqıldayır*).

Mərcan bəy- Ha? Nə oldu? Nə üçün gülürsən? Mənə sataşırsan?

Nökər- Xeyr, ağa, səni xoşbəxt görüb şadlığımdan gülürəm.

Mərcan bəy- Qoçaq, sənə iki abbası verəcəyəm. (*Hamı gülür*). Siz nə üçün güldünüz?

Hamı- Ağası xoşbəxt olan adamlar əlbəttə gülürlər.

Mərcan bəy- Qoçaqlar, sizin də hərənizə iki abbası verəcəyəm. İndi hərəniz hər nə bilirsinizsə oxuyun, mən də qulaq asım. (*Nökərlər səs verib hərə bir şey oxuyur*). Yox! Bu olmadı! Heyvan deyilsiz ki, uluyursunuz? Tək- tək oxuyun.

Bir nöker- Ağa, istəyirsən mən sənə bir türk havası oxuyum.
Mərcan bəy- Oxu!

(*Musiqi*)

Nökər- Mən bir türkəm, dinim, cinsim uludur. (*Oxuyub qurtarır*).
Qeyri nöker- Ağa, istəyirsən mən sənə bir fars havası oxuyum.
Mərcan bəy- Oxu!

(*Musiqi*)

Nökər- Eşqin, eşqət pəncəyi darəd ahəni. (*Oxuyub qurtarır*).
Ayrı nöker- Ağa, istəyirsən mən sənə bir erməni havası oxuyum.

Mərcan bəy- Oxu!

(*Musiqi*)

Nökər (oxuyur)...

Səfi- Ağa, istəyirsən mən sənə bir urus havası oxuyum.
Mərcan bəy- Oxu görək!

(*Musiqi*)

Səfi (oxuyur)- Poy, lastoçka, poy! (*Oxuyub qurtarır*).
Bir nöker də- Ağa, istəyirsən mən sənə bir gürcü havası oxuyum.

Mərcan bəy- Oxu görək!

(*Musiqi*)

Nökər (oxuyur)-

Qurban olum səni doğan anaya,
Səni doğdu, mənı saldı belaya...

Mərcan bəy- Bunlar hamısı çox gözəl, indi bizim öz Qafqaz

havamızdan bir şey oxuyun!

(*Musiqi*)

Xor-

Eşitmişik xanımı yola salmısan, (2 dəfə)
Xanım getcək, kim, sən tənha qalmısan.
Ay Mərcan bəy, ay Mərcan bəy, ay Mərcan bəy!

(*Musiqi*)

Biz sənin üçün çalıb, gülüb, oxuruq, (2 dəfə)
Heç fikir etmə kim, sən tənha qalmısan.
Ay Mərcan bəy, ay Mərcan bəy, ay Mərcan bəy!

P ə r d ə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Həmin otaqda. Bu dəfə otaq bəzənib. Çox qonaqlar vardır. Bir tərəfdə tarzen və xanəndə oturub, musiqi çalınır. Pərdə qalxdıqda *Mərcan bəy* fəxir libas geyinmiş daxil olur. Onu görək oxuyurlar.

(Musiqi)

Qonaqlar-

Söylə bir görək, *Mərcan*,
Bu nə toy, bu nə xərcdir? } (2 dəfə)
Bəs sənin əvvəldəncə
Arvadın yoxdurmu? (3 dəfə)
Ey... Minnət xanımı sən neylədin bəs? (2 dəfə)
İndi tazadan arvad }
Alırsan *Mərcan*?! } (2 dəfə)

(Musiqi)

Mərcan bəy-

Allahın bəndələri, } (2 dəfə)
Minnəti boşadım mən. }
Kəbinin verdim onun,
Özgəyə ərə getdi. (3 dəfə)
Ey... Kərbəlayı Qubad aldı Minnəti, (2 dəfə)
Mən də alıram indi bir özgə arvad. (2 dəfə)

Bir qonaq- Nə var, pullu adamsan, sən gündə üç arvad alıb, üçün də boşaya bilərsən.

Mərcan bəy- A kişi, bu siz öləsiniz, iş pulda deyildir, iş ürəkdədir.

Qonaqlar- Doğrudur, doğrudur.

Mərcan bəy- İndi, əziz dostlarım, axır o gün olubdur ki, (*ağlam-sınır*) mən öz ürəyim istəyəni tapmışam, mən öz muradıma çatmışam. Allah sizi də öz muradınıza çatdırsın. (*Gözlərini silir*). Mənim taza arvadım hələ üzünü mənə göstərməyibdir və söz veribdir ki, qonaqların içində üzünü mənə göstərsin. Təvəqqə edərim ki, gəlin gələne qədər buradan bir yana tərpənməyin. Oturun

burada, yeyin, için, kef çəkin; bu gün şadlıq günüdür, gerek şad olasınız.

Qonaqlar- Yaşasın *Mərcan bəy*!...

(Musiqi. Oxuyurlar)

Şadlıqdan başqa ola bilməz işimiz, (2 dəfə)
Şükür allaha kim, daha yoxdur qəmimiz. (2 dəfə)
Arvad almaqda müzəffər olmuş *Mərcan*, (2 dəfə)
Olmamış düşmən ona heç qalib hərgiz, (2 dəfə)
Şadlıqdan başqa ola bilməz işimiz, (2 dəfə)
Şükür allaha kim, daha yoxdur qəmimiz. (2 dəfə)

Mərcan bəy- Sağ olun, qardaşlar, sağ olun! Mən gedirəm özümü bir qədər düzəldim, siz öz işinizə məşğul olun.

Qonaqlar- Buyur! Buyur! (*Mərcan gedir*).

Bir qonaq- Hanı xanəndə? Hanı sazəndə? A gedə, bizim üçün bir bayatı-kürd çal, xanəndə oxusun.

Tarzen bayatı-kürd çalır, xanəndə oxuyur, meyxana deyirlər, qumar oynayırlar.

(Musiqi)

Xor-

Aqıl qardaşım, ayıl, bəsdir xəbidən, (2 dəfə)
Yatma, dur gör nədir səni hamıdan baz edən, (2 dəfə)
Aman, aman allah, aman, aman allah, allah amandır,
İbrət eylə, qeyrət eylə, gör nə zamandır. (2 dəfə)

(Musiqi)

Bəsirət gözün açıb, bax bir cahanə! (2 dəfə)
Əhli-elmə bax, gör necə dolub zəmanə! (2 dəfə)
Aman, aman allah, aman, aman allah, allah amandır,
İbrət eylə, qeyrət eylə, gör nə zamandır. (2 dəfə)

Musiqi rəngi çalınır. Rəqqas rəqs edir. Rəqs qurtardıqda qapıdan məşəllərin işığı görünür və zurna səsi eşidilir.

Qonaqlar- Gəlin gəldi. (Gedirlər qapıya).

Mərcan bəy- (tələsik daxil olur, yaxşı geyinmişdir)- Oy! (Üzünü yelləyir). Yox, deyəsən mən bu gecə tab gətirə bilməyəcəyəm. Vallah, arvadın vəhmi məni basıbdır. Puf! Nə istidir!

Qapılar açılır, səs-küy ilə gəlini gətirirlər. Minnət xanım üzü rübəndli gəlib ortada durur. Mərcan bəy onun o tərəf bu tərəfinə keçir.

Minnət xanım- Mən əhd eləmişdim ki, qonaqların içində üzümü sənə göstərim, indi əhdimə vəfa edirəm.

Qonaqlar xanımın ətrafına yığılırlar və diqqətlə tamaşa edirlər. Hamı Minnətə sakit baxır. Minnət xanım əvvəlcə qarşabını açır. Sonra başındakı yaylığını. Hər dəfə Mərcan bəy tələsdiyini bildirir. Ayaqlarının birini götürüb o birini qoyur. Axırda Minnət xanım rübəndini açıb Mərcanın üzünə baxır.

Mərcan bəy- Minnət!

Minnət xanım- Bəli!

Mərcan bəy- Sənsən?

Minnət xanım- Bəli, mənəm... Mərcan!

Mərcan bəy- Bəli!

Minnət xanım- Sənsən?

Minnət xanım- Bəli, mənəm! Vay, dedəm vay!... Bu mənim öz əvvəlki arvadımdır. Ay camaat, bu Minnətdir! Yox, yox, belə şey olmaz! Mənə sataşırlar. (Hamı mat, məbhut durur). Yox, mənə sataşmaq olmaz! Mənim kimi adamı aldatmaq olmaz! Kimdir, bu saat desin, bu oyunu mənim başıma gətirən kimdir?

Camaatı yara-yara Kərbəlayı Qubad daxil olur.

Kərbəlayı Qubad- Mərcan bəy, dur üç min manatı bu saat ver, arvadı aparım evə. Bircə tez ol, başına dönüm, istəyirəm bu gün bir dükən yeri alım.

Mərcan bəy- (bərkdən)- Ay zalım balası zalım! Məni sən aldatdın. Mənim evimi yıxdın, hələ bir gəlib məndən pul da istəyirsən?! Ay camaat, məni tutmayın, bu kişini öldürəcəyəm. Buraxın, məni tutmayın, bu saat mən bu kişini qanına bulaşdırım, bu mənim

namusuma toxunan işdir. Tutmayın məni, hanı mənim afserskim? Hanı, hanı?...

Kərbəlayı Qubad- Bu nə danışır, ədə, dəli olubsan nədir? Mənə kələk istəyir gəlsin... Bu saat pulu ver, yoxsa gedib bu saat notariusu gətirirəm, evini yazdıraram. Zəhmət çəkib arvadını almışam!

Mərcan bəy- Ay evin yıxılısın kişi, arvad buradadır, budur arvad, burda!

Kərbəlayı Qubad- Vay, dedəm vay!... Bəs mən aldığım arvad kimdir?

Mərcan bəy- Mən nə bilərəm kimdir!

Kərbəlayı Qubad- Qoy gedim bir arvadı gətirim bura.

Gedir, camaat qarnını tutub gülüşür.

Mərcan bəy- Niyə gülürsünüz? Mənə gülürsünüz? Mənə sataşırsınız? Namərdlər, siz hamınız bədzatsınız! (Gülüşmə). Juliksınız, moşenniksınız! Yox, yox, bu dərd məni öldürər. (Yıxılır stolun üstə.)

Kərbəlayı Qubad (daxil olur, yanında Gülpəri)- Bəs bu kimdir, sən arvadın deyildirmi?

Mərcan bəy- Bu Gülpəridir, ay evini allah yıxsın! Sən arvadı dəyişik salmışan.

Kərbəlayı Qubad- Vay, evim yıxıldı!... Allah sən evini yıxsın, Mərcan bəy! Bu nə kələk idi mənim başıma açdın! Ay camaat, mən öz arvadımı kənddə qoyub, şəhərə qaçdım. Burada da bir arvad boğazıma keçdi. İki yüz manat da kəbin pulu yazdırmışam. Bəs mən dükən yeri alacağdım.

Mərcan bəy- Vay, sən evin yıxılısın Kərbəlayı Qubad!... A kişi, bəs sən mənim arvadımı alırdın?

Bir arvad əlində ağac, pərdə dalında qışqırıq sala-sala daxil olub, ucadan çıxır.

Arvad- Hanı o başı batmış Kərbəlayı Qubad? A kişi, mənim üstümə arvad alırsan? A sən saqqalın tökülsün! (Ağac ilə vurur Kərbəlayı Qubadı və bir-iki ağac da Mərcan bəyə deyir. Arvad gedə-gedə deyir). Görək, Kərbəlayı Qubad, hərgah sən saqqalında bir tük qoysam sağ, onda bu ləçək mənə haram olsun.

(Qonaqlar tutub, qoymayırlar vursun və arvadı yola salırlar). Mən gedirəm, sonra görüşərik, allah qoysa.

Arvad gedir. Kərbəlayı Qubad və Mərcan bəy hərəsi bir tərəfdə oturub ağlayırlar.

Minnət xanım- Mərcan! Kəfin necədir? Canın-başın sağdırmı? Məni satmaq istəyirdin, ay namərd! Məni! Di get, al payını. (Qubada). Sən saqqalından utanmadın, xalqın arvadını satın almaq istədin? Daha bir ayrı alış-veriş tapmırdın?! De al payını!...

(Musiqi)

Qonaqlar-

Mübarək olsun toyun
Sənin, Mərcan, ay Mərcan!
A kişi, bəs utanmadın?
Belə bədnam oldun sən!

} (2 dəfə)

} (2 dəfə)

Mərcan bəy-

Nə bilim mən çarşabın...

Kərbəlayı Qubad-

Nə bilim mən çarşabın...

Mərcan bəy-

İçinə kim girmişdir.

Kərbəlayı Qubad-

İçinə kim girmişdir.

Xor-

Nə bilim mən çarşabın
İçinə kim girmişdir.
Mərcan, Mərcan,
Kəblə Qubad, hey!...

(Musiqi)

Xor-

Mübarək olsun toyun
Sənin, Mərcan, ay Mərcan!
A kişi, bəs utanmadın?
Belə bədnam oldun sən!

} (2 dəfə)

} (2 dəfə)

Mərcan bəy-

Nə bilim mən çadranın...

Kərbəlayı Qubad-

Nə bilim mən çarşabın...

Mərcan bəy-

İçinə kim girmişdir.

Kərbəlayı Qubad-

İçinə kim girmişdir.

Xor-

Nə bilim mən çarşabın
İçinə kim girmişdir.
Mərcan, Mərcan,
Kəblə Qubad, hey!...

P a r d a

O OLMASIN, BU OLSUN

4 pərdəli operetta

İştirak edirlər:

Rüstəm bəy- 45 yaşında, borclu düşmüş bir bəy
Gülnaz – 15 yaşında, Rüstəm bəyin qızı ki, Sərvərə
aşıqdır
Sərvər – 25 yaşında bir studentdir ki, Gülnaza aşıqdir
Sənəm – qulluqçu, dul arvad, 30 yaşında
Məşədi İbad– 50 yaşında, dövlətli bir tacirdir ki, Gülnazı
almaq istəyir
Həsənqulu bəy – 40 yaşında, millətpərəst
Rza bəy – 40 yaşında, qəzetçi
Həsən bəy – 40 yaşında, intelligent
Əsgər – 30 yaşında, qoçu
Hambal
Məşədi Qəzənfər – hamamçı
Usta Məhərrəm – dəllək
Kərbəlayı Nəsir – bazar əhli
Hamam xidmətçiləri
Qoçular
Bazar adamları və s.

} Rüstəm bəyin aşnaları

BİRİNCİ PƏRDƏ

Rüstəm bəyin evində vəqə olur. Yaxşı döşənmiş bir otaqdır. İçində stol, kürsü və kreslolar dəxi vardır. Pərdə qalxdıqda bütün iştirak edənlər cərgə ilə durub oxuyurlar.

(Musiqi)

Hamı -

Nə sözdür kim, deyir məxluq (2 dəfə)
Ki, Leyli oldu geyrə yar. (2 dəfə)

(Musiqi)

Əbəs sözdür bu əfsanə,
Düşübdür xəlqin ağzına.
Gərək Məcnun, gərək Leyli
Veribdirilər canın canə. (2 dəfə)

(Musiqi)

Həqiqi aşiqin yoxdur
Rəqibi, düşməni, xari. (2 dəfə)

(Musiqi)

Əbəs sözdür bu əfsanə,
Düşübdür xəlqin ağzına.
Gərək Məcnun, gərək Leyli
Veribdirilər canın canə. (2 dəfə)

Pərdə enir. Hamı dağılır. Sərvər ilə Gülnaz qalırlar. Tarda segah çalınır, pərdə qalxır.

Sərvər (oxuyur) –

Şəfayi-vəsl qədrin hicr ilə bimar olandar sor,
Zülali-zövq şövqün təşneyi-didar olandan sor.

Gülnaz –

Ləbin sirrin gəlib kövtərə məndən özgədən sorma,
Bu pünhan nüktəni bir vəqifi-əsrar olandan sor.

Sərvər –

Gözü yaşlıların halın nə bilsin mərdümi-qafil,
Kəvakib seyrini şəb ta səhər bidar olandan sor.

Gülnaz –

Qəmindən şəm tək yandım, səbadən sorma əhvalım,
Bu əhvali şəbi-hicran mənimlə yar olandan sor.

Sərvər –

Məhəbbət ləzzətindən bixəbərdir zahidi-qafil,
Füzuli, eşq zövqün zövqi-eşqi var olandan sor.

Gülnaz (danışır) – Sərvər, bu gün səni çox kefsiz görürəm, nə olub məgər?

Sərvər – Doğru deyirsən, mən dünəndən bəridir ki, fikirdəyəm.

Gülnaz – Nə olub, söylə görək?

Sərvər – O olubdur ki, atan səni bir özgəsinə ərə vermək istəyir.

Gülnaz (qorxu ilə) – Kim deyir onu?

Sərvər – Mən deyirəm, doğru yerdən bilmişəm.

Gülnaz – Bəs atam mənə heç zad deməyibdir.

Sərvər – Ola bilsin ki, bu gün deyər və bir də sənə nə deyəcəkdir, sənin borcun onun sözünə qulaq asmaqdır.

Gülnaz – Yox-yox, mən səndən başqa özgəsinə ərə getməyəcəyəm; qoy məni öldürsün, mən səni sevmişəm, sənə də gedəcəyəm.

Sərvər – Axı o ər məndən dövlətlidir.

Gülnaz – Cəhənnəmə olsun!

Sərvər – Məndən gözəldir.

Gülnaz – Çox mənə lazımdır!

Sərvər – Məndən cavandır.

Gülnaz – İstər lap uşaq olsun, lazım deyildir.

Sərvər (gülür) – Yalan deyirəm, gözəlim Gülnaz! O kişi, doğrudur, məndən min kərə dövlətlidir, amma özü qocadır, azından bir elli yaşı vardır. Görsən qorxarsan.

Gülnaz – Bax mən daha səbr edə bilmirəm: günü bu gün atama deyəcəyəm ki, mən səni sevirəm və səndən başqasına ərə getməyəcəyəm.

Sərvər – Yox, Gülnaz, heç elə eləmə! Sən mən deyənə qulaq as, yoxsa iş düz getirməz. Mən bilirəm ki, sənin atan borclu düşübdür və pula da çox ehtiyacı vardır. O istəyir ki, bu qohumluqla o kişidən ki, adı Məşədi İbaddır, bir qədər pul yesin. Zərər yoxdur, qoy yesin. Sən atana heç bir söz demə və söz açsa deyənən ki, özün bilərsən. Sonra sənin işin yoxdur, mən bu işə təhər çəkmişəm.

Gülnaz (bikef) – Mən nə tövr razı olum ki, məni götürüb özgəsinə ərə versin.

Sərvər – Sən o barədə arxayın ol, məndən başqa səni özgəsi ala bilməz, amma sən mən deyənə qulaq as!

Bu halda Sənəm daxil olur.

Sənəm – Bircə o gün ola idi ki, sizin toyunuzda süzə-süzə oynaya idim.

Sərvər – İnşəallah, bu yaxında oynarsan.

Sənəm (sevinir) – Necə? Yaxında toy eyləyirsənmi?

Sərvər – Yox, mən eyləmirəm, Rüstəm bəy Gülnazı özgəsinə ərə verir.

Sənəm (bikef) – Buy!.. Başıma xeyir! Bu nə sözdür? O ər kimdir?

Sərvər – Bir qoca kişidir.

Sənəm – Buy!.. Ağrım onun ürəyinə! Heç bunun kimi gözəl qız qoca kişiye gedərmidi?

Sərvər – Zərər yoxdur, mən işi özgə cürə düzəldərəm. Gülnaz, sən bikef olma. Arxayın ol, kimin ixtiyarı var ki, yarı yarından ayıra bilsin.

(Musiqi)

Üçü bir yerdə –

Əcəb sözdür bu əfsanə, (2 dəfə)

Düşübdür xəlqin ağzına, (2 dəfə)

Gərək Məcnun, gərək Leyli

Veribdirlər canın canə. (2 dəfə)

Qapı döyülür.

Sənəm – Ax, deyəsən ağa gəlir. (Yüyürüb qapıdan baxır). Ay aman, ağa gəlir; dur qaç!

Sərvər (tələsik) – Gülnaz, hələ ki, xudahafiz. Sən mən deyəndən çıxma, atana başqa söz demə.

Gülnaz – Xudahafiz.

Sərvər gedir.

(Musiqi)

Rüstəm bəy (daxil olur) –

Qızım, sənə yaylıq alım!

Gülnaz –

Al, dədə qurbanım olum!

Rüstəm bəy –

Qızım, sənə başmaq alım!

Gülnaz

Al, dədə qurbanın olum!

Rüstəm bəy –

Qızım, sənə corab alım!

Gülnaz –

Al, dədə qurbanın olum!

Rüstəm bəy –

Qızım, sənə tuman alım!

Gülnaz –

Al, dədə qurbanın olum!

Rüstəm bəy –

Qızım, səni... Qızım, səni...

Qızım, səni ərə verirəm!

Gülnaz –

Yox, dədə qurbanın olum!

Yox, dədə qurbanın olum!

(Musiqi)

Rüstəm bəy (danışır) – Qızım, yox deyirsən? Sənin üçün bir ər tapmışam ki, bir ər tapmışam ki, dövlət nə dövlət, pul saman kimidir! Özüdəcə abırlı bir kişidir. Hərçənd bir az yaşı çoxdur, amma bir yaxşı adamdır ki, beləsini çıraq ilə axtarsan tapa bilməzsən!

Sənəm – Ah! Qoca olandan sonra heç nə! Ağrım onun özünə də, dövlətinə də!

Rüstəm bəy – Ay qız, sən qıfilla, sən danışma, sən bu cür işləri anlamazsan, çünki sən bir heyvan layələmsən!

Sənəm – Nə qədər heyvan olsam da, mən cavan qızımı qoca kişiye ərə vermərəm! Heyf deyilmi? Vallah, bu saat onun dərdindən ölən cavanlar çoxdur ki, hər biri bir Yusif!

Rüstəm bəy – Nə vaxt mən səni qoca kişiye ərə versəm, getmə! Qız mənimdir, mən bilirəm: istərəm qocaya verrəm, istərəm cavana! (Qıza) Razısanmı, qızım?

Gülnaz – Nə deyirəm, mənim borcum ata sözüne baxmaqdır, özün bilərsən!

Rüstəm bəy – Ağıllı qızım, gözəl qızım! Mən əvvəldən bilirdim ki, sən mənim sözümdən çıxmıyacaqsan. Odur ki, kişiye söz vermişəm, indi o kişi bu gün buraya gələcəkdir və səni də görmək istəyəcəkdir. Mən sənə izn verirəm ki, sən gedib onun ilə görüşəsən. Get görüş və özün də danış, qorxma!

Sənəm – Yəni batmış bu qədər çirkindir ki, adam qorxa da bilər?

Rüstəm bəy – Ay qız, gəl sən danışma!

Sənəm – Axı deyirsən ki, qorxma; mən də soruşuram ki....

Rüstəm bəy – Ay qız, yum ağzını!

Sənəm – Ağzımı yummamış, nə deyirəm ki?!

Rüstəm bəy – Ay heyvan, danışma deyirəm!

Sənəm – İndi mən nə deyirəm ki, acığın tutur.

Rüstəm bəy – A mürtəd balası, danışma, qulluqçusan, otur qulluqçu yerində!

Sənəm – İndi mən nə deyirəm ki, pis söz demirəm ki?!

Rüstəm bəy – Ay qız, kəs səsin!

Sənəm – Səsimi kəsməmiş mən nə deyirəm ki...

Rüstəm bəy (lap bərkdən) – A qız, de qoy işimişi görək!

Sənəm – Mən nə qayırıram ki...

Rüstəm bəy (daha bərk) – A qız!..

Bu əsnada qapı bərk döyülür.

Rüstəm bəy – Durun gəlin bəri, yaqın kişi gəldi.

Hamısı durub gedir.

(Musiqi)

Məşədi İbad (daxil olur) –

Mən nə qədər, nə qədər qoca olsam da,

Dəyərəm min cavana.

Çörəyi yeməyəm mən yavana.

Yaxşı deməyəm mən yamana,

Qurban edəyəm mən canana

Malımı, pulumu, canımı mən.

Gəl, xanım, gəl yanıma,

Gəl, canım, gəl yanıma.

Gəl, yarım, gəl yanıma.

Gəl, mən ölüm, mən ölüm, mən ölüm gəl!.. (2 dəfə)

A quzum, gəl yanıma,

Canımı verəyəm mən yarım.

Qurban edəyəm mən canana

Malımı, pulumu, canımı mən.

(Musiqi)

Yenə təkrar «Gəl, xanım, gəl yanıma».

(Musiqi)

Rüstəm bəy (daxil olur) –

Məşədi İbad, sən bizə xoş gəlib, bizi şad elədin!

Bir de görüm nə oldu ki, nə oldu bizi yad elədin?

Məşədi İbad –

A kişi, sən öl, mən səni hamıdan artıq yad elərəm,

Sən qızı mənə vergilən, gör necə səni şad elərəm.

Musiqi çalınır, ikisi də oynayır.

Rüstəm bəy –

Söylə görüm bir mənə,

Cib doludurmu pul ilə?

Gəl sənə mən qız verim,

Nə işin vardır dul ilə.

Məşədi İbad –

A kişi, sən öl, mən sənə

Nə qədər desən pul verərəm,

Sən qızı mənə vergilən,

Gör necə səni şad elərəm.

Musiqi çalınır, ikisi də oynayır.

Məşədi İbad –

Pul verimmi?

Rüstəm bəy –

Vergilən!

Məşədi İbad –

Qız verərsənmi?

Rüstəm bəy –

Verərəm!

Məşədi İbad –

Tez verimmi?

Rüstəm bəy –

Vergilən!

Məşədi İbad –

Tez verərsənmi?

Rüstəm bəy –

Verərəm!

Məşədi İbad –

Degilən sən öl!

Rüstəm bəy –

Bu sən öl!

Məşədi İbad –

Bəs elə isə?

Rüstəm bəy –

Ver əlini!

Məşədi İbad –

Degilən sən öl!

Rüstəm bəy –

Bu sən öl!

Məşədi İbad –

Bəs elə isə?

Rüstəm bəy –

Ver əlini!

Musiqi çalınır, ikisi də oynayır.

Məşədi İbad (danışiq) – İndi axır sözünü də görüm, qızı mənə verirənsənmi? Yoxsa vermirsən, gedib ayrı qız alaram, deyərəm ki, o olmasın, bu olsun!

Rüstəm bəy – Mən öz sözümün üstündə duran adamam. Ancaq sən də gerek qabaqca bir balaca tedarük görəsən. (*Əli ilə pula işarə edir*).

Məşədi İbad –

Min manat sənə bəsdirmi?

Rüstəm bəy –

Min də üstə artır.

Məşədi İbad – A kişi, axı bunun bir anbar da toy xərci var.

Rüstəm bəy – Doğrudur, ancaq nə etmək? Hərgah bir qədər cavan olsa idin, bu iş sənin üçün ucuz tamam olardı, amma heyf ki, qocasan, taxsır özündədir.

Məşədi İbad – A kişi, vallah, mən nə qədər qoca olsam da, min buğu burma cavana deyərəm. Sən nə fikir edirsən?! Ala, min

beş yüz manat, qalanını da sonra verərəm (*pul çıxardıb verir*).

Rüstəm bəy – Olar (*pulu alır*). Zərər yoxdur.

Məşədi İbad – İndi mən istəyirəm ki, bir qızı görüm, danışdırım, nə deyirsən?

Rüstəm bəy – Heç sözüm yoxdur, əyləş, bu saat qızı göndərə-rəm (*gedir*).

Məşədi İbad – Zarafat deyildir, bir əmək pul verirəm, bir baxım görüm, mal nə cür maldır, verdiyim pula dəyərimi? Mənim istədiyim odur ki, özümə layiq adam olsun. Yoxsa məndən ötrü təfəvüt yoxdur, o olmasın, bu olsun!.. (*Sükut*). A kişi, bircə mən bilmədim ki, camaat mənim harama qoca deyir! Vallah, görünür ki, xalqın gözü pis görür. Budur ayna, bu da mən. (*Aynaya baxır*). Allaha şükür, dişlərim hamısı cabəca, saqqalım da qapqara şəvə kimi. (*Diqqət ilə baxır*). Deyəsən burda bir dənə ağ tük vardır. Gerek dartam çıx-sın. (*Dartır*). A zəhrimar!.. Görünür ki, heyvan balası dəllək hənanı pis yaxıbdır. (*Çıxardır*). Puf!.. Rədd ol, şarlatan!.. Qoca odur ki, diş-ləri olmaya, gözü görməyə, qulaqları eşitməyə, özü də yerindən tərpənə bilməyə; mən ki, əlhəmdülillah, quş kimi yəm. Maşallah deyim ki, göz dəyməsin. Özüm də əlli yaşım ya ola, ya olmaya. (*Güzgüyə baxıb ora-burasını düzəldir*). İndi mən papağımı nə cür qoyum ki, qızın xoşuna gəlsin: hərgah belə qoysam (*kəc qoyur*), onda qız qorxar, elə bilər ki, Bakı qoçusuyam. Əyər belə qoysam (*gözünün üstə qoyur*), onda da qız ürker, elə bilər ki, Qarabağın pambiq bəylərindənəm. Hərgah bu cürə qoysam (*lap dalı qoyur*), onda qızın məndən zəhləsi gedər. Elə bilər ki, Gəncə qumarbazı-yam, əgər beləncik qoysam (*təpəsinə qoyur*), onda da Şamaxı lo-tusuna oxşaram. Bəs nə tövr qoyum? Həmişədən yaxşısı budur ki, başı açıq oturram, onda qızın xoşuna gələr, elə bilər ki, abrazavannıyam. Doğrudan da, mən bir qədər abrazavannıyam, çünki uruslar mən ilə çox alışı-veriş eyləyiblər və mən onlardan urus dilini də yaxşı öyrənmişəm. Məsələn: işto katu, bajaluska, funt vosim qəpik, menşi nelza, nelza. (*Səs gəlir*). Aha, deyəsən qız gəlir; indi gerek mən seryozniski olam. (*Bir kreslo üstündə bardaş qurub oturur*).

Gülnaz ilə Sənəm daxil olur.

Gülnaz – Uy, mən bu kişidən qorxuram!

Sənəm – Nə kifir kişidir, ay allah!

Məşədi İbad (Kənara) – Deyəsən, məndən qorxurlar. Zərər yoxdur; arvad kişidən qorxsa yaxşıdır. (*Onlara*). Bir deyın görüm, xanım hansınızdır, qulluqçu hansınız?

Sənəm – Mən qulluqçuyam, bu xanımdır. (*Otururlar*).

Məşədi İbad – Çox gözəl, çox əcəb! (*Kənara*). Heç qulluqçunun özü də yaman deyildir, amma xanıma söz yoxdur. Dəyər verdiyim pullara. (*Sükut. Heç kəs dinməyir. Məşədi İbad birdən-birə gözlərini Gülnazın başına tərəf dikib, diqqət ilə baxır*). Xanım, sən ki, saçın bu qədər qaradır, yaqın sən də mənim kimi həna qoyursan.

Gülnaz – Xeyr, həna qoymuram!

Məşədi İbad – Hə!.. Çünki mən saqqalıma həna qoyuram, elə bildim ki, sən də saçına həna qoyursan. (*Kənara*). Amma lap nəhaq yerə hənadan söhbət saldım, heç yeri deyildi.

Gülnaz – Mənim başım hələ ağarmayıbdır ki, hənaya ehtiyacı ola.

Sənəm – Allaha şükür, xanım qocalmayıb ha!

Məşədi İbad (tələsik) – Xeyr, xanım, mənim də saqqalım ağarmayıbdır. Mən saqqalıma həna qoydum, qoymadım – həmişə qapqara şəvə kimidir. Amma mən bir növ adətərdə olmuşam və fars da deyir ki, «tərki-adət bə movcibi mərzəst». (*İrəli gəlir*). Allah önlərinizə rəhmət eylesin, mənim rəhmətlik anam deyərki ki, başımın hənasının vaxtı keçəndə başım ağrıyır. Çünki adətərdə olmuşdu.

Gülnaz – Yəqin sizin də saqqalınızın hənasının vaxtı keçəndə ağrıyır.

Məşədi İbad – Bəli, ağrıyır. Saqqalım bərk ağrıyır; bir də, mən sənə deyim, insanın başının, ya saqqalının ağılığı onun qocalığına dəlalət eyləməz. Bax, mən iki yaşında urus balası görmüşəm ki, başı ağappaq qar kimi; halbuki iki yaşında uşağa qoca demək olmaz. Və bir də siz mənim başıma diqqət edin, heç görün bir dənə ağ tük varmı? (*Başını göstərir*).

Gülnaz – Heç qarası da yoxdur.

Məşədi İbad – Bəs bundan məlum olur ki, insan cürbəcür olar. Sizin ikinizin də canı üçün, indi dünya elə dönübür ki, indiki

ahıllar indiki cahıllardan min pay yaxşıdırlar. Məsələn, mən tarix-nadir kitabını yarisına qədər oxumuşam, ona görə hikmət elmindən yaxşı biliyim vardır. İnsanın zahiri nə qədər çirkin olsa, batili bir o qədər gözəl olar. Məsəl var ki, deyərler: o olmasın, bu olsun. Əlbəttə, nə zərəri vardır, cavanlıq olmasın, pul olsun. Pul elə şeydir ki, qocanı cavan eylər və pulsuzluq da cavanı qoca eylər.

Sənəm – Görünür ki, sən çox pulun vardır.

Məşədi İbad – Sənin dövlətindən kefin çox kökdür. (*Əlini cibinə salıb, bir abbası çıxardır*). Buyur, bu abbasını saxla, lazım olar, saqqıza verib çeynərsən.

Sənəm – Xeyr, çox sağ ol, pul lazım olsa, ağam verər.

Məşədi İbad – Aha, o başqa məsələ. (*Pulu qoyur cibinə*). Heç pis arvad deyildir. (*Ona*). Bir mənə də görüm sənin ərini var?

Sənəm – Xeyr, yoxdur.

Məşədi İbad – Çox gözəl. (*Kənara*). Qabaqdan bilsəydim əvvəlcə bunu alardım, sonra xanımlı! (*Ona*). Kefin necədir, yaxşı dolanırsanmı?

Sənəm – Nə üçün, şükür allaha, yaxşıyam.

Məşədi İbad – Çox gözəl. (*Gülnaza*). Xanım, heç sən danışmırsan?

Gülnaz – Mən qulaq asıram.

Məşədi İbad – Çox gözəl. Qulaq asmaq da yaxşı şeydir. (*Kənara*). Qərribə yerdəyəm, vallah, bir gözəl o yanımda, bir gözəl bu yanımda. Şair çox gözəl deyibdir ki, (*oxuyur*):

Hüsn bağında gəzəsən,

Gülü sünbül dərəsən.

Sən kimi bir gözəl

Bağın içində görəsən.

Gülnaz –

Baxasan gül yanağına, olasan məstü xumar.

Bir yerdə –

Deyəsən, heç belə işrət olamaz, sən öləsən!

(*Musiqi*)

Sənəm –

Qoca kaftar, sənə on beş yaş olan qız nə gerek?
Qorxmayırsanmı ki, axırda gələ başa kələk.

Gülnaz –

Sənə yüz yaşlı dul arvad yaraşar, ey dəyənək!

Bir yerdə –

Üzünü it də görərsə yalamaz, sən öləsən!

(*Musiqi*)

Məşədi İbad –

Görürəm kim, mənə sən çox yetirirsən gözünü,
Qorxuram kim, ki axırda itirərsən özünü.

Gülnaz –

İstəyirsənmi, sözün mən deyərəm lap düzünü,

Bir yerdə –

Sən kimi bir qocaya qız yaramaz, sən öləsən!

Gülnaz (Dururlar) – Hələ ki, xudahafiz, biz gedək.

Məşədi İbad – Ay çox sağ olun, allah pənahında olasınsız!
(*Gedirlər*). Bir dəli şeytan deyir ki, ikisini də birdən al!

Rüstəm bəy (daxil olur) – Necədir, qızı bəyəndin?

Məşədi İbad – Qızı da bəyəndim, hələ desən qulluqçunu da!

Rüstəm bəy – Bir beş-altı yüzdən keç, onu da sənə peşkeş
eyləyim.

Məşədi İbad – Yox, o hələ sonranın işidir. Yaxşı, indi hələ ki,
mən getdim!

Rüstəm bəy – Yox, Məşədi, bir az dayan!

Məşədi İbad – Nə var ki?

Rüstəm bəy (yalançı sədaqət ilə) – Məşdi İbad, sənin üzünə
demirəm, amma sən bunu bil ki, mən sən qohumluğunu özüm
üçün böyük bir fəxr bilirəm. Ona görə bir balaca şadyanəlik edək.
Bir neçə nəfər dost-aşna çağırmışam, indi bu saat gələrlər, oturub

söhbət edirik.

Məşədi İbad – Rüstəm bəy! Çox adamlar mənimlə qohum
olmaq istədilər, hətta qubernatın dilmancı Cəfər bəyin xalası oğlu
Daşdəmir bəy – ki, mənə iki min manat pul verəcəkdir və səkkiz
yüz otuz altı manat on dörd şahı mamiləsi edir, - keçən gün mənə
deyirdi ki, bir qızım olubdur, qoy böyüsün, sənə verəcəyəm. Am-
ma mən hər adamla qohum olmaq istəmirəm. Qərəz... Qonaqların
kimdir?

Rüstəm bəy – Birisi millətperəst Həsənqulu bəydir ki, sən onu
taniyirsən.

Məşədi İbad – Yaxşı tanıyıram, mənə iki yüz manat da verə-
cəkdir.

Rüstəm bəy – Birisi qəzetəçi Rzadır ki, tanıyırsan, birisi qoçu
Əsgərdir ki, onu da tanıyırsan. Biri də intelligent Həsəndir ki, onu
tanımazsan. Çünki o bir qədər mərdimgirizdir, çox oxuyub deyən
bir qədər başı xarab olubdur. (*Qapı döyülür*). Aha, gəldilər.
Buyurun-buyurun!

*Qapı açılır, Həsənqulu bəy, Rza, Əsgər, Həsən və xor daxil olurlar. Sonra
səhnənin ortasında üç-üç durub, guya söhbət edir kimi oxuyurlar.*

(*Musiqi*)

Həsənqulu bəy –

Deyirlər ki, toy olacaq.

Rza bəy –

Məşdi İbad qız alacaq.

Əsgər –

Söylə görüm toy haçandır?

Həsən bəy –

Doğrudurmu toy olacaq?

Hamı –

Bəs nə vədə, nə vədə toy olacaq. (2 dəfə)

Rüstəm bəy –

Allah qoysa, tez toy olar.

Rza bəy –

Söylə görüm toy haçıdır?

Məşədi İbad –

İnşaallah, tez toy olar.

Həsən bəy –

Doğrudurmu toy olacaq?

Hamı –

Bəs nə vədə, bəs nə vədə toy olacaq. (2 dəfə)

Həsənqulu bəy –

Yəqindir ki, bu toyda...

Əsgər –

Bu toyda...

Həsən bəy –

Bu toy, bu toy, bu toyda...

Hamı –

Cib dolacaq, dolacaq pullar ilə. (2 dəfə)

Bəs nə vədə, nə vədə toy olacaq. (2 dəfə)

(Musiqi)

Rüstəm bəy – Həzərat! Əhvalat özünü məlumdur. Mən gözümün ağı-qarası olan bir qızımı, bax, bu kişiye ərə verirəm.

Rza bəy (kənara) – Kişiyə yox, kişinin puluna.

Rüstəm bəy – Və özüm də bu qohumluğu özüm üçün...

Rza bəy – Pul dağarcığı hesab edirəm.

Rüstəm bəy – Böyük bir şərəf hesab edirəm.

Hamı – Əlbəttə, əlbəttə. Allah mübarek eləsin!

Bu əsnada nökrələr daxil olub, stol qururlar və üzərinə butulka, stakan və «zakuska» düzülür.

Rüstəm bəy – Həzərat! Təvəqqə edirəm stola əyləşin; bir qədər boğazımızı yaş edək.

Hamı oturur, Məşədi İbaddan başqa.

Rza bəy – Bəs Məşədi İbad?

Məşədi İbad – Xeyr, məni bağışlayın, mən pəhrizəm. Siz öz işinizlə məşğul olun, mən buradaca əyləşərəm. (Bir tərəfdə bir kreslodə əyləşir).

Həsənqulu bəy – Həzərat! Təvəqqə edirəm stakanlarınızı doldurasınız və mənə də izn verəsiniz ki, bir neçə kəlmə söz deyim.

Hamı – Buyur, buyur.

Həsənqulu bəy – Həzərat! Özünü məlumdur ki, dünya getdikcə xarablaşır, yəni mən onu demək istəyirəm ki, bu dünya getdikcə xarab olur; öylə ki, hamının qəlbi pozulub, min cür hiylə ilə dolur, yəni mən onu demək istəyirəm ki, bu dünyada təmiz və saf qəlbli adam tapmaq çətindir.

Məşədi İbad (kənara) – Ələlxüsus mənim kimi axmağı ki, sənə iki yüz manat verib, iki ildir ki, ala bilmirəm.

Həsənqulu bəy – Yəni mən onu demək istəyirəm ki, bu qədər çirkin ürəkli və qara qəlbli adamlar içində bir nəfər də saf dərin və qəlbi pak adam görmək necə böyük xoşbəxtlikdir. İndi mən onu demək istəyirəm ki, həmin o kənarda oturan Məşədi İbad həmin saf dil adamların ən böyüyüdür, ona görə qalxıraq bu bədəni onun sağlığına. Yaşasın Məşədi İbad!

Hamı – Yaşasın, yaşasın, Məşədi İbad!

Əsgər (Ayağa durur, çox bərk danışır) – Günlərin bir günü, axşam saat doqquzda bazardan gəlirdim. Ada, bir də gördüm ki, birisi dalımcə gəlir. Bir az getdim gördüm ki, yenə gəlir. Dedim, yəqin ki, mənimlə düşməndir, o saat piştovu belimdən çıxartdım (göstərir), çəkdim yuxarı ayağa, dedim: ədə, dayan! Bir də gördüm dalımcə gələn götürüldü; ədə, dayan, ədə, dayan!.. Dayanmadı, part, bir güllə!.. Bir də gördüm: şarap!.. Yıxıldı yerə. Dedim, baxım

görüm kimdir? Bir də gördüm kim?.. Həmin bu Məşdi İbad! Dedim, yaqin kişini öldürmüşəm. Amma, allahdan olan kimi, güllə dəyməmişdi. (*Gəlir yanına*). Sağ ol Məşdi İbad! Sağlığına içirəm.

Məşədi İbad – Çox sağ ol! (*Kənara*). Heç görürün dəxli var?!

Rza bəy (durur) – Əfəndilər, müsaidənizlə bir qəç kəlmə söz ifadəsinə əşəddi ehtiyacım vardır. (*Heç kəs dinməyir*). Əfəndilərim, sükut eyliyirsiniz, əcaba, müsaidə vermiyirsinizmi! (*Yenə heç kəs dinmir*). Əfəndilər, bir də cavab verməyəcək olsanız, bu mübhəm sükutunizi kəndim üçün böyük bir həqarət ədd edəcəyəm. Bəkləyürəm, əfəndilərim! (*Yenə heç kəs dinməyir*). Rüstəm bəy, bəndənizi təhqir etmək fikriniz var idisə, nə üçün bunu xanənizdə icra ediyirsiniz, bunu başqa bir yerdə əda etmək qabil deyildimi?

Rüstəm bəy – Çox sağ ol, çox razıyam!

Rza bəy (acıqlı) – Canım, siz anlamıyorsunuz ki, mən nə diyəm; ya həqarətim? Oylə isə, mən burada oturmam! (*Tələsik papağını geyir*).

Rüstəm bəy – Rza bəy, hara buyurursan?

Rza bəy – Canım, mən həqarət qəbul edən adam deyiləm, on dəqiqədir ki, sizdən söz deməyə izn istəyirəm, amma cavabında dinməyirsiniz; bu böyük həqarətdir, sabah bunu qəzetəmdə yazaram.

Həsənqulu bəy – Deməli, sən bizdən izn istəyirmişsən? Əşi, vallah, mən elə bildim ki, sən nitq söyləyirsən, başa düşə bilmədim.

O biriləri – Vallah, biz də başa düşmədik.

Məşədi İbad – Axı, o qədər qəliz danışsın ki, bilmək olmur ki, nə deyirsən. Mənim özüm tarix-nadir kitabını yarisına qədər oxumuşam, amma sənin dilini anlamıram. Bu bisavadlar neyləsin? (*Rüstəm bəy durub Rzanı oturdur*).

Rüstəm bəy – Sən allah, bizi məyus etmə, bağışla, anlamadıq. Bisavad adamıq.

Həsən bəy (ayağa durur) – Qaspoda, mənə pazvolt eyləyin, bir-iki kəlmə Rüstəm bəy haqqında söz söyləyim!

Hamı – Buyur-buyur!

Məşədi İbad – Görək, bu nə deyir?

Həsən bəy – Qaspoda! Platon demişdir ki, çelovek jivotnoye obşestvennoye, yəni insan bir sürü heyvandır.

Məşədi İbad – Heyvan özünsən!

Həsən bəy – Məşhur uçoniy Darvin də bütün hamıya dokazat eylədi ki, insan meymundan əmələ gəlir. Darvinin bu sözü ilə saqlasitsya olmaq üçün gedib Afrikadakı «buşmen»lərə və «kontintot»lara baxmaq lazım deyil. Ancaq dovolno çto, bizim bu məclisimizdə oturan Məşədi İbada baxmaq lazımdır. (*Hamı başını aşağı salır*). Bu sözlər ilə mən Məşədi İbadı askarbit eyləmək istəmirəm, mən özüm də meymuna bənzəyirəm. Amma bir o qədər yox. No Məşədi İbad isə lap arangutan meymunudur ki, durubdur. Mən yenə povtarit eyləyirəm ki, mənim qəsdim Məşədi İbadı askarbit eyləmək deyildir. Ancaq mən onu yetirmək istəyirəm ki, pozvolte, Məşədi İbadın nəyi və harası Rüstəm bəyə xoş gəlir ki, gözəl qızı olan madmazel Gülnazı ona verir? Gözəlliyi? Xeyr! Məşədi İbad, ərz eylədim ki, çirkindir.

Məşədi İbad – Mürtəd oğlu mürtədi yıxıb ağzına-ağzına vurasan.

Həsən bəy – Cavanlığı? Xeyr, Məşədi İbad qocadır. Bəs nəyi? Neujeli Məşədi İbadın pulu, malı, dövləti? Xeyr, xeyr, Rüstəm bəy pulagir adam deyildir. Nakones, bəs nəyi? Bu saat ərz eyləyim. Bax, biz burada şərab içirik, amma Məşədi İbad içmir. Deməli, Məşədi İbad nədir? Məşədi İbad istinni müsülmanındır; i tak, Rüstəm bəy öz qızını, mənim mneniyama görə, Məşədi İbadın istinni müsülmanın olmağına görə veribdir, ona görə yaşasın Rüstəm bəy!

Hamı (yavaşdan) – Yaşasın, yaşasın!..

Rza bəy – Maşallah bu kəlamə!

Həsənqulu bəy – Daha nitq demək lazım deyildir. Duraq ayağa!

Hamı – Duraq! (*Dururlar*).

Əsgər – Yavaş-yavaş getmək vaxtı deyildirmi?

Hamı – Bəli, vaxtdır.

Həsənqulu bəy – Rüstəm bəy, xudahafiz (*əl verir*). Məşdi İbad, xudahafiz (*əl verir*).

Əsgər – Rüstəm bəy, xudahafiz, Məşdi İbad, xudahafiz.

Həsən bəy – Rüstəm bəy, xudahafiz, Məşdi İbad, xudahafiz (*əl verir*).

Məşədi İbad (acıqlı) – Cəhənnəm ol o yana, mürtəd! Mənə meymun deyib, sonra da əl verirsən?

Rüstəm bəy – Nə oldu, nə oldu?
Həsən bəy – Pozvolte, pozvolte, ya yemu zadam, merzavsu!

Həmi yığılır. «Nə oldu, nə oldu?» deyib, aralaşıdırırlar, şuluqluq düşür.

(Musiqi)

Həsən bəy –
Mən sənə tay-tuş deyiləm, vurram başın, (2 dəfə)
Darbadağın lap dağılar, rədd ol burdan. (2 dəfə)

Həsənqulu bəy –
A gedə, Həsən, bəs deyilmi, eyb olsun ki,
İntiligent ola-ola savaşırsan. (2 dəfə)

Məşədi İbad –
Qoy məni bir ağzın əzimi bu mürtədin, (2 dəfə)
Meymun özü ola-ola mənə deyir. (2 dəfə)

Həmi –
A gedə, ayıbdır sizə bu rəftar, rəftar, (2 dəfə)
Xalqın evində dava etmək pis şeydir.
Xalqın evində dava etmək pis şeydir.
Adama yaraşmaz, adama yaraşmaz,
Adama yaraşmaz...

P ə r d ə

İKİNCİ PƏRDƏ

Rüstəm bəyin həyəti ilə küçədə vəqə olur. *Rüstəm bəyin* həyəti hasar ilə məhsurdur. Pərdə qalxdıqda həyətdə *Sərvər* ilə *Gülnaz* görünür. Pərdədən qabaq musiqi çalır. Sonra tərda «şahnaz» çalınır. Pərdə qalxır.

Sərvər –
Cahanda var görəsən dərdi-eşqə bir çara,
Bu eşq o eşqdır ki, Məcnuni qoydu avara.

Gülnaz –
Bu eşq o eşqdır ki, Fərhadı dağı çapdırdı,
Dübarə tişəni çaldırdı başa o biçara.

(Musiqi)

İkisi bir yerdə –
Çün bahar oldu açıldı...
Gül açıldı hər yanda.

(Musiqi)

Çün bahar oldu açıldı...
Gül açıldı hər yanda.
Bülbül etdi ahü zarü (2 dəfə)
Nalə çəkdi oxudu (2 dəfə)

(Musiqi)

Çünki gördü xari bülbül,
Söylədi ki, ey birəhm!

(Musiqi)

Çünki gördü xari bülbül,
Söylədi ki, ey birəhm!
Səndə yoxdur eşq odu,

(Musiqi)

Aşiq oldur ki, veribdir canini ol canana.

(Musiqi)

Aşiq oldur ki, veribdir canini ol canana,
Verməyibse canini ol aşiq olmaz canana. (2 dəfə)

Bu əsnada *Məşədi İbad*, əlində bir yaylıq alma və armud küçədən gəlib, hasarın yanında dayanır.

Məşədi İbad – Mən istəyirdim ki, adaxlıbazlığa gecə gələm, halbuki gündüz də bu hasardan aşmaq çətinidir. Ya allah!.. (*İstəyir hasardan aşsın, amma bacarmayır*). Yox, görünür ki, mümkün olmayacaq. Qoy bir hambal çağırım, ayağımın altında yatsın. (*Çağırır*). Ada, hambal!

Hambal (yüyürür) – Nə deyirsən, *Məşədi*? Yükün nədir? (*Kəndirini çıxardır*).

Məşədi İbad (*cibindən bir abbası çıxardır*) – Al abbasını, ayağımın altında yat.

Hambal – *Məşədi*, olmaya oğurluğa gedirsən?

Məşədi İbad – Kəs səsini, axmaq! Adaxlıbazlığa gedirəm!

Hambal – *Məşədi*, allah qüvvət versin, amma belimi şikəst eylərsən. (*Yıxılır. Məşədi İbad onun belinə çıxır və hasardan baxır*).

Məşədi İbad – Ada, hambal, o yaylıq mənə ver!

Hambal – *Məşədi*, tərpsənsən yıxılırsan ki...

Məşədi İbad – Dayan görüm! (*Düşüb yaylıq götürür, bir də çıxanda yaylıq açılır, alma, armud yerə dağılır*).

Məşədi İbad (*hasardan baxır*) – Qız oradadır, yanında da bir oğlan var. Görəsən o kimdir?

Gülnaz (*onu görüb*) – Vay, dedəm, vay!.. O kimdir? Mən qaçıram! (*Qaçır*).

Məşədi İbad (*Sərvərə*) – Oğlan, sən kimsən?

Sərvər – Bəs sən kimsən?

Məşədi İbad – Mən *Məşədi İbadam*!

Sərvər – Mən *Sərvərəm*!

Məşədi İbad – Bəs sən orda nə qayıırırsan?

Sərvər – Bəs sən orda nə qayıırırsan?

Məşədi İbad – Mən adaxlıbazlığa gəlmişəm!

Sərvər – Mən də adaxlıbazlığa gəlmişəm!

Hambal – A *Məşədi*, belim şikəst oldu!

Məşədi İbad – Ada, dayan görüm bu nə deyir! Qoçaq, sən kimin adaxlısısan?

Sərvər – Qoçaq, bəs sən kimin adaxlısısan?

Məşədi İbad – Mən Rüstəm bəyin qızı Gülnaz xanımın!

Sərvər – Mən də Rüstəm bəyin qızı Gülnaz xanımın!

Məşədi İbad (*acıqlı*) – Kəs səsini, axmaq! Sənin nə ixtiyarın var ki, mənim adaxlının adını çəkirsən?

Sərvər – Axmaq sənsən ki, hasara dırmaşmısan!

Hambal – A *Məşədi*, belim qırıldı, düş aşağı!

Məşədi İbad – Qurban olasan bu altımdakı hambala, yoxsa əhədimi kəsərdim! (*Düşür*).

Sərvər – Heç bu iş pis olmadı, görək axırı nə olacaq?

Hambal – *Məşədi*, belim sınıbdır, bir abbası da verəcəksən.

Məşədi İbad (*hambala*) – Heç başa düşmürəm ki, bu nə işdir?

Hambal – *Məşədi*, deyəsən qızın iki namizədi vardır?

Məşədi İbad – Əşi, mən qızın halalca adaxlısı ola-ola hasarın bu tayında qalım, bir dələduzun birisi də o tayda olsun? Ay bivəfa arvad! (*Fikrə gedir*).

(Musiqi)

Məşədi İbad (*rast oxuyur*) –

Mən nə danəstəm əz əvvəl ke, to bi mehro vəfai,

Əhdi nabəstən əz on beh ke, bə bəndi ya nə pai.

Burada mənim yadıma Leyli və Məcnun əhvalatı düşür.

Məcnun o tayda ahü zar edir,

Leyli bu tayda ağyar ilə eyş edir.

(Musiqi)

İndi mən bu tayda hambal ilə qalmışam,
Yarım da o tayda əğyar ilə söhbət edir.

(Musiqi)

Yox, mən o məcnunlardan deyiləm, bu saat gedib qoçuları
buraya yığacağam! (Gedir).

Gülnaz ilə Sərvər çıxıb oxuyurlar.

Sərvər (şikəstəyi-fars oxuyur) –

Ey mələksima ki, səndən özgə heyrandır sana,
Həqq bilir, insan deməz, hər kim ki, insandır sana.
Verməyən canın sənə bulmaz həyatı-cavidan,
Zindeyi-cavid ona derlər ki, qurbanıdır sana.

Gülnaz və Sərvər (təsnif oxuyurlar) –

Gözəlim sənən mənim,

(Musiqi)

Mehribanım, həmdədim.

(Musiqi)

Dəxi yoxdur heç qəmim,
Çox şükür sənə, ey xuda! } (2 dəfə)
Olmadıq biz əğyarə fəda }

(Musiqi)

Sən mənimsən, mən sən.

(Musiqi)

Ola bilməz özgenin.

(Musiqi)

Həmi bir can, bir tənin,
Çox şükür sənə, ey xuda! } (2 dəfə)
Olmadıq biz əğyarə fəda. }

(Musiqi)

Dərdimə tapdım dava, } (2 dəfə)
Qalmadı heç bir cəfa. }
Axır ki, gördük səfa,
Çox şükür sənə, ey xuda! } (2 dəfə)
Olmadıq biz əğyarə fəda. }
Əğyarə fəda, əğyarə fəda...

Bu əsnada Qoçu Əsgər və başqa adamlar gəlib, Məşədi İbadla birlikdə hasarın
dalında dayanıb baxırlar.

Məşədi İbad – Eşidirsiniz? Bayatı oxuyur.

Bunlar hasarın dəşiklərindən baxırlar.

Gülnaz –

Aləmi pərvanəyi-şəmi-camalin qıldı eşq,
Cani-aləmsən, fəda hər ləhzə min candır sana.

Əsgər – Oxa !.. Qız da oxuyur ki!

Məşədi İbad – İndi gördünmü iş nə haldadır?

Əsgər – Məşədi İbad, bir bəri zəhmət çək (qabağa gətirib, nə
isə deyir).

Sərvər –

Çıxma, yarım, gecələr, əğyar tənindən sakın,
Sən məhi-övcü-mələhətsən, bu nöqsandır sana.

Əsgər – İki min manat pul verərsən: bir min mənim, bir min də
yoldaşlarımin.

Məşədi İbad – Mən yazıq bir o qədər pulu sənə haradan verim?

Əsgər – Özün bil, istərsən çıxmaq gedək. Sən də camaat içinde biabır ol. Heç kəs də sən ilə alver etmər. Sənin kimi binamus adamı biz heç içimizə qoymırıq. Adə, gedək!

Məşədi İbad – Bir bura bax. Yaxşı, verərəm. Sabah gəl pulları apar, amma indi bircə əvvəl bu oğlanı öldür, yoxsa onun səsinə eşitdikcə bağrım çatlayır.

(Musiqi)

Qoçular –

Ey kimsən orda, aç qapını!
Aç qapını, gələk səni öldürək!

(Musiqi)

Piştə doludur, hazır etmişik,
Aç qapını, gələk səni öldürək!
Ey, kimsən orda, aç qapını!
Aç qapını, gələk görək kimdir o.
Ey kimsən, ey, aç qapını!
Aç qapını, gələk səni öldürək!

Gülnaz –

Ax, Sərvər, qorxuram, səni öldürər bunlar.
Gəl tez buradan qaçaq, tez, gedək özgə şəhərə.

Ah, Sərvər, qorxuram.
Açma gəl qapını sən.
Yoxsa səni öldürər
Qoçunun gülləsi.
Gəl bəri, Sərvər, gəl!

Qoçular –

Aç qapını!

Sərvər –

Söyləyin görüm bir siz,
Nə istəyirsiniz menden?

Nə lazım sizə bu evdən,
Ta xələqin qapısından.
Qorxmuram mən sizdən,
Hər nə bilsəniz edin!
Yaxşısı budur, siz gedin,
Öz iş-gücünüzə.

Qoçular –

Sənsən Məşədi İbadın
Gəlinin əlindən alan.
Sənsən xələqin evin yıxan.
Səndə vardır çox günah,
Gəldik səni öldürək.
Ta kim, Məşədi xoş olsun.
Biz də ondan pul alağ,
Eysü işrətə məşğul olağ
Ondan biz!

Əsgər (qoçulara) – Çıxardın piştoları, hazır olun! Mən bir, iki, üç dedikdə siz atın! Hazır olun! Bir....iki...

Sərvər fit çalır, qaradovoy çağırır. *Qoçular* həməən saat qoyub qaçirlar. *Hambal* ilə *Məşədi İbad* dəxi qaçirlar. *Sərvər* gülür.

Gülnaz – Ax, qorxudan ürəyim üstümdə durmur.

Sərvər – Heç qorxma, bəri gəl, gedək otağa. (Gedirlər).

Bu əsnada *Rüstəm bəy* küçədə vəqə olub, həyətə girmək istəyir.

Rüstəm bəy – Hərçənd Məşədi İbadın bir-iki min manat qulağını kəsdim, amma Gülnaza yazığım gəlir. Binəva bədbəxt olaçaqdır. Mənim qızım Məşədi İbadın tayı deyildir, amma nə eyləmək, pulsuzluğun üzü qara olsun.

İstəyir ki, içəri girsən, bu əsnada *Sərvər* dəxi həyətdən çıxır. Bunlar bir-birini görüb, bir qədər təəccüb ilə baxışirlar.

Rüstəm bəy – Sən kimsən və mənim evimdə nə qayırırsan?

Sərvər – Mən bir student babayam və sənin evində heç nə ey-ləmirəm.

Gülnaz ilə Sənəm çıxırlar.

Rüstəm bəy (acıqlı) – Bu saat de görüm, nə cürət edib mənim evimə gəlibsən?

Gülnaz – Öldürəcəkdir, hamımızı qıracaqdır.

Sənəm – Allah, sən saxla, yazıq!..

Sərvər – Mən sənin evinə heç vaxt gəlməzdim, hərgah sənin qızına aşiq olmasaydım və sənin qızın da mənə aşiq olmasa idi.

Rüstəm bəy (hirs ilə) – Bu nə sözdür danışsən? Nə cürət edirsən? Bu saat başına bir patron çaxaram ki, beynin dağılar.

Sərvər – Patronu mən özüm çaxacağam.

Rüstəm bəy – Kimə?

Sərvər – Özümə!

Rüstəm bəy – Bu nə sözdür!

Sərvər – Çünki mən Gülnazı öldürəndən sonra daha özüm yaşamayacağam.

Rüstəm bəy (acıqlı) – Sən mənim qızımı öldürə bilməzsən!

Sərvər – Sənin xəbərin olmayacaqdır.

Rüstəm bəy – Neçün?

Sərvər – Çünki əvvəlcə səni öldürəcəyəm.

Rüstəm bəy – Bu nə danışır, ədə, dəlidir nədir?

Sərvər – Bax, sən bu qızı bədbəxt eyləmək istəyirsən. Amma mən, Sərvər, sən Rüstəm bəyə deyirəm ki, hərgah bunu mənə verməsən, onda bir güllə sənə, bir güllə qıza və bir güllə də özümə vuracağam! (*Gedir*).

Rüstəm bəy – Bacı oğlu, bir bura bax! Axı, mən özgəsinə söz vermişəm, iş-işdən keçibdir.

Sərvər – Hərgah sən mən deyənə razı olsan, işi düzəldərəm.

Rüstəm bəy – Nə tövr düzəldərsən?

Sərvər – Əvvəl de görüm, acığın soyudumu?

Rüstəm bəy – Soyudu.

Sərvər əyilib onun qulağına nə isə deyir.

Rüstəm bəy – Əşi, qoy görək! Eylə də iş olarmı?

Sərvər – Sənin canın üçün, mən düz deyirəm, razısanmı?

Rüstəm bəy – Yaxşı, razıyam, amma bəlkə baş tutmadı?

Sərvər – Onda qızı hər kəsə istəyirsən ver!

Rüstəm bəy – Çox gözəl!

Sərvər – Amma sən Məşədi İbadə heç bir söz demə və onu tələsdir ki, tez toy eləsin.

Rüstəm bəy – Çox gözəl, deyəsən ağıla batan şeydir, görək?

Sərvər – Bax, əyər iş tutdu-tutdu və illah tutmadı...

(*Musiqi*)

Hamı –

Babalin Sərvərin boynuna. (2 dəfə)

Sərvər –

Əyər işi düz eləməsəm...

Rüstəm bəy –

Düz eləməsən...

Sərvər –

Gər bacarmasam...

Rüstəm bəy –

Gər bacarmasan...

Hamı –

Babalin Sərvərin boynuna. (2 dəfə)

Musiqi çalınır, oynayır və sonra gedirlər. *Məşədi İbad* pərişan və pəjmürdə bir hal ilə küçədə vaxt olur, hambal da dalınca.

(*Musiqi*)

Məşədi İbad (bayatı oxuyur) –

Ayrı düşdüm yarımından,

Əl çəkmişəm canımdan.

O qədər başımı itirmişəm ki,

Adım çıxıb yadımdan.

Hambal –

Mən aşiq o kəndə də,
Belə o kəndə də, bu kəndə də.
Belə əcəb oğlan qoyub getmişən
A bu kişini əkən dədə!

Küçə adamları hamısı buraya yığılırlar.

Məşədi İbad –

İşlərim hamısı zülüm getdi.
At axtardım çulum getdi.
Cavan qıza bel bağladım,
Beş min manat pulum getdi.

(Musiqi)

Adamlar –

Əvvəldən aşnaydın, yad oldun nədən? (2 dəfə)
Səni qoydu qaçdı o nazik bədən!

Ay belə iş olmaz, bala,
Heç belə iş olmaz!
Aman, aman, aman, aman,
Ay belə iş olmaz, bala,
Heç belə iş olmaz!

Məşədi İbad –

Əvvəldən bilsəydim verməzdim pulu, (2 dəfə)
Xəlqin eyləməzdim cibini dolu.
Ay maralım, Gülnaz, bala, ay maralım, Gülnaz!
Aman, aman, aman, aman!..
Ay maralım, Gülnaz, bala, ay maralım, Gülnaz!

Adamlar –

Dedin qocalıqda bir qız alasan, (2 dəfə)
Cavan qızı alıb evə salasan.
Ay belə iş olmaz!...

Hambal – A Məşədi, belim sınıbdır, sən gəl bir abbasi da vergilən.

Məşədi İbad (lap azarlı kimi) – A gedə, rədd ol başımdan! Mən nəyin dərdindəyəm, sən nəyin dərdindəsən. Təki mənim də dərdim sənə kimi bir abbasi olaydı.

Millətperəst Həsənqulu bəy gəlir.

Həsənqulu bəy – Məşədi İbad, salamünəleyküm. A kişi, bu nə işdir? Eşitdim ki, qızın iki adaxlısı vardır?

Məşədi İbad – A Həsənqulu bəy, sən allah, indi insaf eyləyin. Sənənin yanında Rüstəm bəy demədi ki, qızı sənə verirəm?

Həsənqulu bəy – Dedi!

Məşədi İbad – Sonra məni evinə çağırmadı?

Həsənqulu bəy – Çağırdı!

Məşədi İbad – Siz də qonaq gəlmədiniz?

Həsənqulu bəy – Gəldik!

Məşədi İbad – Qonaqlıqda məni mübarəkbad eləmədiniz?

Həsənqulu bəy – Elədik!

Məşədi İbad – Birisi də mənə orada meymun demədi?

Həsənqulu bəy – Dedi!

Məşədi İbad – Mən də onunla dalaşmadım?

Həsənqulu bəy – Dalaşdın!

Məşədi İbad – Siz də bizi aralaşdırmadınız?

Həsənqulu bəy – Aralaşdırdıq!

Məşədi İbad (bərkdən) – Bəs bu nə kələkdir ki, Rüstəm bəy mənim başıma gətirir, özü də hələ mənim beş min manat pulumu yeyibdir.

Həsənqulu bəy – Sən heç qəm eyləmə. İş düzəltmək asandır. İstərsən mən düzəldərəm!

Məşədi İbad – A kişi, atana allah rəhmət eyləsin, düzəlt, düzəlt, yoxsa əhvalım çox pərişandır.

Həsənqulu bəy – Çox gözəl! Onda tez ol, bir beş yüz manat ver, çünki bu işdə bir balaca pul lazımdır.

Məşədi İbad (təəccüb ilə) – Nə? Beş yüz manat pul verim?!

Həsənqulu bəy – Əlbəttə, pulsuz olmaz ki!..

Məşədi İbad – Ə kişi, vallah, mən dağıldım, mən söküldüm, mən bu qədər pulu haradan alım verim!

Həsənqulu bəy – Özün bilərsən, amma mən belə güman edirəm ki, beş min manat verən adam, beş yüz də verə bilər, artıq pul deyildir.

Məşədi İbad (əlini qoynuna salıb pul çıxardır) – Çünki oldun dəyirmançı, çağır gəlsin dən, Koroğlu! Bu bir yüz, bu iki yüz, bu üç yüz. Özün də mənə iki yüz boşlusan, elədi beş yüz.

Həsənqulu bəy – Hə!.. indi işi düzəldərəm, ancaq sən bir qəzetəçi Rzani da gör, çünki Rüstəm bəy qəzetədən çox qorxan adamdır. (Baxır). Aha, budur, özü də gəlir.

Rza vaxt olub *Həsənqulu bəy*ə baş əyir və *Məşədi İbad*ın yanına gedir.

Rza bəy – Salamünəleyküm, *Məşədi*! A kişi, bu nə əhvalatdır, deyirlər ki, qızın iki adaxlısı var imiş!

Məşədi İbad – Ay Rza bəy, səndən bir təvəqqüm var, sən gəl qələmi al əlinə və bu əhvalatı qəzetədə yaz, Rüstəm bəyi biabır et, çox təvəqqə edirəm.

Rza bəy – Başlayın, *Məşədi*, mən onu eyləyə bilmərəm!

Məşədi İbad – Neçün?

Rza bəy – Çünki o cür şey mənim məsləkimə müğayirdir, bu iş sənə öz xüsusi işindir, camaata nə dəxli var qəzetədə yazam?!

Məşədi İbad – A kişi, vallah, elə bunun özü qəzetə əhvalatıdır.

Rza bəy – Yox, *Məşədi*. Mən bacarmıram və heç vaxt müğayir-məslək iş görə bilmərəm!

Məşədi İbad (əlini cibinə salıb, bir yüzlik çıxardır və guya kağız əvəzinə göstərir). A kişi, axır bu bir parça kağızı yazmaq çətin şeydirmi?

Rza bəy (pulu görür) – Hə!.. Bu başqa məsələdir, indi başa düşdüm ki, sən nə deyirsən; yazaram, çox yaxşı yazaram!

Məşədi İbad – Bax, elə yaz ki, xalq oxuyub Rüstəm bəyə zad eyləsin... Adı nədir?... Siz ona nə deyirsiniz?

Rza bəy – İzhari-nifrət!

Məşədi İbad – Hə, hə!.. İzhari-nifrət, izhari-nifrət!

Bu halda intelligent *Həsən* gəlir.

Həsən bəy – Sən keçən səfər məni askarbit eləmişsən, zato mən səni suda çəkmişəm.

Məşədi İbad – A kişi, sən allah, əl çək məndən. Mənə meymun dedin bəs deyil, sonra da suda çəkirsən?!

Həsən bəy – Xeyr, əl çəkmərəm, gərək suda cavab verəsən.

Məşədi İbad – Ay camaat, mən burda öz həşrimə qalmışam, bu da gəlir ki, səni suda çəkirəm!

Həsənqulu bəy (*Məşədini bəri çəkir*) – *Məşədi*, ağzına bir şey ver, rədd olsun!

Məşədi İbad – Yəni buna da pul verim?

Həsənqulu bəy – Bir əlli manat ver, əl çəkər.

Məşədi İbad (çıxardır) – Ala, ala, rədd ol başımdan!..

Həsən bəy – Eto druqoye delo. Ərizəmi geri alaram.

Məşədi İbad – Diriqoy, ya qeyri diriqoy...

Hambal – A *Məşədi*, bu qədər xəlqə pul paylayırsan, mənə də bir abbası ver, belimi sındırıbsan!

Məşədi İbad – Əşi, rədd ol o yana, bir sən qalmışdın ki, məni soyasan. (Yüyürür *hambalın üstə, hambal qaçır, amma sonra yenə gəlir*).

Həsənqulu bəy – Həzərat! Gəlin bu məsələni müzakirəyə qoyaq. Axı belə iş olmaz ki, Rüstəm bəy eyləyir, bu kişi də axı yazıqdır. Pulu gedir, özü də biabır olur. Gəlin bu saat Rüstəm bəyi bura çağırmaq və onunla seryozni danışmaq!

Hami – Əlbəttə, əlbəttə.

Qapını döyürlər. *Rüstəm bəy* gəlir.

(Musiqi)

Böylə olmaz ki, sən aldadasan bizi,

Sən verirsən qızı

Özgə adama ərə getsin. (2 dəfə)

Bəs bu kişi yazıq necə etsin? (2 dəfə)

Məşədi İbad –

Allaha and olsun, budur deyirəm:

Qızı mənə, qızı mənə gərək verəsən.

Verməsən hərgah, eylərəm bədnam,
Çünki mən bir adamam, baxmaram bəyə.

Hamı – Böylə olmaz ki, sən... (i.a...).

Rüstəm bəy – Sözüün doğrusu, mən qanmıram ki, siz nə deyirsiniz!

Məşədi İbad – Necə qanmırsan? Mənim pulumu yeyib, yalandan deyirsən ki, qızı sənə verəcəyəm, amma özgəsinə verirsən.

Rüstəm bəy – Kim deyir onu?

Məşədi İbad – Öz gözümle gördüm ki, sən qızının yanında bir cavan oğlan durubdur, soruşdum ki, ədə, sən kimsən, dedi: mən qızın adaxlısıyam!

Rüstəm bəy – Ha, ha, ha!.. O kişi zarafat edibdir. Bilirsənmi o kimdir? O qızın öz dayısıdır. Səninlə lotuluq eləyibdir. Sən də inanırsan və bir də (onlara) Həsənqulu bəy, Rza bəy sizin üçün eyb olsun ki, bu cürə axmaq sözə inanıb, mənim qapıma gəliniz. Mən çox inciyirəm.

Həsənqulu bəy – Rüstəm bəy, vallah, bağışla bizi, Məşədi İbad yoldan çıxartdı.

Rza bəy – Sən allah incimə bizdən, burada, rus demişkən, nedarazumeniya əmələ gəlibdir.

Məşədi İbad (*Rüstəm bəyə tərəf gedib, əlindən tutur*) – Bağışla, bəy, allah səndən razı olsun ki, bizi şəkki-şübhədən çıxartdın. Amma, vallah, əhvalım çox pərişan olmuşdu. Ə kişi, mən deyirəm ki, axı Rüstəm bəy kişidir, belə şey eləməz. Qərəz ki, allah şeytana lənət eylesin! (*Gülə-gülə*). Rüstəm bəy mən istəyirəm ki, toyu bu günlərdə başlayam. Nə deyirsən?

Rüstəm bəy – Çox da yaxşı olar, nə qədər tez olsa, bir o qədər yaxşıdır.

Məşədi İbad – Onda mən bu gün istixarə elətdirərəm, bu yaxın xoş günlərin birində toyumuzu başlarıq.

Hamı – Allah mübarək eylesin! Məşədi İbad, toy hamamında bir yerdə çimək.

Məşədi İbad – İnşallah, bir yerdə çimərik. (*Kənara*). Bu şərtlə ki, hamam pulu sizdən.

Hamı –

Məşədi İbad, çox mübarək olsun! } (2 dəfə)
Toyun sənə çox mübarək əst!

Məşədi İbad –

Çox sağ olun, çox da razıyam,
Zəhmət çəkib iş düzəldiniz.

Hamı –

Məşədi İbad, çox mübarək olsun!
Toyun sənə çox mübarək olsun!
Çox mübarək olsun, çox mübarək olsun!
Olsun, olsun, olsun, olsun!..

P ə r d ə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Bir hamamın soyunub-geyinən yerində vəqə olur. Sol tərəfdə (*zaldan baxarkən*) qapı və pilləkənlər, sağ tərəfdə, küncdə hamamın çimilən yerinə girən qapı var. Ortada hovuz və fantan, üstündən qəndil asılıbdır. *Hamamçı Məşədi Qəzənfər* sarı kürkə bürünüb, bayır qapının solunda öz yerində əyləşibdir. Qabağında manqal, üstündə güvəc, yanında mücrü. Özü də qəlyan çəkir. Ondən bir az sağ tərəfdə dəllək *usta Məhərrəm Kərbəlayı Nəsin* başını qırır. Bir az o yanda zurnaçılar oturubdurlar. Bir kənarda bir neçə nəfər camadar əllərində qırmızı fitə, balaqları çirmala dayanıbdırlar.

(Musiqi)

Hamı (oxuyurlar) –

Hamamın içində, içində də çölündə (2 dəfə)

Yay, yaz, qış, bahar isti, sərin var,

Dövlətli, kasıb, gəl, gəl, yerin var.

Dövlətli, kasıb, tez gəl, yerin var, gəl!..

Hamamdan bir səs –

Gəl, ey ha!... Bir yumurta!..

Hamı –

Yay, yaz, qış, bahar isti, sərin var,

Dövlətli, kasıb, gəl, gəl, yerin var.

(Musiqi)

Dəllək qırır, hamamçı qəlyan çəkir.

Məşədi Qəzənfər – Həqiqət, hər bir şeyi fikirdən keçirib yenə baxıb görürəm ki, dünyada hamamdan başqa ləzzətli bir yer varsa, yenə hamamdır. Deməyin ki, özüm hamamçıyam ona görə belə danışiram, xeyr! Əşi, adam gerek insaf ilə danışsın: qışın soyuğunda harada qızığa bilərsən?

Hamı – Hamamda!

Məşədi Qəzənfər – Yazın istisində harada sərinləyə bilərsən?

Hamı – Hamamda!

Məşədi Qəzənfər – Daha kim deyə bilər ki, hamam pis şeydir?

Hamı – Əşi, heç kəs!

Məşədi Qəzənfər – Bəs belə de!

Usta Məhərrəm – Mən dəlləyəm. Özüm də ömrümün çox vaxtını hamamda keçirmişəm, heç bir belə heyfslənmirəm. Çünki baxıb görürəm ki, mənim üçün hamamdan başqa heç bir yerdə xoş keçmir. Xalq gedir, adı nədir, o kluba, mənim klubum hamamdır. Xalq gedir teatra, mənim teatrım hamamdır. Əşi, işləyib yorulandan sonra harada istirahət edə bilərsən?

Hamı – Hamamda!

Usta Məhərrəm – Harda bir parça ləzzət görərsən?

Hamı – Hamamda!

Usta Məhərrəm – Daha kim deyə bilər ki, hamam pis şeydir?

Hamı – Əşi, heç kəs!

Usta Məhərrəm – Bəs elə, de gəlsin!

(Musiqi)

Hamı –

Hamamın içində, içində də çölündə (2 dəfə)

Yay, yaz, qış, bahar isti, sərin var,

Dövlətli, kasıb, gəl, gəl, yerin var.

Dövlətli, kasıb, tez gəl, yerin var, gəl!..

Hamamdan bir səs – Gəl, ey ha!... Bir papiros, özü də müştük ucunda. (*Aparırlar*).

Hamı –

Yay, yaz, qış, bahar isti, sərin var,

Dövlətli, kasıb, gəl, gəl, yerin var.

Dövlətli, kasıb, tez gəl, yerin var, gəl!..

(Musiqi)

Kərbəlayı Nəsin (dəllək ülgücə itiləyərkən) – Mən özüm bisa-vadam, amma kitabda yazılanlardan oxuyubdurlar, mən də eşit-

mişəm: müsəlman padşahları bir yerdə şəhər salanda ilk əvvəlcə hamam tikdirmişlər, ondan sonra karvansara, ondan sonra məscid. Əşi, insaf ilə danışmaq, tozun-torpağın içində işləyirsən, çirkə-paşağa batırsan, bəs sonra harada təmiz olursan?

Hamı – Hamamda!

Kərbəlayı Nəsir – Harda pak olursan?

Hamı – Hamamda!

Kərbəlayı Nəsir – Daha kim deyə bilər ki, hamam pis şeydir?

Hamı – Əşi, heç kəs!

Kərbəlayı Nəsir – Bəs belə!

Məşədi Qəzənfər – Padşah dedin, yadıma düşdü: əşi, hamam indi hörmətdən düşübdür, qədim zamanlarda hamamın böyük hörməti varmış, bütün şairlər, süxəngülər, nağıl deyənlər, dərvişlər – hamısı hamama yığılıb, gözəl-gözəl söhbətlərlə hamam əhlini feyziyəb edərlərmiş. Əşi, harada şirin-şirin söhbət eşidirsən?

Hamı – Hamamda!

Məşədi Qəzənfər – Harda dünya qayğınısı yadından çıxardarsan?

Hamı – Hamamda!

Məşədi Qəzənfər – Daha kim deyə bilər ki, hamam pis şeydir?

Hamı – Əşi, heç kəs!

Məşədi Qəzənfər – Bəs elə isə də gəlsin!

(Musiqi)

Hamı –

Hamamın içində, içində də çölündə (2 dəfə)

Yay, yaz, qış, bahar isti, sərin var,

Dövlətli, kasıb, gəl, gəl, yerin var.

Dövlətli, kasıb, gəl, gəl, yerin var, gəl!..

Hamamdan bir səs – Gəl, ey he!.. Ab xurdan içində qəmiş.
(Aparırlar).

(Musiqi)

Hamı –

Yay, yaz, qış, bahar isti, sərin var,

Dövlətli, kasıb, gəl, gəl, yerin var.

Dövlətli, kasıb, tez gəl, yerin var, gəl!..

Usta Məhərrəm – Sizin canınız üçün, bir çox naxoşlular var ki, kurs qurtarmış həkimlər dərmanından acizdirlər. Amma naxoşu hamama gətirən kimi yaxşı olub sağalır. Ondən əlavə, hamam belə şeydir ki, insana zinət verir, abıra mindirir. Özünüz deyən, harda yaxşı qan aldırmaq olar?

Hamı – Hamamda!

Usta Məhərrəm – Harda yaxşı baş qırxdırmaq olar?

Hamı – Hamamda!

Usta Məhərrəm – Harda yaxşı həna yaxmaq olar?

Hamı – Əşi, hamamda!

Usta Məhərrəm – De, bəs belə!

Məşədi Qəzənfər – Həna dedin, yadıma Sədi Əlyəəl-rəhmənin bir şəri düşdü ki, günlərin bir günündə rəhmətlik hamamda çimərkən öz məhbubindən həna alıb, ətrin-dən bihuş olub və o xüsusda bu şəri deyibdir:

Gili-xoşbuyı dər həmmam ruzi

Rəsid əz dəsti-məhbubi be dəstəm.

Bədu qoftəm ke, mişki, ya ənəri

Ki, əzbuyi-delavizi-to məstəm.

Bəqofta mən gili-nağız budəm

Və leykən moddəti ba gül neşəstəm.

Kəmalı-həmneşin bər mən əsər kərd

Və gərna mən haman xakəm ki, həstəm!

İndərirəm sizi ki, əgər Sədi Əlyəəlrəhmə hamama gəlməsə idi, heç vaxt bu şəri yazı bilməzdi. Əşi, belə olandən sonra kim deyə bilər ki, hamam pis şeydir?

Hamı – Heç kəs!

Məşədi Qəzənfər – Bəs belə isə də gəlsin!

(Musiqi)

Hami -

Hamamın içində, içində də çölündə (2 *defə*)
Yay, yaz, qış, bahar isti, sərin var,
Dövlətli, kasıb, gəl, gəl, yerin var.
Dövlətli, kasıb, tez gəl, yerin var, gəl!..

Hamamdan bir səs - Gəl, ey ha!.. Qətfə! Gəl apar!

Camadlar qətfə ilə gedirlər.

Hami -

Yay, yaz, qış, bahar isti, sərin var,
Dövlətli, kasıb, gəl, gəl, yerin var.
Dövlətli, kasıb, tez gəl, yerin var, gəl!..

İçəridən gəlirlər. Bəy hamamdan çıxır. Zurnaçılar çalmağa başlayırlar. Pərdə enir.

Amma zurna səsi gəlir. İki dəqiqədən sonra pərdə qalxır. Zurna kəsir.

Səhnədəkilər geyinmələrini tamam edirlər. *Məşədi İbad* yaxasını düymələyir, sonra əlinə aynanı alıb, saqqalına baxır. *Həsənqulu bəy* surtukunu geyir, *Rza bəy* varatnikini taxır. *Həsən bəy* başını darayır. *Əsgər* çəkmələrini geyir, *hambal* patavasını dolayır. Sairələr də kimi başını qurudur, kimi düymələrini bağlayır.

Məşədi Qəzənfər - *Məşədi İbad*, səhhəti-vücut! Allah mübarək eləsin! Oğullu-uşaqlı olasan!

Məşədi İbad - Sağ olasan, vücudun bibəla olsun!

Hami - Allah mübarək eləsin, allah mübarək eləsin!

Məşədi İbad (cavab verir. Bir az sonra ayna əlində) - Amma deyəsən bu səfər dəllək hənanı yaxşı yaxıbdır, daha ağ tük gözümə dəymir.

Əsgər - Maşallah, lap cavan olubsan ki!

Məşədi İbad - Cavan olmayanda qoca deyiləm ki...

Məşədi Qəzənfər (bəylərə) - Bəydadaşlar, hamam xoşunuza gəldimi? Çünki sizlər bizim hamamlara gəlməzsınız, ona görə soruşuram.

Həsənqulu bəy - Mən çoxdandır ki, töbə eləmişdim ömrüm olanı müsəlman hamamına getməyim, amma *Məşədi İbad*ın xatirəsi yanımda o qədər əzizdir ki, töbəmi sındırıb məhz onun xatirəsi üçün bu hamama gəldim. Gəldim də... Heç, daha keçibdir.

Məşədi Qəzənfər - Bəs belə!

Rza bəy - Hərgah mən bir papaq alaydım və o papağa beş yüz otuz altı manat pul vermiş ola idim və bir nəfər də o papağı mənim başımdan götürüb müsəlman hamamının içinə tollaya idi, mən papaqdan əl çəkərdim, amma hamama girməzdim. Lakin *Məşədi İbad*a söz vermişdim deyə, daha sözümdən qaça bilmədim.

Məşədi Qəzənfər (sınır) - Bəydadaş, guya mənim hamamım murdardır? İçində urus çimir, erməni çimir, yəhudi çimir?!

Rza bəy - Rəhmətliyin oğlu, girirəm xəznəyə, bilmirəm ki, bu içində çimdiyim sudur, neftdir, həlimdir, yoxsa bozbaşdır. Həzərat, vallah, sabah bunu mən qəzetəmdə yazaram. Belə eləməyin!

Həsənqulu bəy - Əşi, insafdır, o xəznəyə mən də girim, bu hambal da girsin? (*Hambalı göstərir*).

Hambal - Bəy, məgər hambal hamamda çimməz, bəs hambalın canı can deyil?

Həsən bəy - Rza bəy prav. Doğrudan, mən də xəznəyə girib bilmədim ki, sudur, yoxsa ayrı bir jidkostdur. (*Həsənqulu bəyə*). No vı, vı rassujdayete kak burjuı! Necə yəni mən də girim, hambal da girsin, məgər hambal da sən kimə adam deyil?

Hambal - Əlbəttə, adamam!

Həsən bəy - Onun da iki qulağı var, sən də!

Hambal - Əlbəttə, iki qulağım var, bə nədi?

Həsən bəy - Onun da bir burnu var, sən də!

Hambal - Əlbəttə, bir burnum var, bə nədi?

Həsən bəy - Yedinstvennaya raznitsa bundadır ki...

Həsənqulu bəy (sözünü kəsir) - Bilirsən nə var, *Həsən bəy*! Sən keçən səfər *Məşədi İbad*la savaşıdın, yenə də o bir evin içində oldu ki, heç kəs bilmədi, amma bura hamamdır, özün bilirsən ki, obşestvenni yerdir, təvəqqə edərim ki, burada savaşımayan.

Həsən bəy - Net, mən kak istinnyı narodnik protestuyı!

Bunlar, - Rza da iştirak edir, - əllərlə işarələrlə danışib bəhs edirlər.

Məşədi İbad (adamları nəzərdən keçirməklə sayır) - Görəsən bunların hamısının hamam pulunu, inşaallah, mən verəcəyəm, hə?.. Bu bahalıqda bir bu qədər hamam pulu heç bilirsən neçə elər? Görüm, hamamçını bir no kələkləyə bilərəmmi?

Həsənqulu bəy (münaqişəyə davam edərək) – Da ostavte menya v pokoye!

Həsən bəy – Net! Ya doljen protestovat.

Rza bəy – Əşi, ayıbdır hamamın içində...

Həsənqulu bəy – Da protestuyte, skolko xotite!

Həsən bəy (bərkdən) – Ya ne pozvolyu, çtobi...

Əsgər, Rza tez durub bunların aralarına girirlər ki, aralaşırsınlar.

Məşədi Qəzənfər – Bunların hamısı, görünür ki, mənim xəz-nəmin suyunun təsirindəndir.

Məşədi İbad (onlara) – Bura bax, al!.. Cəncəl eləmək neyçün? Kişinin hamamında iki saatdır ki, müftə cimibsiniz, hələ bir durub cəncəl də salırsınız? Eyibdir ki... (*Sükut; hamamçıya müraciətən*). *Məşədi Qəzənfər*, sənin yadına gəlməz, çünki çox kiçikdin, mən ilk toy eləyəndə ki, mərhum Kərbəlayı Murtuzanın qızı, rəhmətlik Sonanı almışdım, toy həmin bu hamamda oldu. O zaman sənin oturduğun yerdə rəhmətlik sənin atan *Məşədi Səməndər* əyləşmişdi. Çıxanda durdum pul verməyə, dedi: ayıbdır ki... Nə qədər əylədim, pul almadı, yalvardım-yaxardım, almadı ki, almadı... Qərz, rəhmətlik çox gözəl kişi idi...

Hamı bir-birinə baxıb himləşir.

Məşədi Qəzənfər – Heç mənim özümü demirsən... Keçən həftə bizim *Məşədi Muxtarın* toyu idi ki, mənimlə bərk aşnadır. Gəldilər hamama, gedəndə nə qədər əylədi, pul almadım, dedi inci-yərəm səndən, dedim mən də inci-yərəm səndən, almadım. Yanında lap bu *Həsənqulu bəyə* oxşayan bir nəfər bəy var idi. Çıxartdı cibindən iki dəne yüzlük üstümə atdı, istədim almayam, razı olmadı. Əlli manat dəlləyə verdi. Camadarların hərəsinə on manat naçay bağışladı; onun sabahı, bir də gördüm ki, bir dəst yaxşı libas, iki kisə əla həna, bir kəllə qənd və bir dəne şirniyyat xonçası gəlibdir. Bunu da toy sahibi *Məşədi Muxtar* göndərmişdi. Axşam da ki, toyda idik. Qərz, çox canfısanlıq oldu.

Bəylər himləşib gözleşirlər.

Həsənqulu bəy (Həsən bəyə) – Vı vezde umestno, neumestno lezite sporit.

Rza bəy – Yenə başladılar ki...

Həsən bəy – Ya ne moqu, ya doljen protestovat, ya çelovek s ubejdeniyem.

Həsənqulu bəy – Da vı, prosto obmaşnik i vsyo!

Həsən bəy (bərkdən) – Çto? Vı menya oskorblyayete?

Həsənqulu bəy (o da bərkdən) – Da oskorblyu!

Ara qarışır, Rza, Əsgər, sair qoçular qalxıb, onları aralaşıdırmaq istəyirlər.

Həsən bəy – V takom sluçaye ya uxojı i potrebuyı udovletvorenıye za oskorbleniye. (*Gedir*).

Rza bəy (Onun dalınca) – Həsən bəy, Həsən bəy, hara gedirsən, bir dayan. (*O da onun dalınca gedir*).

Həsənqulu bəy (kefsiz) – Həzərat, bağışlayın, xudafiz!.. (*Gedir*).

Əsgər (onun dalınca) – Əşi, bir dayan görək, bu saat hamımız gedirik!

Gedir, adamları da onun dalınca çıxırlar. Qalır hamam əhli ilə *Məşədi İbad* və *hambal*.

Məşədi İbad (kənara) – Lotular pul söhbətini eşidib qaçdılar. Yox, mənim kələyim baş tutmadı!

Məşədi Qəzənfər – *Məşədi*, sənin bu aşnaların nə hirsli adamlardır?

Məşədi İbad – Havanın təsirindəndir. (*Ona*). Qərdəş oğlu, haqq-hesabımız neçə elədi?

Məşədi Qəzənfər – Daha onu soruşmazlar ki, toy hamamıdır, neçə verirsən ver, istərsən mən də atam kimi səndən heç zad almayım...

Məşədi İbad – Xeyr, çox sağ ol! (*Kənara*). O mənə baha oturur. (*Pul çıxardır verir*). Bəsindirmi?

Məşədi Qəzənfər – Bəsidir, allah bərəkət versin!

Məşədi İbad (camadarlara) – Balam, ala, bu da sizin! Bunu da içəridəkilərə verərsiniz.

Camadalar – Çox sağ ol, *Məşədi*! Allah bərəkət versin!

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

Məşədi İbadın evində vəqə olur. Toy məclisidir. *Qoçu Əsgər* «Padşah» olub, yuxarı başda əyləşibdir. Səhnədə olanlar: *Həsənqulu bəy*, *Rza bəy*, *Əsgər* və qonaqlar. Pərdə qalxır. Oyunçu qız «ləzginka» oynayır. Bəəd çıxıb gedir.

Əsgər – Mən tar çalana əmr edirəm ki, bir «Roza» havası çalsın, *Həsənqulu bəy* durub oynasın!

Həsənqulu bəy (ayağa durur) – Padşah sağ olsun, vallah, mən oyun bilmirəm, məni bağışla!

Əsgər – Çəkin onu ortaya, bir-iki qırmanc vurun! (*Nökərlər Həsənqulu bəyi çəkib oynadırlar. Bəədə haman qərar ilə Rza bəy oynayır.*) Çəkin buraya *Məşədi İbadı*! Bəy gerek toyunda oynasın ki, ucuzluq olsun.

O biri otaqdan *Məşədi İbadı* gətirirlər. *Məşədi İbad* «mirzəyi» havasını oynayır.

Həsənqulu bəy – Balam, dəxi vaxtdır, gedək gəlini gətirməyə.

Hamı – Bəli, vaxtdır. (*Ayağa durub hamı gedir.*)

Məşədi İbad (daxil olur) – Türkdə bir məsəl var: deyərler ki, hər gözəlin bir eybi olar. Qonaqlar bu evdə olanda mən o biri otaqda səhərdən bəri fikirdə idim ki, ayə, mənim eybim nədir? İndi bilmişəm ki, mənim eybim varsa, o da eybsizliyimdir. Hərçənd bu çox nazik mətləbdir, amma həqiqətdə də belədir ki, var. Hərgah mənim bir dənə eybim olsaydı, xalq deyərdi ki, zərər yoxdur, hər gözəlin bir eybi olar. Amma indi mənim heç bir eybim yoxdur, ona görə də heç kəs mənə gözəl demir. Bütün məsələ bundadır. Vəs-sələm... Hər halda qız nə qədər gözəl olsa da bir o qədər mənə baha oturdu: beş min manat *Rüstəm bəy* və toy xərci, beş yüz manat *Həsənqulu bəy*ə rüşvət, yüz manat *Rza bəy*ə rüşvət, əlli manat *Həsən bəy*ə rüşvət, bir abbası *hambala müzd*, dörd yüz manat... Əşi, hesab eləməsəm yaxşıdır! Daha ürəyim xarab olur. Amma pis geyinməmişəm, ha!... (*Ətrafına baxır və dalını görmək üçün fırlanır və sonra bir yerdə əyləşir.*) Bəli, qız gəlsin görək nə olacaqdır. (*Zümrümə əyləyir*):

Şəb əstü, səhdü şəmi, şərabi şirini,
Gənimət əst ke, şəbi ruyi dustan bini!

Hambal – *Məşədi*, abbasını vermədin, ha!..

Məşədi İbad – Adə, get gör bunlar necə oldu. Deyinən ki, qorxmayın, hamam pulu verildi, gəlsinlər bəyi hamamdan çıxarsınlar. (*Zurnaçılara*). Balam, siz də bir şey çalın, camaat yığılsın hamama, çıxmaq gedək.

Zurnaçılar çalırlar, bir qədər keçmiş çıxıb gedənlər hamısı geri qayıdırlar.

Məşədi İbad (durur) – Ya allah!..

Hambal kömək edib düşürür aşağı. *Zurnaçılar* da qabaqda çala-çala çıxıb gedirlər. *Hamamçı, dəllək Məhərrəm, Kərbəlayı Nəsir* və *camadarlar* yerlərində qalır, yenə də əvvəlki sayaqda olurlar.

Məşədi Qəzənfər – Bu urusbabılar heç ildə bir dəfə hamama getməzlər, qüsl-təhərət nə olduğunu bilməzlər, gəlib burda mənim hamamımı pisləyirlər. Əşi, bir insaf ilə danışaq: harda yuyunub təmiz olarsan?

Hamı – Hamamda.

Usta Məhərrəm – Harda suya batıb çıxı bilərsən?

Hamı – Hamamın xəznəsində.

Kərbəlayı Nəsir – Daha kim deyə bilər ki, hamam pis şeydir?

Hamı – Əşi, heç kəs!

Məşədi Qəzənfər – Bəs elə isə de gəlsin!

(*Musiqi*)

Hamı –

Hamamın içində, içində də çölündə (2 dəfə)

Yay, yaz, qış, bahar isti, sərin var.

Dövlətli, kasıb, gəl, gəl, yerin var,

Dövlətli, kasıb, tez gəl, yerin var, gəl!..

(*Musiqi*)

(*Usta Məhərrəmlə Məşədi Qəzənfər* kürkünü salıb oynayırlar, camadarlar da çirtiq vururlar).

P ə r d ə

Qız gəlsin, amma mən bir şeydən qorxuram ki, evdə oturmağa hövsələsi gəlməsin, çünki o cürə evdə böyümüş qız bir az kəm-hövsələ olar. (*Acıqla*). Ağzı nədir! Vallahi, bax bu gündən bir yekə qfıl alacağam. Səhər durub dükana gedəndə qapını qıfıllayıb, açarını aparacağam ta axşam qayıdana qədər; qoy qalsın evdə, evə öyrəşsin; pəncərələri də daldan taxta ilə vurduracağam. Çox da o yan-bu yan eyləsə, döyəcəyəm, çünki arvad ki, döyülmədi, xarab olar; arvad ərindən nə qədər kötək yesə bir o qədər ərin çox istəyər. Mən bunu qabaqlarda çox təcrübə eyləmişəm. Rəhmətlik Sonaya bir kərrə bir yumruq nə tori saldımsa, iki saat nəfəsini ala bilmədi; o idi ki, mənə görün kimi üzümə gülərdi. Rəhmətlik Perzadə günlərin bir günü bir silə çəkdim ki, bir dişı sındı, o idi ki, sonra bir kərrə olsun üzümə durmadı. Tək bircə mürtəd oğlunun qızı Gülxanıma bir ağac ilə elə çəkdim ki, o qaçan oldu ki, qaçdı! Bu da o yan - bu yan eyləsə budur, onun canıdır. (*Yumruq göstərir. Bu əsnada daldan: «allah», «allah» səsi gəlir, zurna çalınır*). Paho, gəlin gəldi, mən qaçım!

Qaçır o biri otağa. Gəlini getirirlər. *Sənəm* dəxi gəlin ilə içəri girir.

Birisi – Aha, de gəlin bəri çıxın! *Sənəm*, sən də bu biri otağa gəl.

Həmı çıxır, tək gəlin qalır.

(*Musiqi*)

Məşədi İbad (*daxil olur*) –

Mən nə qədər, nə qədər qoca olsam da,
Dəyərim min cavana.... (*və i.a. oxuyur*).

Xanım, ay xanım, zəhmət çək, başından çarşabı qoy yerə, sə-nə canım qurban!

Çarşabın içindən gəlin əvəzinə *Sərvər* çıxıb, əlindəki siğarı tapança kimi uzadır.
Məşədi İbad tərəf.

Məşədi İbad – Vay!.. (*deyib çökür*).

Sərvər – Səsin çıxdımı, başına bir güllə vuracağam! Tez ol, bir

kağız-qələm götür!

Məşədi İbad (*qorxu ilə*) – De qoy tapım da!.. (*Stolun üstündən kağız-qələm götürür*). Bəs indi nə qayırm?

Sərvər – Otur, bu saat mən dəyeni yaz, tez ol, yoxsa vurdum gülləni!

Məşədi İbad – Yazım da, vallah, bu saat yazım!

Sərvər – Yaz! (*Bərkdən deyir*). Mən, *Məşədi İbad* Kərbəlayı Xocaverdi xan oğlu...

Məşədi İbad – Vaxsey!.. Atamın adını da bilir!

Sərvər – Danışma, yaz, yoxsa odlaram səni!

Məşədi İbad – Vallah, danışmıram, yazıram, sonra?

Sərvər – Rüstəmbəyin qızı Gülnaz xanımı almaq istəmirəm.

Məşədi İbad – İstəyirəm...

Sərvər (*acıqlı*) – İstəmirəm!..

Məşədi İbad – Yaxşı, istəmirəm, istəmirəm!..

Sərvər – Və təvəqqə edirəm ki, onun kəbini geri oxunsun.

Məşədi İbad – Bunu kim təvəqqə edir?

Sərvər – Yaz mən dəyeni, yoxsa beynini toz eylərəm!

Məşədi İbad – Yazıram, yazıram, sonra?

Sərvər – Və onun əvəzində qulluqçu *Sənəmi* alıram, yazdınımı?

Məşədi İbad – Yazdım...

Sərvər – De qol qoy!

Məşədi İbad – Vaxsey!.. Bəs mənim pullarım...

Sərvər – Qol qoy, yoxsa partladaram səni. (*Qol qoydurur*). İndi tərpenmə!

Məşədi İbad – Tərpenmirəm.

Sərvər – Danışma!

Məşədi İbad – Danışmıram.

Sərvər dal-dalı gedib *Sənəmi* getirir.

Sərvər – Bax bu sənin arvadındır. (*Dal-dalı gedir*). İndi tərpenmə!

Məşədi İbad – Tərpenmirəm.

Sərvər – Danışma!

Məşədi İbad – Danışmıram.

Sərver birdən dönüb cəld qaçır.

Məşədi İbad (çığırır). – Ədə tutun, ədə qoymayın. Ay, tez olun, qaçdı! Ədə, bu nə iş idi mənim başıma gəldi, ay tutun, ay qoymayın!..

Camaat hamısı dolur içəri, səs-küy düşür.

Həsənqulu bəy – Ədə, bir dayan görək nə olubdur. *Məşədi İbad*, nə olub, nəql eylə görək!

Məşədi İbad – Əşi, siz bu gəlini gətirəndə bir baxmadınız görək, bu kişidir, yoxsa arvaddır?

Hamı – Bu nə əcəb sözdür?! Həlbəttə, gəlin arvad olar!

Məşədi İbad – Amma bu gəlin kişi çıxdı. Rüstəm bəy mənim evimi yıxdı, qızın əvəzinə mənə kişi göndərdi, o da qaçdı getdi.

Hamı – Paho!.. Bu nə işdir ki, o görübdür, belə də adam aldatmaq olarmı?

Birisi – Bəs nə tövr olsun, neyləməli?

Həsənqulu bəy – *Məşədi*, bir əlli manat ver, gedim bu saat qubernatoru buraya getirim? Razısan?

Məşədi İbad (azarlı kimi) – Yox...

Rza bəy – *Məşədi*, iyirmi manat ver, bu saat qəzetdə Rüstəm bəyi biabır eyləyim, razısan?

Məşədi İbad – Yox...

Əsgər – *Məşədi*, bir otuz manat ver, gedim Rüstəm bəyin beyninə bir patron çaxım, razısan?

Məşədi İbad – Yox...

Hamı – Bəs nə eyləməli?

Məşədi İbad – Gedin qaziya deyın ki, bu arvadın kəbinini mənim üçün kəssin!

Hamı – Ha!.. Bu başqa məsələdir. Nə eləmək: o olmasın, bu olsun, heç pis deyildir.

(Musiqi)

Hamı –

Gedin, gedın, qaziya deyın, } (2 dəfə)
Qoy kəbini kəssin. }

(*Sənəmə*) *Məşədiyə* arvad edək,
Razısan?

Sənəm – Hə!.. Hə!..

Hamı (*Məşədi İbada*) – Razısan?

Məşədi İbad – Hə!.. Hə!..

Hamı – Razısız?

Məşədi İbad və Sənəm – Hə!.. Hə!..

Hamı – Bəs gedək biz?

Məşədi İbad –

Gedin, gedın, qaziya deyın, } (2 dəfə)
Qoy kəbini kəssin. }

(*Sənəmə*) *Səni* mənə arvad edə, razısan?

Sənəm – Hə!.. Hə!..

Məşədi İbad (*xora*) – Razısız?

Xor – Hə!.. Hə!.. Razıyıq!.. Hə, hə! Bəs gedək biz?

Bu əsnada səhnənin dal pərdəsi qalxır. *Sərver ilə Gülnaz* hündürdə dayanıb görünürlər. Tar çalınır.

Sərver (*bayatı-qacar oxuyur*) –

Yetdim vüsalına yarın, çəkdim əzabını,
Aşıqşə vəsl yolunda verər, əlbəttə, canını.

Gülnaz –

Çün qalxdı pərdə, əyan oldu hər kəsə,
Məşuqə aşıqə vasil edər əlbəttə canını.

Hamı (*Məşədi İbada*) –

Sən qoca, qız cavan,
Səndə yoxdur eşq odu.
Sərvərindir eşqi, (2 dəfə)
Sənə olmaz heç meyli. (2 dəfə)

Məşədi İbad –

Yanıma gəl, arvad, yanıma gəl, (2 dəfə)
Yanıma gəl, et məni şad!..

Hami –

Pulunu verdin sən, Məşdi İbad,
Əlinə düşdü dul arvad,
Qəm yemə hərci badebad,
Olmasa o, bu olsun!..

P ə r d ə

ARŞIN MAL ALAN

4 məclisli operetta

Əfradi-əhli-məclis

Əsgər - dövlətli bir tacir oğlandır

Cahan - Əsgərin xalası, kök arvaddır

Süleyman - Əsgərin yoldaşı

Vəli - Əsgərin nökeri

Soltan bəy - qoca mülkədarıdır

Gülçöhrə - Soltan bəyin cavan qızıdır

Asya - Soltan bəyin qardaşı qızıdır

Telli - Soltan bəyin qulluqçusudur

Qonşu qızlar.

BİRİNCİ MƏCLİS

Əsgərin evində vəqə olur. Otaq yaxşı bəzənib, fərş ilə döşənibdir. Stol və səndəllər dəxi vardır. Pərdə qalxmazdan qabaq Əsgər sağ tərəfdə və xalası sol tərəfdə oturublar. Qapının ağzında nökr Vəli hazır durubdur. Musiqi müqəddiməsi çalınır. Pərdə qalxır.

Əsgər oxuyur.

Əsgər.

Nalədəndir ney kimi avazeyi-əşqim bülənd

Musiqi

Nalədəndir ney kimi avazeyi-əşqim bülənd,
Nalə tərkin qılmazam ney tək kəsilsəm bənd-bənd.

Musiqi

Qıl mədəd, ey bəxt, yoxsa kami-dil mümkün deyil.

Musiqi

Qıl mədəd, ey bəxt, yoxsa kami-dil mümkün deyil.
Böylə kim ol dilruba biddərdir, mən dərdmənd.

Cahan. Xalan sənə qurban, nə olubdur ki, belə qəmli-qəmli oxuyursan, adam eşidəndə ürəyi yanır?

Əsgər. Ürəyin yanırsa görünür ki, sənin ruhun var, ay xala!

Cahan. Qanmadım nə dedin, xalan sənə qurban, bir də de, başa düşüm.

Əsgər. *Həç, bir elə söz demədim ki, bir də təzədən deyim... İndi sən bura bax, ay xala. Bircə mənə də görüm, axı belə olmaz ki, belə də qalsın, bu dünya belə gəlib belə getsə, bəs axırı nə olsun, onda işimiz necə olsun?*

Cahan. Xalan sənə qurban, allaha şükür, dünyaya nə olubdur ki?

Əsgər. Belə deyirəm ki, axı bunun axırı necə olsun, nəticəsi necə olsun, məsələn, biz, bəli, böyüdük, başa çatdıq. Allaha şükür,

mal-dövlət hamısı var, amma yenə də bilirsən, bununla adamın işi düz olmur, ürəyi toxtamır, nə isə bir şeyə yenə ehtiyac görünür. Düz deyirəm, yoxsa yalan deyirəm?

Cahan. Xalan sənə qurban. Əlbəttə, düz deyirsən, amma yenə də əməlli başa düşmədim ki, nə deyirsən.

Əsgər. Dediym aşkar söhbətdir, ay xala! Belə sözün doğrusu o tərəfə, bu tərəfə baxıb göz yetirirəm, görürəm bir şeyim çatmır.

Cahan. Bay!...Çatmayan bir şey varsa, gədəni göndər bazardan alsın, onda nə fikir var ki?

Əsgər. Sən mən deyəni başa düşmədin. Əşi, mən sən ilə böyük şeyin söhbətini eləyirəm, sən bazardan danışırсан. Belə deyirəm ki, bu cürə dolanacağıın axırı nə olsun? Malım var, pulum var, amma pul sahibi gerek bir özge şeyin də sahibi olsun. Vəhalün ki, heç malı, pulu olmayanların görürsən ki, bir sürüsü var.

Cahan. Xalan sənə qurban, sən bir tacir adamsan, sürünü nə eləyirsən?

Vəli başını bulayır.

Əsgər. Of, ay xala. Yenə bimədin nə istəyirəm?

Vəli (*birdən-birə*). Mən bilirəm ağam nə istəyir...

Əsgər (*ona tərəf yönəlir*). Ədə, sən də burdasan? Hə, de görüm nə istəyirəm...

Vəli (*irişə-irişə*). Mən bilirəm sən nə istəyirsən...

Əsgər və Cahan. Di bilirsən de, nə dayanıbsan?

Vəli. Sən istəyirsən... (*Birdən hırıldayıb tez qapıdan çıxır, Əsgər gülümsünür*).

Cahan. Bay, elə bil ki, gədənin dəliliyi var. (*Əsgərə*). Xalan sənə qurban, bircə mənə yaxşıca başa sal görüm nə istəyirsən?

Əsgər. Ay xala, bura bax, ağıncə mənəim neçə yaşıım var?

Cahan. Boy, bu ramazan yox, gələn ramazan gəlib ötəndən sonra sənəin iyirmi səkkiz yaşıın tamam olacaqdır. Nəyin dərdin çəkirsən? Sən ki, hələ uşaqsan, səni görüm yüz yaşayasan!

Əsgər. Çox əcəb. Axı nə qədər uşaq olsam da yenə də ayaq üstə dura bilirəm ki?

Vəli daxil olub hamən sayaq dayanır.

Cahan. Əlbəttə, dura bilirsən, allaha şükür, sağ-salamat cavansan.

Əsgər. Yaxşı, indi bu sağ-salamat cavan bəs neyləsin, elə yeyib-yatsın?

Cahan. Əsgər, sən allah, gəl mənimlə açıq danış ki, mən başa düşüm; axı mən türkəsayəcə bir arvadam, ərəb dilini nə başa düşürəm, xalan sənə qurban.

Əsgər (kənara). Əşi, daha utanmaq yeri deyildir. *(Cahana).* Belə bilirsən nə var, xala? *(Bərkdən).* Mən arvad almaq istəyirəm ey, arvad, arvad!...

Vəli. Bax, mən deyən oldu... *(hırıldayır).*

Cahan. Bay... ay xalan sənə qurban, habeləcə də ki, mən də başa düşüm, daha bunun nə çək-çeviri var ki?!

Əsgər. Hə, bəs bunu bil ki, arvad almaq istəyirəm.

Cahan. Belə çox yaxşı ələyirsən, xalan sənə qurban. Allah o günləri ələsin ki, belə toyunda oynayım. *(Vəli oynayır).* Bax, Əsgər, xalan sənə qurban, gördün ki, axırda sən gəldin mən deyənə. Neçə vaxtdır mən sənə deyirəm ki, Əsgər, gəl evlən, ev-əşik yiyəsi ol, oğul-uşaq sahibi ol, amma nə fayda ki, sən qulaq asmırdın deyə, mən də daha dinmirdim. İndi görünür ki, mən deyənə getdin. Əlbəttə, arvad al, toy elə, dost sevin, düşməni yansın. *(Vəli ah çəkir)* Bax, istəsən günü bu güncə gedərəm, sənə qız axtararam. Rəhmətlik bacım canı ağzından çıxana kimi mənə deyirdi: Cahan, bax, Əsgəri sənə qoyub gedirəm; onu tək qoyma, evləndir. *(Ağlayır. Vəli bərk ah çəkir).*

Əsgər. Əşi, daha bura ağlamaq yeri deyildir ki? Qoy, söhbət açmışıq, görək axırı necə olur.

Cahan. Xalan sənə qurban, evlən.

Əsgər. Axı nə sayaq evlənim, iş elə burasındadır ki, evlənmək asan iş deyildir.

Cahan. Xalan sənə qurban, evlənmək su içmək kimi asan şeydir, onda nə çətinlik var ki? Ələlxüsus sənə kimi cavana ki, allaha şükür, həmi pulun var, həmi dövlətin var, həmi cavansan. Vallah, lap padşahın da qızını istəsən sənə verər. Bax, burda çox fikir lazım deyildir, qoy elə bu güncə çadramı başıma salıb gedim sənə üçün qız bəyənib seçim. Ya özün, istəsən mənə de, hansı bəyin və ya tacirin qızını istəsən, gedim sənə alım.

Əsgər. Axı mən nə bilərəm ki, hansı bəyin və ya tacirin qızı yaxşıdır ki, deyim get al; mən ki, onları görməmişəm.

Cahan. Buy, Xalan sənə qurban, bəs mənim gözlərim kordur? Vallah, gedərəm, dolanaram, gəzərəm, baxaram, bəyənərəm, seçərəm, bir qız alaram ki, adam baxanda ağılı gedər.

Əsgər (gülür). Ay xala, bəs elə olsa ağılım gedər, dəli olaram ki... Yox, xala, bu əl verməz. Mən gerek əvvəlcə özüm qızı görə, xoşuma gəldi alam, gəlmədi almayam.

Cahan. Sən bir ağıllı-başlı mənə nağıl et görüm necə qız alarsan? *(Oxuyur və oynayır).*

Çadramı sallam başıma,
Üz-gözümü bəzərəm. (2 dəfə)
Gedib sənə qız axtarıb,
Hər tərəfi gəzərəm. (2 dəfə)

Musiqi

Bəyin, xanın və tacirin
Qızlarını düzərəm. (2 dəfə)
Çəməndəki o güllərin
Ən gözəlin üzərəm. (2 dəfə)

Musiqi

Xalan sənə qurban ola,
Zəhmətinə dözərəm. (2 dəfə)
Toyunda da sənə, bala,
Bax, beləcə, süzərəm. (2 dəfə)

Musiqi

Cahan. Bəs sən kişi xeylağı, qızı nə sayaq görərsən, xalq qızını sənə göstərmi?

Əsgər. Hə, bəs mətləb elə buradadır ki, səhərdən bəri sənə deyirəm ki, bunun axırı nə olsun? İstəyirəm evlənim, amma bil-mirəm kimi alım; çünki heç kəsi görməmişəm və görmək də olmaz.

Cahan. Ay xalan sənə qurban, sən gəl ata-baba yolu ilə evlən. Sənin nə borcundur, qoy mən gedim sənə qız alım, hərgah pis olsa təqsir mənim boynuma.

Əsgər. Ay xala, sən nə fikir edirsən? Mən arşını iki şahılıq çiti görməmiş almaram; halbuki diri gözlü arvad ola. Yox, mən bu sayaq evlənmək istəmirəm. Bacarsan mənə bir yol göstər ki, qızı görüm, sonra alım.

Cahan. Xalan sənə qurban, nə yol göstərim?

Əsgər. Görünür ki, heç bir yol yoxdur. Onun üçün mən də evlənmirəm.

Vəli ah çəkir. Sükut. Musiqi çalınır, sonra *Süleyman* daxil olur.

Süleyman. Cahan xala, kefin yaxşıdır mı? Vəli, sən necəsən?

Cahan. Allaha şükür, sağ olasan, Süleyman.

Vəli. Bəy, iltifatın artıq olsun.

Süleyman Əsgərə tərəf gedib oxuyur.

Musiqi

Nədir sənin dərдин, bu nə ahü zardır? (2 dəfə)

Nədir sənin fikrin, belə tarü mardır? (2 dəfə)

Utanma gəl söylə, belə dərдинi mənə, (2 dəfə)

Nə qüssədir böylə əsər eyləyib sənə? (2 dəfə)

Bu dünyada yoxdur belə dərди-bidəva. (2 dəfə)

Dəvasın al dərдин, belə görğinə səfa. (2 dəfə)

Eşitməmişsənmi belə bir məsəl də var, (2 dəfə)

Nə arzu varsa, belə axtaran tapar! (2 dəfə)

Balam nə olub ki, belə qaradınməzcə oturubsan, yoxsa dünyanın dərди sənə qalıbdır?

Əsgər. Ay Süleyman, yaxşı oldu sən gəldin; axı deyirlər ki, sən bir ağıllı adamsan, gəl görək sən nə məsləhət tökürsən?

Süleyman. Deməli, sən özün inanmırsan ki, mən ağıllıyam?

Əsgər. İnanıram, amma məsləhət töksən lap yaxşı inanaram.

Süleyman. İndi bir-bir söylə görüm nə olubdur?

Əsgər. Nə olacaqdır, onu fikir edirəm ki, yaxşı, axı bunun axırı

nə olsun? Elə bu dünya belə gəlib belə getsə...

Süleyman (sözünü kəsir). Dayan, bildim nə istəyirsən.

Əsgər. Nə istəyirəm?

Süleyman. Əlbəttə, arvad almaq istəyirsən.

Həm təəccüb edir.

Əsgər (təəccüblə). Paho, nə bildin?

Süleyman. Sifətindən görürəm. Onu bilmək çətin deyil ki. (Cahana). Belədir, belə deyil, Cahan xala?!

Cahan. Qadan alım, əlbəttə, elədir.

Süleyman (Vəliyə). Belədir, belə deyil, Vəli?

Vəli. Bəy, əlbəttə belədir.

Süleyman (Əsgərə). İndi bildin ki, mən ağıllıyam?!

Əsgər. Yarısına qədər bildim. Aşna, indi bir iş də var; hərgah ona bir tədbir töksən, onda bilərəm ki, başdan ayağa qədər ağıllısan.

Süleyman. Di bir-bir söylə, qulaq asım.

Əsgər. Bax, Süleyman, mən belə fikirdəyəm ki, qız almaq mal almaq kimi bir şeydir. İndi malın pisi-yaxşısı olan kimi...

Süleyman. Dayan, bildim nə istəyirsən.

Əsgər. Nə istəyirəm?

Süleyman. İstəyirsən ki, əvvəlcə qızı görüb, baxıb sonra alasan.

Yenə *hamı* təəccüb edir.

Əsgər. Balam necə bildin?

Süleyman. Ağzını açan kimi. Onu bilməyə nə var ki...(Cahana). Belədir, belə deyil, xala?..

Cahan. Qadan alım, əlbəttə, elədir.

Süleyman. Belədir, belə deyil, Vəli?

Vəli. Bəy, doğru buyurursan.

Süleyman (Əsgərə). İndi bildin ki, başdan ayağa qədər ağıllıyam?

Əsgər. Bir azca qalıbdır, hərgah bir işi də bilsən, onda imanım kamil olar.

Süleyman. Bir-bir söylə. Qulaq asağ.

Əsgər. Yaxşı, ağıllı oğlan, bəs, mən qızı harada görüm və nə sayaq görüm ki, heç olmasa bir balaca beləd olum?

Süleyman. Ondan asan nə var ki; paltarın dəyiş, köhnəsini gey, qoltuğuna bir top çit-mit nə varsa vur, əlinə də bir arşın al. Ondan sonra düş qapı-qapı gəz və arşın mal sat. Bu halda, gördüyün qızların birisini seç, sonra lələşini göndər, gedim elçilik eləyim, vəssalam.

Əsgər (sevinir). Əcəb fikirdir, vallah!

Cahan. Qadan alım, əlbəttə, yaxşı fikirdir.

Süleyman. Ayrı cürə əlacı yoxdur. (*Cahana*). Belədir, belə deyil, xala?

Cahan. Qadan alım, əlbəttə, belədir.

Süleyman. Belədir, belə deyil, Vəli?

Vəli. Bəy, doğru buyurursan.

Süleyman (Əsgərə). İndi gördün ağıllıyam?

Əsgər. Ağıllısan qardaş, ağıllısan. Vallah, sən deyən kimi edəcəyəm.

Cahan. Ay Süleyman, bəs sən niyə özünü qocaldıb evlənmiş sən?

Süleyman. Mən də evlənərəm, xala. O fikirdən mənim də başımda var. Hələ indi əvvəlcə bir Əsgəri evləndirək, görünür ki, bu çox tələsiyir. Sonra mən də evlənərəm... (*Birdən*). Yaxşı, xala, bəs sənə fikrin nədir?

Cahan. Heç nə, qadan alım, nə olacaqdır ki?...

Süleyman. Yox, xala, daha bu qədər dul qaldın bəsdir. Qoy səni bir allah bəndəsinə verək, canımıza dua eləsin.

Cahan. Buy, qadan alım, mənim nə ərə getmək vaxtıdır ki?

Süleyman. Necə, çox balacasan? Əlbəttə, vaxtıdır, belədir, belə deyil, ay camaat? Əlbəttə, belədir. (*Vəliyə*). Balam, Vəli, sən də hazırlaş ha!

Vəli utanır, başını aşağı salır.

Süleyman. Hə, Əsgər, fikrə gedib sən.

Əsgər. Vallah, sabahdan arşın malı satan olacağam.

Süleyman. Əcəb elərsən, allah səni də tez muradına yetirsin.

bizi də. Belədir, belə deyil, xala?

Cahan. Qadan alım, əlbəttə, elədir.

Süleyman. Belədir, belə deyil, Vəli?

Vəli. Bəy, doğru buyurursan.

Süleyman. Bəs indi ki, belə oldu, qulaq as. (*Oxuyur*).

Musiqi

Öyrən bu kələyi arvadı tap, tez toy elə. (2 dəfə).

Bil kim, düşməyəcək böylə kələk bir də ələ. (2 dəfə).

Amma bax, unutma sən, unutma sən, bizləri sən, Görendə qaşı qara, gözü qara qızları sən.

Hamı. (*Əsgərdən başqa*).

Amma bax, unutma sən, unutma sən, bizləri sən, Görendə qaşı qara, gözü qara qızları sən.

Musiqi. Oynayırlar.

Cahan.

O gün ola, balam, toy edəsən, qız alasan, (2 dəfə).

Evlənmək işini aramıza dəb salasan. (2 dəfə).

Bizə də sən qur kələk, sən qur kələk, sən qur kələk, Bəlkə biz də gün görək, bir gün görək, bir gün görək.

Hamı.

Bizə də sən qur kələk, sən qur kələk, sən qur kələk, Bəlkə biz də gün görək, bir gün görək, bir gün görək.

Musiqi. Oyun.

Vəli.

Düş bazar-şəhərə, sat arşın mal, Əsgər ağa (2 dəfə).

Axtar, bax, qızı tap, tez arvad al, Əsgər ağa (2 dəfə).

Dərdinə tapdın əlac, tapdın əlac, tapdın əlac,

Bizə də tez bir yol aç, sən bir yol aç, sən bir yol aç.

Hami.

Dərdinə tapdın əlac, tapdın əlac, tapdın əlac,
Bizə də tez bir yol aç, sən bir yol aç, sən bir yol aç.

(Oyun)

Pərdə

İKİNCİ MƏCLİS

Musiqi müqəddiməsi çalınır, sonra pərdə qalxır. *Soltan bəyin* evinin qabağıdır.
Gülçöhrə, *Asya* və *Telli* oturub, biri tikiş tikir, digəri corab hörür.

Gülçöhrə (tikiş tike-tike oxuyur).

Musiqi

Pərişan xəlqi-aləm ahü əfğan etdiyimdəndir.

Musiqi

Pərişan xəlqi-aləm ahü əfğan etdiyimdəndir,
Pərişan olduğum, xəlqi pərişan etdiyimdəndir. (2 dəfə)

Musiqi

Dili-zarimdə dərdi-eşq gün-gündən füzun olmuş,

Musiqi

Dili-zarimdə dərdi-eşq gün-gündən füzun olmuş.
Yetən bیدərdə tədbirilə dərman etdiyimdəndir. (2 dəfə)
Deyil bühudə gər yağsa fəlekdən başıma daşlar,
Binasın tişeyi-ahımla viran etdiyimdəndir. (2 dəfə)

Üçü bir yerdə

Ah, ah, ah...Gəl yarım

Gəl yarım, gəl yarım, gəl yarım.

Asya (ah çəkir). Ay *Gülçöhrə*, sən oxuyanda həmişə mənim
ürəyim tutulur, bikef oluram.

Gülçöhrə. Görünür ki, oxumağım sənə xoş gəlmiş.

Asya. Yox, çox xoş gəlir, elə ona görə də məni bir sayaq qəm
basır, qüssə eləyirəm.

Gülçöhrə. Ah, bizim ömrümüz başdan ayağa kimi qəm-qüssə
deyilmi?

Asya. Hə, vallah, doğru deyirsən.

Telli. Ay xanımlar, nə olub ki, qəm-qüssə eləyirsiniz? Allah qoysa, Soltan bəy bu gün-sabah sizi ərə verər, gedib ev yiyəsi, oğul-uşaq sahibi olarsınız, onda qəminiz də olmaz.

Gülçöhrə. Ah Telli, o cürə ki, bizi ərə verirlər, heç verməsələr yaxşı olar.

Telli. Nə üçün, ay xanım, niyə elə danışırısan?

Gülçöhrə. Doğru deyirəm, vallah, o cürə ərə getmək mənim xoşuma gəlməz ki, heç bilmirsən səni kimə verirlər, ərin kim olacaqdır, getdiyin adam cavandır, qocadır, keçəldir, qoturdur, adam döyəndir...

Asya (təəccüblə). Bəs, ay Gülçöhrə, onda daha heç ərə getməyib evdə qalıb un çuvalına tay olacaqsan?

Telli. Allah eləməsin.

Gülçöhrə. Mən deyirəm ki, evdə qalıb un çuvalına tay olasan? Mən onu demək istəyirəm ki, belə adam əvvəlcə bir kərə ki, kimə gedəcəkdir. Baxa, bəyəne, təhər-tövrünə bələd ola, sonra ərə gedə.

Asya (gülür). Elə söz danışırısan ki, bişmiş toyuğun gülməyi tutar. Sən bu dörd divarın içində kimi görə bilərsən, a yazıq ki, *(rişxəndlə)* hələ baxıb bəyənəsən?

Gülçöhrə. Elə olanda, evdə qız qalmaq yaxşıdır.

Telli. Əşi, təki ağam sizi ərə versin, mən qaçıb, gedib nişanlını görərəm, evinə-eşiyinə baxaram, sonra gəlib hamısını sizə nağıl edəmə.

Gülçöhrə ilə Asya gülürlər.

Gülçöhrə. Yaxşı, ay Telli, görünür ki, bizim adaxlımızı bir sən görsən kifayətdir, dəxi bizim görməyimiz lazım deyilmiş.

Telli. Yox, xanım, əvvəl mən görərəm, sonra siz görərsiniz.

Asya. Yaxşı, Telli, qoy sən deyən olsun, təki bizi ərə versinlər, yerdə qalanı asandır.

Gülçöhrə. Yox, mənciyəz görüb bəyənməyincə ərə getməyə-cəyəm. Amma siz elə görməmişdən ərə gedərsiniz.

Telli. Vallah xanım, elə görməmişdən ərə getmək lazımdır, yoxsa əvvəl görəndə daha sonra yaxşı olmur. Amma görməyəndə ürayın tələsir ki, bir tez görəsən. *(Oxuyur)*

Sən o yanda, yar bu yanda,
Ceyran tək boynun buranda
Baxışın min canlar alır,
Məni qəmə-dərdə salır.

Musiqi

Sən o yanda, yar bu yanda,
Hərdən qıyqacı baxanda,
Gözüm o gözlərdə qalır,
Məni qəmə-dərdə salır.

Musiqi

Sən o yanda, yar bu yanda,
Saçların üzə salanda,
Göylərə ahım ucalır,
Məni qəmə-dərdə salır.

(Nağıl edir). Səni yaxşıca geyindirirlər, bəzəyirlər, sonra faytona mindirib allah-allahla aparırlar. Hələ desən ayağının altında qurban da kəsirlər, sonra otağa aparıb gerdək dalında oturdurlar, ürəyin döyünə-döyünə gözləyirsən. Bir də görürsən ki, qapı açılıb oğlan çıxdı...

Bu əsnada qapı açılıb *Soltan bəy* çıxır. Qızlar səslərini kəsib işlərinə məşğul olurlar.

Telli (kənara). Allah eləməsin ki, belə oğlan olsun.

Soltan bəy (əsnəyir). Ay qız Telli, min kərə demişəm ki, mən yatanda gəl mənim üstümü basdır; indi üstü açıq yatmışam, deyəsən belimə soyuq dəyibdir. *(Əsnəyir).* Ay... rəhmətlik Sona sağ olaydı... Qərəz ki, təklik bir sənət deyildir.

Gülçöhrə. Ay ata, bizə desəydin örtərdik, bilmədik.

Soltan bəy. Demədim, demədim, keçibdir. *(Əsnəyir).* Di, durun gedin evə, mən də şəhərə çıxıram. Evdən yaxşı muğayat olun. Durun. *(Qızlar hamısı durub içəri daxil olurlar).* Olmur, təklik mənə

əl vermir. Beş ildir ki, gün-gündən geri gedirəm. Srağagün həkim Mirzə Hüseynə deyirəm ki, oram ağrıyır, buram ağrıyır, deyir ki, bir arvad al. Hanı bir elə arvad ki, uğruma gələydi alaydım. Əlbəttə, mənə qız verməzlər. Çünki yaşı çoxdur, pulum da yox. Və bir də təzədən top-tüfənglə evlənmək mənə yaraşmaz; məninki bir hallıca, dulluca arvad ki, bir nəfər molla, üç manat pul və bir kəllə qənd ilə iş tamam ola. Ondan sonra arvad başlar gecələr saqqalıma həna yaxar, səhərlər də yuyar. Yatanda da belimə soyuq dəyməz. Qərər, gedək, bazara, görək nə var, nə yox. (*Gedir*).

Musiqi

Əsgər pərdə dalında oxuyur.

Əsgər.

Arşın mal alan. (2 dəfə)
Arşın mal alan.
Bafta, tafta, buxça hey...

Əsgər qoltuğunda arşın malı və arşın səhnəyə çıxır.

Əsgər. Tamam üç gündür, qapı-qapı dolanıb gəzirəm, amma axtardığımı tapa bilmirəm. Bu günü də başa çıxardım görüm nə olur. Ey bəxt səndən mədəd.

Musiqi

(Yenə oxuyur).

Arşın mal alan. (2 dəfə)
Arşın mal alan.
Bafta, tafta, buxça hey...

Bu halda *Gülçöhrə*, *Asya* və *Telli* bir tərəfdən və qonşu qızlar o tərəfdən bayıra çıxırlar. Qızlar Əsgəri çağırır.

Qızlar. Arşınmalçı, arşınmalçı bura gəl.
Qızlar xoru. (*Soprano*).

Arşınmalçı mal göstər,
Bir-bir yerə sal göstər.
Göstər-göstər hər nə var,
Qızlar bəzənmək istər.

Musiqi

Hamı.

Ah, nə gözəl parçadır,
Gülləri də qonçadır,
Toy bəzəyi xonçadır, xonça, (2 dəfə)
Xonça ...
Ondan bir paltar tikdirsəydim, } (2 dəfə)
Oynardım mən doyunca-doyunca. }

Musiqi

Xor bir də təkrar olunur.

Əsgər (*gedə-gedə*). Aha, deyəsən qız mədəninə düşmüşəm. Bir sürü birdən çıxdı. Görək necə şeydirlər. (*Onlara*). Deyin görüm, gözəl xanımlar, nə istəyirsiniz? Çit, ipək, məxmər, bafta, tafta, hər şeyim var.

Gülçöhrə. Açı görək xoşumuza gələn nə var.

Əsgər. Bu saat, xanım. (*Açır, Gülçöhrəyə diqqət yetirir*).

Asya (*kənara*). Batmış nə göyçək oğlandır.

Əsgər (*yenə diqqətlə baxır*). Bax, xanım, hər nə könül istəyən desən, hamısı burada vardır. (*Kənara*). Amma əcəb qızıdır.

Telli. Ay xanım, o tumanlıq nə yaxşıdır.

Asya. A, nəyə lazım olan şeydir ki...

Gülçöhrə (*Asyaya*). Sənə lazım olmaz, amma *Telli*yə lazım olar.

Əsgər. Doğru buyurursan, xanım. (*Kənara*). Ağıllı qızıdır, ha!.. (*Ona*) Neçə arşın buyurursan qulluqçunuz üçün kəsəm.

Gülçöhrə. Arşını neçədəndir?

Əsgər. Heç neçə, on iki qəpikdir. Amma sizə iki şahıdan hesab elərəm.

Gülçöhrə. Bu cürə çitin arşınını biz həmişə səkkiz qəpikdən

alırıq, elə versən on arşın kəs.

Əsgər. Zərər yoxdur, sizə qurban olsun. Ölçür. Bir...iki. (Kənara). Amma, deyəsən, axtardığımı tapmışam...üç...dörd...vallahı çox gözəl qızıdır...beş...altı...yeddi...deyəsen elə qismətim bu olacaqdır...səkkiz...doqquz, görünür zahiri, gözəl olan kimi batini də gözəldir...on...on bir...on iki...

Gülçöhrə. On arşın bəsdir.

Əsgər. Buy, hə. Fikrimdən çıxdı, budur elə on arşındır. (Kəsir qulluqçuya verir).

Asya. Ah, bizə yaraşan heç zadın yoxdur.

Əsgər. Xanım, sizə yaraşan şeyim çoxdur, ancaq evdədir. İnşallah gələn səfər gətirərəm. (Gülçöhrə pul verir). Xanım, evin abadan, sənin əlinin bəreketi mənə bəsdir.

Gülçöhrə. Nə bildin ki, əlimin bəreketi vardır?

Əsgər. Elə belə ürəyimə damdı ki, sənin əlin bəreketlidir. (Kənara). Vallah, mən deyən elə budur ki, var. (Ona). Xanım, bura Soltan bəyin evi deyilmi?

Gülçöhrə. Özüdür.

Əsgər. Abad olsun! Bəs Soltan bəyin qızı hansınızdır?

Asya. Bu özüdür.

Əsgər. Allah ömür versin. (Kənara). Çox gözəl qızıdır.

Asya. Ay Gülçöhrə gedək evə; yoxsa əmim gələr acığı tutar.

Gedirlər.

Əsgər. Sağ olun, var olun!

Gülçöhrə (gede-gede). Sən də sağ ol!

Əsgər (tek). Sözün doğrusu, bundan yaxşı qız görmədim və ola bilsin ki, heç görməyim. Gəl Əsgər, ya qismət də, bunu al. Soltan bəy məni görməyibdisə də, adımı eşidibdir. Bilir ki, dövlətli tacir oğlanam. Yəqin qızı istəsəm verər. İndi görəsən, qız bilsə ki, mən doğrudan da arşın mal satanam, mənə gələmi? Qızı bilmirəm, amma Soltan bəy bilsə ki, mən arşın mal satanam, min il də qalsa, qızı mənə verməz. Allahın altında qız bir də çıxaydı, yenə bir görəydim, danışdıraydım. Dayan...(Qapıya baxır). Deyəsən, gələn var. Qoy gizlənim görüm kimdir. (Gizlənir, qapı açılıb Gülçöhrə çıxır).

Gülçöhrə. Asya demişkən, arşınmalçının sir-sifəti yaxşı idi. İndi Asyaya desən ki, gəl səni ona ərə verək, bir həşir qatar, deyər ki, mən arşınmalçının tayıyam? Amma mənəcə, arşınmalçılıq pis iş deyil ki. O da tacir kimi bir şeydir. Vallah, atam razı olsa mən ona ərə gedərəm. Çünki nə sayaq olsa, yenə də üzünü görmüşəm, bilirəm ki, şil deyil, kor deyil, keçəl deyil, sifəti də xoşuma gəldi. Üzü nəcib adamın üzünə oxşayır. Vallah onu qəşəng geyindirəsən, bir oğlan çıxar ki, bəy balası kimi... Mənə deyir ki, yəqin sənin əlin bəreketlidir. Özü də elə baxırdı ki, guya tək məni görür... Bir də görseydim, yaxşıca diqqət edərdim... Ah, gör nə danışırım, kim bilir, bəlkə onun arvad-uşağı vardır... (Fikrə gedir).

Əsgər (Çıxır hüzura, arşın qoltuğunda). Xanım, bağışla...

Gülçöhrə (səksənir). Uy, qorxdum a...

Əsgər. Qorxma, xanım, deyəsən mən arşını burada qoyub getmişəm.

Gülçöhrə. Olsa burada qalardı...

Əsgər. Zərər yoxdur, evdə alahı arşınım vardır.

Gülçöhrə (kənara). Yenə o sayaq baxır, gözü-gözümə sataşanda elə bil ki, ildırım kimi məni vurur.

Əsgər. Xanım, allahın altında Soltan bəyin on iki nəfər sən kimi qızı olaydı.

Gülçöhrə. Yəni nə demək istəyirsən?

Əsgər. Onu demək istəyirəm ki, bir qızını bəyə, birini xana, birini tacirə, birini mollaya, birini də seyidə verib, axırda birini də mənə verəydi...

Gülçöhrə. Nə olar ki...

Əsgər. Amma yox, verməz, əlbəttə verməz. O bir bəy adamdır, amma mən arşınmalçı. O mənə qız verməz... (Kinayə ilə) və bir də versə də, qız gəlməz...

Gülçöhrə. Görünür ki, sən subaysan.

Əsgər. Lap subayam, allahın bəreketindən işim də çox yaxşı gedir. Bir parça çörəyim var, ac deyiləm.

Gülçöhrə. Bəs sən nə üçün indiyə qədər evlənməyibsən?

Əsgər. Nə sayaq evlənim; görmədiyim qızı almaram; gördüyüm qızlardan da xoşuma gələn, ürəyimə yatan bir nəfər olubdur ki, onu mənə verməzlər...

Gülçöhrə. Qız özü sənə getməzmi?

Əsgər. Yəqin ki, getməz, çünki o bəy qızıdır.
Gülçöhrə. Sən əvvəlcə qızdan soruş, sonra de. Nə bilirsən getməz?

Əsgər. Doğru buyurursan, xanım, bəs, elə isə de görüm mənə gəlersənmi?

Gülçöhrə (təəccüblə). Kim? Mən?

Əsgər. Bəli sən, mənim xoşladığım qız bircə sənsən.

Gülçöhrə. Mən elə bildim ki, özge qızıdır...

Əsgər. Səndən başqa özgeşi ola bilməz.

Gülçöhrə. Bəs sən məni bir kərə görməklə xoşladın?

Əsgər. Əlbəttə, xanım, göz gördü, könül sevdi. Gözüm səni gören kimi, qəlbim sevindiyyindən çırpınmağa başladı.

Gülçöhrə (kənara). Vallah mənimki də elə oldu.

Musiqi

Əsgər.

Öyrənib püfrənd oldum,
Özgəyə rüsxənd oldum. (2 dəfə)
Hər bir dərde mən doldum,
Səni gördüm, bənd oldum. (2 dəfə)

Elə bənd oldum, elə bənd oldum,
Elə bənd oldum, dilbər!
Dura bilməm mən sənsiz.

Musiqi

Gülçöhrə.

Heç kəsi mən görməzdim,
Sırrımı söyləməzdim. (2 dəfə)
Nədir aşiq bilməzdim,
Səni gördüm bənd oldum. (2 dəfə)
Elə bənd oldum, elə bənd oldum,
Elə bənd oldum, dilbər!
Dura bilməm mən sənsiz.

Musiqi

İkisi bir yerdə.

Kömək etdi çün ol bəxt,
Gəldi çatdı axır vəxt. (2 dəfə)
Ömrümü bildim xoşbəxt,
Səni gördüm bənd oldum. (2 dəfə)
Elə bənd oldum, elə bənd oldum,
Elə bənd oldum, dilbər. (2 dəfə)
Dura bilməm mən sənsiz.

Musiqi

Əsgər. Xanım, mən sənə yaraşan deyiləm.

Gülçöhrə. Bilmirəm, amma xoşlamışam.

Musiqi

Əsgər. Görünür, doğru deyirlər ki, qəlb qəlbi istər, xanım...

Gülçöhrə. Mənə xanım demə, adım Gülçöhrədir.

Əsgər. Gülçöhrə, bəs nə sayaq edək ki, atan səni mənə versin?

Gülçöhrə. Məni atamdan istə, verər, verər, verməz - mən öz-gəsinə ərə getmərəm...

Əsgər (kənara). Çox əcəb. (Ona) Atan səni güclə verər.

Gülçöhrə. Güclə də getmərəm.

Əsgər. Səni zorla apararlar.

Gülçöhrə. Özümü boğaram.

Əsgər. Allah eləməsin. İndi ki, belə oldu, qoy bir yaxşı fikir edək görüm bəlkə bir əlac taparam. İndi sən get evə, yoxsa bizi görürlər, xudahafiz.

Gülçöhrə. Xudahafiz. Amma onu bil ki, sözüüm sözdür. (Gedir).

Əsgər (tək). Deyirəm vallah, ürək elə bir olur. Yazıq qız məni xoşlayıbdır. Özü də bilmir ki, dövlətli tacirəm. Mən də qəsdən demədim ki, qoy axıra kimi qızı sınayım. Çox əcəb. İndi mən gedim bir bəhanə ilə xalamı dəxi buraya göndərim ki, baxsın, görsün nə-cə qız seçmişəm.

Gedir.

Gülçöhrə çıxıb ora-bura baxır və sonra oturub fikrə gedir.

Gülçöhrə. Bu nə iş idi mən elədim. Yad oğlanla nələr danışdım ki, heç qıza yaraşmaz... Bilmirəm haradan gəldi çıxdı. Özü yaxşı, sözü yaxşı... Heç fikrimdən çıxmır... Ah, necə könlüm pərişan olubdur (*Oxuyur*).

Musiqi

Aşiq oldum necə bir təzə güli-rənayə.

Musiqi

Aşiq oldum necə bir təzə güli-rənayə.
Ki salıbdır məni ola ol işvə ilə qovğayə. (2 dəfə)
Aşiq oldum, aşiq oldum, aşiq oldum,
Necə bir təzə güli-rənayə. (2 dəfə)

Musiqi

Gözümün qanı ilə sinəmi al etdim kim, (2 dəfə)
Səbəbi-sənət ola ol büti-bipərvayə, (2 dəfə)
Pərvayə, pərvayə.
Bu bir işdir ki, məni iynə kimi incəldib, (2 dəfə)
Salır iplik kimi hərdəm bir uzun sövdayə,
Aşiq oldum, aşiq oldum, aşiq oldum,
Necə bir təzə güli-rənayə. (2 dəfə)

Asya və Telli çıxıb oxuyurlar.

Asya və Telli.

Nə pərişandır halın
Gülçöhrə, Gülçöhrə?
Nədir bu ahi-zarın?
Tez söylə, tez söylə.
Niyə solmuş rüxsarın?
Gülçöhrə, tez söylə.

Qıza layiq olmaz kim, } (2 dəfə)
Dərd etsin, qəm çəksin. }
Nədir bu ahi-zarın?
Gülçöhrə, tez söylə, } (2 dəfə)
Gülçöhrə, tez söylə. }

Hamısı içəri girirlər. Bu halda Əsgər xalası ilə bərabər çıxır. Cahan çarşaba bürünübür.

Əsgər. Bax, xala, haman qız bu evdə olur. Apararsan bu məxməri və deyərsən ki, arşınmalçı göndəribdir. Soruşan olsa ki, sən kimsən, deyərsən ki, arşınmalçının xalasıyam. Başa düşdünmü?

Cahan. Başa düşdüm, xalan sənə qurban, gedirəm. (*Gedib içəri girir*).

Əsgər (tək). Amma getdikcə qıza daha artıq bənd oluram. Günü bu günü Süleymanı görsəm göndərəcəyəm ki, gedib elçilik eləsin... Belə istədiyimi tapdım... Bu ev, bu həyat, bu yol hamısı elə bil ki, üzümə gülür. (*Oxuyur*).

Musiqi

Axtarıb tapdım səni, səndəmi sevdin, yar məni? (2 dəfə)
Gör nə haldır görmür gözüm, şadlığımdan dünyanı
Gəl-gəl maralım gəl, gəl-gəl, ceyranım, gəl. (2 dəfə)
Səni sevdim, yar səni sevdim, gözüm görməz özgəni.

Musiqi

Halal olsun Süleyman

Musiqi

Halal olsun Süleyman, sən nə kələkbazsan, şeytan!
Öyrədib məni yola saldın, mənə rast gəldi yar can. (2 dəfə)

Musiqi

Gəl-gəl maralım, gəl, gəl-gəl, ceyranım, gəl! (2 dəfə)
Səni sevdim, yar səni sevdim, gözüm görməz özgəni. (2 dəfə)

İndi burada dayanmayım. Gedim evə, xalam gəlsin görək nə söyləyəcəkdir. (Gedir).

Soltan bəy bazardan qayıdır, yavaş-yavaş gələ-gələ özbaşına danışır.

Soltan bəy. Elə hamı mən deyənı deyir: bir halıca dul arvad ola ki, bir nəfər molla, üç manat pul və bir kəllə qəndlə iş tamam ola. İndi mən nə qayırmı? Elə arvadı haradan tapım? Gəl, ay arvad. Haradasan? Gəl, gəl.

(deyən kimi Cahan çıxır və buna tərəf gəlir ki, keçsin. Soltan bəy təəccüblə). Paho!...Yoxsa məni qara basır...Yox, deyəsən diri gözlü arvaddır. Özü də bizdən çıxdı. Deyəsən, allah mənimkini yetirdi. (Cahana tərəf gedir) Ay bacı, kimsən, bizdə nə işin var idi?

Cahan. Arşın mal aparmışdım, qızlara göstərim.

Soltan bəy (kənara). Arvad olmağına arvaddır, ancaq üzünü görsem pis olmaz. (Ona). Yaxşı, bacı bir de, çarşaba bürünmüş kişi olmayasan?

Cahan. Buy...ay qardaş, nə söz danışırısan?

Soltan bəy. Bəs elə isə bir balaca üzünü mənə göstər ki, yəqinlik hasil olsun.

Cahan (üzünü açıb göstərir). Gördün ki, arvadam!

Soltan bəy. Hə, gördüm. (Kənara). Arvadsan, özü də lap mən deyəndən. (Ona). Di yaxşı, bir məni başa sal görüm sən kimsən, neçisən və kimin adamısan?

Cahan. Mən arşınmalçının xalasıyam, özüm də qızlara, arvadlara mal satıram.

Soltan bəy. Yaxşı, mənə bir demədin ki, görək kimin adamısan.

Cahan. Bəy, dəllal Kərbəlayı Nəsirin külfətiyəm, bəlkə tanıya-san?

Soltan bəy. Xeyr, tanımıram, mənim dəllal-məllal ilə işim olmaz... Yaxşı, deməli, sənın kişin dəllallıq edir, özün də arşın mal satırısan.

Cahan. Bəli, kişim dəllallıq elərdi.

Soltan bəy. Edərdi? Bəs indi nə iş görür?

Cahan. İndi allah bilir ki, nə iş görür; rəhmətlik on iki ildir ki, ölübdür.

Soltan bəy (sevinir). Ölübdür? Deməli sən dulsan?

Cahan. Bəli, dulam.

Soltan bəy. Belə de də. (Öskürür və özünü düzəldir). Deyirsən on iki ildir ki,ərin ölüb dul qalıbsan... Çox əcəb, indi bəs necə eyləyək?

Cahan. (təəccüblə). Nəyi necə eyləyək?

Soltan bəy (karıxmış). Yox, belə onu deyirəm ki, mənim də arvadım budur, beş ildir ki, mərhum olubdur. Belə olmaq çox pis şeydir. Adam lap tək qalır, bilmir ki, nə etsin. (Kənara). Yaxşıca əlimə düşübdür, heç buraxmaq lazım deyildir. (Cahan istəyir getsin Soltan bəy tez qabaqlayır). Əşi, bir dayan, hara tələsirsən?

Cahan. Tələsiyirəm, işim var.

Soltan bəy. Daha bundan gözəl nə iş olar, əcəb söhbət eləyirik. Sən dul, mən dul, gəl dərdləşək də... Yaxşı, indi sən deyirsən ki, dulsan, hə?

Cahan. Buy, dedim ərim on iki ildir ki, ölübdür...

Soltan bəy. Axı burası var ki, mən də dulam...

Cahan. Nə olar, allahın əmridir. Tək sənın başında görünməyib ki...

Soltan bəy. Orasını bilirəm... Bura bax, gəl biz ikimiz bir iş edək.

Cahan. Nə iş?

Soltan bəy. Belə iş ki, nə sən dul olasan, nə də mən.

Cahan. Nə sayaq eyləyək?

Soltan bəy. Nə sayaqı var ki, bir nəfər molla, üç manat pul, bir kəllə qənd, şütt-tamam, vəssalam.

Cahan. Heç başa düşmürəm ki, nə deyirsən.

Soltan bəy. Başa düşmürsən? Əcəb dilbilməzsən! Bəs, elə isə, dürüst qulaq as gör nə deyirəm, a dilbilməz.

Musiqi

(Çırtı vura-vura oxuyur)

Bir at aldım, hər yanı çapdım,
Gəl alım, gəl alım, dilbilməz!

Axır gəlib səni tapdım, maralım, maralım, dilbilməz!
Aman, aman oy, qaşı kaman oy!
Gəl alım, gəl alım, maralım, dilbilməz! (*Oynayır*).

Musiqi

Bir ev tikdim, daş üstədir, gəl alım, gəl alım, dilbilməz!
Hər nə desən baş üstədir, gəl alım, maralım, dilbilməz!
Aman, aman oy, qaşı kaman oy!
Gəl alım, maralım, dilbilməz! (*Oynayır*)

Musiqi

Sən dul, mən dul, gəl mənə bənd ol, gəl alım,
gəl alım, dilbilməz!

Hər nə desəm ona razı ol, maralım, maralım, dilbilməz!
Aman, aman oy, qaşı kaman oy!
Gəl alım, gəl alım, dilbilməz!

(Bu halda Əsgər gəlir və bunları görür)

Əsgər. Aha! Xalamın da işi düzəldi. Əcəb! (İrəli gəlir, oynamaqda olan Soltan bəyin qulağına). A bəy! A bəy! Bir dayan söz deyirəm (*Soltan bəy səksənib dayanır*). Axı belə iş yaxşı deyildir; özgeyin arvadına eşqnamə oxuyursan.

Soltan bəy. Balam, sən kimsən, sənə nə?

Əsgər. Necə mənə nə? Bu mənim xalamdır.

Soltan bəy. Xalandır? Deməli, arşınmalçı sənsən?

Əsgər. Bəli, mənəm.

Soltan bəy. Çox gözəl, çox pakizə. Balam, heç sənin insafınzadın yoxdur?

Əsgər. Nə olubdur ki?

Soltan bəy. Nə olacaq ki? Bu yazıq arvadı on iki ildir ki, dul saxlayıb ərə vermirsən.

Əsgər (*gülümsünür*). Nə edim, bir yaxşı adam tapmıram.

Soltan bəy. Yaxşı adam- mən. Gəl də!... Gəl qohum olaq, mən də dulam.

Əsgər (*kənara*). Aha, yaxşı fürsətdir. (*Ona*). Doğru deyirsən, bəy, ya zarafat edirsən?

Soltan bəy. Tayımsan ki, zarafat edim? Lap ürəkdən doğru deyirəm.

Əsgər. Yaxşı, bəy, fərz edək ki, mən xalamı verdim sənə, bəs əvəzində sən mənə nə verərsən?

Soltan bəy. Nə verəcəyəm? Sənin muzdun bu olar ki, mənim kimi bəylə qohum olarsan. Xalanın muzdu o olar ki, canı rahat olar. Mənim də muzdum budur ki, savab yiyəsi olaram. Daha bundan artıq nə istəyirsən?

Əsgər. Yox, bəy, bu sayaq sərf eləməz...

Soltan bəy. Bəs nə sayaq sərf elər?

Əsgər. Bax, bəy, indi ki, mənimlə qohum olmaq istəyirsən, gəl ikibaşlı qohum olaq.

Soltan bəy (*təəccüblə*). Nə sayaq ikibaşlı?

Əsgər. Bu sayaq ki, mən xalamı verim sənə, sən də qızını ver mənə.

Soltan bəy (*bərk acıqlı*). Axmağın birisi axmaq! Nə yava-yava danışırısan? (*Xəncərdən yapışır*). Mən bəy balası kimi qızımı arşınmal satana verəcəyəm?! Cəhənnəm ol buradan sən də, sənin xalan da!... Qudurğanın birisi, bir sille çəkərim ki, dişlərin qarnına gedər. Rədd ol gözümün qabağından!

Əsgər (*arxayınca*). Xala, gəl gedək. (*Gedirlər. Kənara*). Arşınmalçı Əsgərə qız vermədi, amma tacir Əsgərə verəcəkdir.

Soltan bəy. Tez ol, itil buradan! (*Evə tərəf gedib qapının ağzında dayanır və gedənlərə baxır. Onlar gedirlər*). Gör nə qudurğan gedədir ki, cürət edib qızımı istəyir. (*Xəncərini çəkib yüyürür*). Öldürərəm səni qudurğan oğlu, qudurğan. (*Qayıdıb fikrə gedir*). Yoxdur, yoxdur məndə bəxt. Arvad əlimə göydən düşmüş kimi olmuşdu, özü də əsl mən deyən hallicə arvad ki, iş bir nəfər molla ilə bir kəllə qəndə bənd idi; mərdüməzar oğlu, mərdüməzar hayandan gəldisə bütün işi korladı. Planımı dağıtdı. Ey vay... (*Oxuyur*).

Nə pis oldu halım mənim, gəl alım, gəl alım, dilbilməz!

Getdi əldən yarım mənim, gəl alım, maralım, dilbilməz!

Aman, aman oy... (*Girir içəri*).

P a r d a

ÜÇÜNCÜ MƏCLİS

Soltan bəyin evində vəqə olur. *Gülçöhrə* təkə oturub oxuyur. Musiqi çalınır.

Musiqi

Gülçöhrə.

Bülbüli-zarəm, güli-rüxsari-alindən cüda.
Tutiylə-lələm, şəkər nisbət məqalindən cüda. (2 dəfə)

Musiqi

Der idim səbr eyləyim olsam cəmalından cüda.

Musiqi

Der idim səbr eyləyim olsam cəmalından cüda,
Bilmədim düşvar imiş olmaq vüsalından cüda. (2 dəfə)
Ah...aman-aman... aman-aman!
Bilmədim düşvar imiş olmaq vüsalından cüda. (2 dəfə)
Yar gəl, yar gəl, yar gəl, yar gəl!...

Musiqi

Əqlimi tərk eylədim fəzlü kəmalından cüda.

Musiqi

Əqlimi tərk eylədim fəzlü kəmalından cüda.
Dönmüşəm mən müflisə cahü cəlalından cüda. (2 dəfə)

Musiqi

Tirə oldu ruzigarım zülfü xalindən cüda.

Musiqi

Tirə oldu ruzigarım zülfü xalindən cüda,
Oldu səhra mənzilim vəhşi qəzalından cüda. (2 dəfə)
Ah aman, aman, aman, aman!

Musiqi

Oldu səhra mənzilim vəhşi qəzalından cüda. (2 dəfə)
Yar gəl, yar gəl, yar gəl, yar gəl!...

Musiqi

Üzünü örtüb ağlayır.

Asya (daxil olub Gülçöhrənin yanına gəlir). Ah *Gülçöhrə*, sən allah, bir də görüm sənə nə olub ki, bu bir neçə gündür belə pərişan görünürsən?

Gülçöhrə. Vallah, heç özüm də bilmirəm. Yəqin naxoş olmuşam.

Asya. Axı naxoş olanın bir yeri ağrıyar. Görünür ki, sən heç yerin ağrırmı, şükür allaha.

Gülçöhrə. Ah, *Asya*, neyləyirsən soruşub, sən allah qoy mənə əldən.

Asya. Yox, *Gülçöhrə*, bu bir neçə gündür ki, sən bilmərrə dəyişilibsən. Eyzən fikirdə, kefsiz, dinməz, yaqın burda bir hikmət vardır... Ay qız, bəlkə bir adama bənd olubsan, hə?

Gülçöhrə. (Hərəkət edir). Kimə bənd olacağam...

Asya. Yox-yox, qızardın. Görürəm ki, bir adama bənd olubsan, ancaq o adam kimdir? Bizə arşın malsatandan başqa heç kəs gəlməmişdi. (Birdən). Yəqin o gədəyə bənd olubsan?

Gülçöhrə. Gədə nə üçün olsun?!

Asya. Aha, bildim. Arşınmalçıya gözün düşübdür. Ay qız, heç sənə yaraşan işdirmi? Sən bəy qızı, bəy balası bir gədənə birinə bənd olubsan... Nədir-nədir bir qədər sir-sifəti var. Vallah, istər lap çıraq kimi yansın, heç bir belə də məhəl qoymaram; o hara, mən hara...

Gülçöhrə (təqsirli kimi). Vallah özüm də başa düşmürəm ki, bu

nə haldır. (Ağlamsınır və əlləri ilə üzünü örtür).

Asya (nəsihətəyana). Sən yekə qızsan, elə şeyləri başından çıxart. Sən hara, bazarın gədəsi hara? Bari bənd olursan, elə adama bənd ol ki, sənə yaraşan olsun. İkinciye qalan yerdə bənd olmaq özü qız üçün çox pis şeydir. Bax, mən sənə kimi bir qızam, amma heç gör mən bir adama bənd oluram mı? Bir də vallahi, işdir, birdən atan bilsə, yəqin bil ki, səni tikə-tikə doğrar.

Gülçöhrə. Qoy atam bilsin, bir kərəlik mənə öldürsün ki, canım qurtarsın.

Asya. Axmaqlama, axmaqlama! Gəl bəri, gedək o biri otağa, gör sənə nələr söyləyəcəyəm.

Gülçöhrəni aparır, gedirlər.

Soltan bəy (daxil olur, tək). Zalım oğlu arşınmalçının xalası yaxşı girimə keçmişdi, olmadı. Əsl mən deyən arvad elə o idi ki, hallica, dul, əndamlı. Bir nəfər molla, üç manat pul və bir kəllə qənd, şüt-tamam, vəssalam. Amma di gəl ki, məndə bəxt yoxdur... Qudurğan oğlu qudurğan, bir dul xalasının əvəzində gözəl-göyçək qızımı istəyir. Guya ki, mən qızımdan əl çəkmişəm, bazarın gədəsinə verəm... Mən bir bəyəm ki, bütün tanışlarım adımlı əzbər bilir. Əşi, xanla aş yemirəm ki, biyim yağa batar, bir gədənə birisi mənə göyə olmaq istəyir... Amma xalasını alardım və bir söz deyən olsaydı, deyərdim ki, bir fəqir dul arvad idi, rəhmim gəldi, aldım.. Əlqərəz, arvad elə öz ayağı ilə yanıma gəlmişdi, şeytan oğlu şeytan işə pərxaşlıq saldı. Qoymadı işimizi görək... Ah, gedək bir az dincələk; yenə belimin ağrısı tutdu... (Gedir o biri otağa, bu biri otaqdan Telli çıxır.)

Telli (tək). Of, yenə ağam getdi uzanmağa. Kişi lap zəhləmi tökübdü, indi yenə çağıracaqdır ki, ay qız Telli, gəl üstümü basdır. (Soltan bəyin səsi gəlir: «Ay qız Telli, gəl üstümü basdır»). Çor, zəhrimar...(Mülayim) Gəlirəm, gəlirəm. (Gedir.)

Asya (daxil olub, tək). Ha öyüd, nəsihət edirəm olmur. Görünür ki, qız gədəyə çox bənd olubdur. Ağlayır, ağlayır, gözünün yaşını dolu kimi tökür; adamın rəhmi gəlir: bilmirəm hayandan gəldi çıxdı bura arşın malsatan...Yenə bir bəy balası ola, ya bir tacir oğlan ola, yeri var. Halbuki bazarın gədəsi... (Pəncərəyə tərəf baxır). O

kimdir bizə gəlir? Buy, nə yaxşı oğlandır, vallah lap bəy balasına oxşayır. Bax adam bənd olanda da beləsinə ola. Görəsən bu bizə niyə gəlir, xeyir xəbər ola. Gəlir, gəlir, düz bizə gəlir, qoy gəlsin qaçmayacağam. Gəldi...

Qapı döyülür. Asya qapını açır. Süleyman daxil olur. Asya əli ilə üzünü gizlətmək istəyir.

Süleyman. Soltan bəy evdədirmi?

Asya. Bəli, evdədir. Bir qədər burada əyləşin, gedim çağırım. (Gedir.)

Süleyman (tək). Yəqin ki, Soltan bəyin qızıdır, amma əcəb gözəl qızıdır, bərəkəllah, Əsgər! Görünür ki, kişinin ruhu var ki, özünə bu cür qız seçibdir. Mən belə bilmədim ki, Soltan bəyin qızı gözəl imiş, yoxsa əvvəldən bilsəydim özüm alardım. Heyf. Amma yaxşıca qızıdır. Vallahi çox böyük səhv eləmişəm. Gərək bu qızı mən alaydam. Halbuki indi gəlmişəm qızı Əsgər üçün istəyəm. (Fikir). Yoxsa, bəlkə elə gəlmişkən, elə özüm üçün istəyim?... Yox, bu yoldaşlıq haqqında namərdlik olar. Əsgər mənə etibar edib elçiliyə göndərilibdir, özü də qıza bənddir, necə ola bilər ki, onu məyus eləyim, lənət şeytana. Adam gərəkdir dostluqda düz ola. Nə eləmək? Mən də axtararam, özümə bir gözəl qız taparam, xainlik pis şeydir.

Soltan bəy daxil olur.

Soltan bəy. Paho, Süleyman, sən hara, bura hara? Xeyir xəbər olasan, əyləş görək nə var, nə yox? (Əl-ələ verib, otururlar).

Süleyman. Bəy, xeyir olmamış nə olacaq? Şükür allaha, hər şey öz yerində sazdır.

Soltan bəy. Çox gözəl, indi söylə daha nə var, nə yox?

Süleyman. Bəy, bilirsən bu dünyanın işi elə belə gəlir ki, insan insana lazım olur, adam adama gərəkdir. Görürsən ki, əvvəlcə bir adamı heç tanıdırsan, sonra tanış olursan, ondan sonra lap qohum olursan. Ancaq bir iş var ki, qohum olanda, gərəkdir elə olasan ki, sənə yaraşan ola, özü də varlı ola, adlı-sanlı ola... Məsələn, götürək bizim cavan tacirimiz Əsgəri...

Soltan bəy. O kimdir?

Süleyman. Bəy, sən onun özünü tanımasan da, atasını yaxşı

taniyrsan. Mərhum bəzzaz Mürsəli deyirəm ki, bir gözəl kişilərin birisi idi.

Soltan bəy. Hə, yaxşı tanıyıram; həqiqət, mərhum çox gözəl kişi idi.

Süleyman. Bəli, indi Əsgər dediyim oğlan onun oğludur ki, o da hər bir barədə atası kimi gözəl adam və ağıllı oğlandır. Özünün də şükür allaha, yaxşı varı, malı. Alveri də çox böyük tərəqqidədir.

Soltan bəy. Yaxşı, Əsgər nə deyir?

Süleyman. Əsgərin dediyi odur ki, səninlə qohum olmaq istəyir.

Soltan bəy. Balam, mənim qızım uşaqdır ki...

Süleyman. Bəy, gerek uşaq olmasın. Amma onu bil ki, Əsgər özgə adamdır, bəy. O sayaq oğlanın qohumluğu sənə hər bir barədə yaxşı olar.

Soltan bəy. Sən orasını doğru deyirsən; həqiqət tacir tayfası mənim xoşuma gəlir. Yoxsa bu incinar-mincinar, doxtur-moxtur, vəkil-məkil, uçitel-muçitellər ilə mənim işim olmaz. Və xoşuma da gəlməzlər. Ancaq burası var ki, Əsgəri mən görməmişəm. Hərçənd mən bilirəm ki, atası yaxşı kişi idi və dövləti də çox idi, ancaq bəzi vaxt yaxşı kişinin pis övladı olur.

Süleyman. Xeyr, bəy, Əsgər çox gözəl oğlandır. Çox ağıllı, yaraşlıqlı və çox da şüurlu oğlandır. O barədə təvəqqe edirəm ki, mənə etibar edib, sözümə inanasan. Hərgah allah eləməmiş Əsgər pis adam olsaydı, mən sənin qızını ona istərdimmi?

Soltan bəy. Elə isə, allah xeyir versin, razıyam...

Süleyman (əl tutur). Allah xeyir versin, allah hər ikisini xoşbəxt eləsin. Oğul-uşaq sahibi olsunlar.

Soltan bəy (durur). İndi buyur da, buyur, gedək o biri otağa çaydan-zaddan içək, söhbətimizi də orada edək. (*Durub, o biri otağa keçirlər.*)

Asya (daxil olur, tək). Vallah, heç belə gözəl oğlan olmaz. Ömrümdə də görməmişəm. Qoy indi də bu qapının deşiyindən baxım, (*Əyilib qapının deşiyindən baxır*). Mən də bu oğlana bənd olacağam. (*Acıqla*). Nə qayırım? Gülçöhrə gədəninin birinə bənd olanda, mən niyə bəy oğlu kimi bir cavana bənd olmayım? Elə olaram ki, hələ Gülçöhrəni də ötərim... (*Aşıqanə*). Of, həqiqət, adamın adama gözü düşəndə əhvalı necə pərişan olur! (*Oxuyur*)

Musiqi

Gözəlim, yar gözəlim

Musiqi

Bir sözüm var, gözəlim.

Musiqi

Bu yazıq yarına hərdən } (2 dəfə)
Bir nəzər sal, gözəlim. }

Musiqi

Aşiq oldum sənə mən.

Musiqi

Etmədin lütfü kərəm.

Musiqi

Bu yazıq yarına hərdən } (2 dəfə)
Bir nəzər sal, gözəlim. }

Musiqi

Yanıram eşq oduna,
Yetmədin fəryadına.
Bu yazıq yarına hərdən } (2 dəfə)
Bir nəzər sal, gözəlim. }

Musiqi

Gözəlim, yar gözəlim...

Telli (çıxır). Yaxşı ki, qonaq gəldi, məni ağamın əlindən qurtardı. Yoxsa oramı basdır, buramı basdır, oramı ov, buramı ov... Daha həlak elədi məni. Belə şorgöz kişi olmaz. Vallah bir allah bəndəsi olsaydı, mənəcə alardı, canımı qurtarardı. Amma hanı bir elə allah bəndəsi! (*Deyən kimi qapı döyülür*) Bu kimdir? Yoxsa allah bəndəsini yetirdi. (*Gedib qapını açır, Vəli daxil olur*).

Vəli. Soltan bəyin evi buradır?

Telli. Hə, buradır, nə işin var?

Vəli. Sizdə bir nəfər qonaq varmı?

Telli. Hə, var, necə?

Vəli. Daha nə üçün acığın tutur?

Telli. Acığım nə üçün tutsun, sən kimsən?

Vəli. Mən kilimçi (*kənara*). Amma əcəb qızıdır, yəqin bu qulluqçudur.

Telli. Kilimçi nədir?

Vəli. Bir əvvəlcə də görüm sən kimsən?

Telli. Mən bu evin qulluqçusuyam.

Vəli. Mən də o evin nökrüyəm.

Telli. Hansı evin?

Vəli. Belə o evin, o...

Telli. Buy, elə bil gədə dəli olubdur.

Vəli. Dəli niyə oluram, maralım!

Telli. Mən maral deyiləm.

Vəli. Belə məndən ötrü maralsan, bu canım sənə peşkəş. Belə, belə...belə...(Oxuyur).

Musiqi

Qoy xanımı bəy aparıb

Tezlik ilə toy eləsin. (2 dəfə)

Sənidəcə mən alaram, (2 dəfə)

Mən də bir bəy olaram.

Telli. Pulun var?

Vəli. Var, var.

Telli. Pulun var, gələrəm!

Vəli. Bilirəm, gələrsən!

Telli. Belə, belə yarımisan!

Vəli. Belə, belə canımsan!

Musiqi. Oynayırlar.

Telli.

Mən gedərəm ol kəsə ki, (2 dəfə)

Onun pulu çox olsun.

Onun pulu çox olsun, (2 dəfə)

Dərdi, qəmi az olsun.

Pulun var?

Vəli. Var, var.

Musiqi. Oynayırlar.

İkisi bir yerdə.

Qoy xanımı bəy aparıb,

Tezlik ilə toy eləsin. (2 dəfə)

Vəli. Sənidəcə mən alaram.

Telli. Mənidəcə sən alarsan.

Vəli. Mən də bir bəy olaram. (2 dəfə)

Telli. Sən də bir bəy olarsan.

(*Tək*). Pulun var?

Vəli. Var, var.

Musiqi. Oynayırlar.

Telli (xoşuna gəlir). Əşi, tez ol, sözünü de görüm nə istəyirsən?

Vəli. Səni istəyirəm, səni. Bildinmi?

Telli. Buy, əcəb işə düşdüm.

Vəli. Gözümün işığı, get, o qonağa deynən ki, bir qapıya çıxsın, sözüm var. (*Telli gedir*). Yeri maralım, yeri. Yeri ceyranım, yeri. Əcəb qızıdır. Vallah, qoy ağam qızı alsın, mən də bunu alım, iki-mizin də toyu bir gündə olsun.

(*Əlini-əlinə sürtür*).

Süleyman. Hə, Vəli, sənsən? Bildim nə üçün gəlibsən, gəl gedək. (Soltan bəyə). Bəy, hələlik xudahafiz.

Soltan bəy. Xudahafiz, salamat ol. (Gedirlər. Soltan bəy Süleymanı ötürüb qayıdır). Ay qız, Telli. Gülçöhrəni, Asyanı bura çağır gəlsin. Qıza da deyim görüm nə olur... Bəli, dünyanın işi belədir... Bir vaxt var idi biz də cavan idik... İndi...

Qızlar gəlirlər.

Soltan bəy. Hə, oturun görüm. Ay qız Gülçöhrə nə üçün belə bükəf görünürsən? Nə olub ki, naxoş deyilsən ki?

Gülçöhrə. Xeyr ata, yaxşıyam.

Soltan bəy. Çox gözəl, qızım, bilirsen nə var?

Gülçöhrə. Xeyr ata.

Soltan bəy. Bəs elə isə bil: səni ərə verirəm.

Gülçöhrə hərəkət edir. Telli şad olur. Asya heyfslənir.

Asya (kənara). Heyf oğlan əlimdən çıxdı.

Gülçöhrə. Ay qız, mənim nə vaxtımdır ki, ərə gedim?

Soltan bəy. Lap yaxşı vaxtıdır. Uşaq ki, deyilsən. Hər bir şeyi bilirsen, anlayırsan. Səni bir tacir oğlana verirəm ki, həm cavan, həm pullu, həm mallı...

Gülçöhrə. Ata, acığın tutmasın, mən ərə gedən deyiləm.

Soltan bəy (mülayim). Bax, axmaqlama. Mən elçiye söz verdim getdi.

Asya (kənara). Allah sənə şükür, gələn oğlan elçi imiş.

Gülçöhrə. Yox ata, mən ərə getmək istəmirəm.

Soltan bəy. Yaxşı, yaxşı, naz eləmə, bilirəm ki, ürəyində sevirənsən.

Gülçöhrə. Yox ata, doğru sözümdür, mən ərə getmək istəmirəm, istəyirsən vur məni öldür, ərə vermə.

Soltan bəy. Deyəsən, sən doğrudan danışırısan. (Bərkdən). Nə axmaq sözdür, necə yeni ərə getmək istəmirsən? Evdə qalıb qartımayacaqsan ki?

Gülçöhrə (ağlayır). Mən ərə getmək istəmirəm.

Soltan bəy (lap bərkdən). Sən allah qudurğan olma. Sənin nə haqqın var söz danışmağa. Atan səni ərə verir, sənin borcun itaət eləməkdir.

Asya. Əlbəttə, Gülçöhrə, atan nə deyir, sən ona qulaq as, indi ki, səni ərə verirlər, sənin borcun getməkdir. Daha burda artıq çəkəvir olmaz ki...

Gülçöhrə. Qoy atam məni öldürsün, amma ərə verməsin.

Asya. Axı sənin danışmağa nə haqqın vardır.

Soltan bəy. Sənə deyirəm ki, axmaq olma. Mən səni elə adama ərə verirəm ki, daha eləsin tapmazsan. Sən nə fikirdəsən?

Gülçöhrə. Sən o adama Asyanı ərə ver, qoy mən evdə qız qalım.

Soltan bəy. Nə boş-boş danışırısan. Asyanı istəyən olsa, onu da ərə verəcəyəm. İndi səni istəyirlər, gərək əvvəl səni verim.

Asya. Əlbəttə, elədir.

Gülçöhrə. Mən ərə getmək istəmirəm.

Soltan bəy (acıqlı). Sənin borcun deyildir, ağzın nədir getməyəsən. Atan sənə buyurur get, get! Çox o yan-bu yan eləsən, tutub qulağından mıxlaram divara. (Gülçöhrə ağlayır... Sükut. Soltan bəy acıqlı-acıqlı ora-bura gəzinir. Bir azdan sonra mülayim dillə deyir). Qızım, sən elə bilirsen ki, mən səni pis adama ərə verirəm? Sən onu yəqin bil ki, belə oğlana gedəcəksən ki, padşah balası kimi; özü cavan oğlan, tacir, pulu çox, dövləti çox. Bəs dəliyəm ki, səni pis yerə verim? Sən mənim gözümün işığı tək qızımsan, mən səni bədbəxt elərəmmi? (Tutub qızının alnından öpür). Sən qoca atanın sözünə qulaq as, dəlilik eləmə!

Gülçöhrə (ağlaya-ağlaya). Ay ata, vallah ərə getməyə heç könlüm yoxdur. Necə eləyim? Sən məni ərə vermə, qoy evdə qalım.

Soltan bəy. Qızım, inad olma! Atan nə deyir, sən də ona itaət elə, eləməsən allah səni xoşbəxt eləməz, bədbəxt olarsan və onu yəqin bil ki, mənim sözüm sözdür. Mən kişiye söz verdim, allah qoysa, bu gün-sabah nişan qoyular, kəbin kəsilər, toy olar. Gədersən ərə, ərin dövlətli, özü yaxşı adam; oğul-uşaq sahibi olarsan, ev yiyəsi olarsan, mən də bu qoca vaxtımda bir azca dincələrəm, arxayın olaram. Sən mən deyənə qulaq as.

Gülçöhrə. Ay ata, indi ki, sən istəyirsən mən ərə gedim, qoy

onda öz istədiyimə gedim.

Asya qorxusundan guya üzünü cırır, təəccüb edir.

Soltan bəy (təəccüb və heyrətlə). Qızım, sən istədiyin kimdir, söylə görək.

Asya qorxur. Musiqi.

Gülçöhrə. (Oxuyur).

Məni saldı olmaz dərdə, arşın mal alan, (2 dəfə)
Qalmadı heç taqət məndə, yanaram. (2 dəfə)
Gündüz-axşam fikrim, zikrim, arşın mal alan, (2 dəfə)
Ola bilməz özgə fikrim, arşın mal alan, (2 dəfə)
Onu görcək aşiq oldum, arşın mal alan, (2 dəfə)
Günü-gündən dərdə doldum, yanaram. (2 dəfə)

Soltan bəy (bərk hirsələnir). Qızım, arşın mal alan kimdir? (Kənara). Yoxsa o xalası olandır?

Gülçöhrə. Mən getsəm, ona ərə gedərəm.

Soltan bəy (Birdən qışqırır). Nə danışırısan, axmaq qızı axmaq. Bazarın gədəsinə ərə gedəcəksən, dəli olubsan nədir? Allaha and olsun, bir sille çəkərəm ki, dişlərin qarnına gedər. Bəli, Soltan bəyin qızı bir gədəyə aşiq olubdur, pəh-pəh, pəh! İndi bildim ki, nə üçün ərə getmək istəmirsən. Amma onu sən yəqin bil ki, əgər belə axmaqlasan, atamın gору haqqı, sənə bir toy tutaram ki, bir kərə nəfəsini çəkərsən. Sən mənim namusuma toxunan iş görürsən. Nə haqqın var ki, arşınmalçıya baxırsan. Qoy bir o arşınmalçı gözümə görünsün: ona mən bir patron çaxım ki, iyi-tozu qalmasın. Onu bil ki, mənə Soltan bəy deyirlər. Mən binamusluğu qəbul edən adam deyiləm. Səni də öldürərəm, onu da öldürərəm!

Gülçöhrə. (ağlaya-ağlaya). Ata, vallah, öldür mənim canım qurtarsın.

Soltan bəy (çığıra-çığıra). Öldürəcəyəm! Bu papaq mənə haram olsun ki, bir də arşınmalçı adı tutsan, səni tikə-tikə doğrayacağam. Belə binamusluq olar ki, mənim qızım gədə-güdəyə bənd olsun? (Ayağını yerə vurur). Dur bu saat rədd ol gözümün qabağından. İtil burdan, binamus. (Gülçöhrə durub bərk ağlaya-

ağlaya gedir. Soltan bəy hövlənk ora-bura gəzir. Asya və Telliyə.) Nə vaxt arşınmalçı bura gəlmişdi?

Asya (qorxa-qorxa). Vallah, xəbərim yoxdur.

Soltan bəy. Necə xəbərin yoxdur? Yalandan məndən gizləyirsiniz. Cəhənnəm olun siz də burdan (Asya və Telli qaçırlar). Əcəb başıma kələk gəldi; itin birisi qapıma gəlib qızımı özünə bənd eləyir; belə də binamusluq olar? İndi başa düşürəm ki, nə üçün xalası da, istəmədik... Qız lap dəli kimi olubdur. Gərək tezliklə ərə verim, çıxsın getsin, yoxsa işdən sonra bir xata çıxar. Süleymanı görsəm deyəcəyəm ki, Əsgərə xəbər versin ki, gəlib qızı götürüb qaçınsınlar, yoxsa görünür ki, xoşa-xoşluqla getməyəcəkdir. Mənim də hirsim tutar, vurub öldürərəm. Ay qız, Asya, Telli. Bura gəlin. (Asya və Telli daxil olur.) Bax, mən gedirəm bazara, siz Gülçöhrəyə öyüdnəsihət edərsiniz, onu başa salarsınız. Yoxsa vallah, allaha and olsun hamınızı qıraram. (Gedir bazara).

Asya (Telliyə acıqla). İndi biz fəqir nə qayıraq, bizdə nə taqsır var ki, Gülçöhrə bir gədəyə aşiq olubdur. Ay qız get Gülçöhrəni çağır bura. (Telli gedir.) Gör, sən allah. Qızın cürətinə bax. Atasına açıq deyir ki, arşınmalçıya bənd olmuşam. Lap xatadır bu qızın işi.

Gülçöhrə və Telli gəlirlər. Gülçöhrə yenə taxtın üstə yığılır.

Musiqi

Asya və Telli.

Bəsdir bunca ahü zarın (2 dəfə)
Nəyə lazım bu fəryad (2 dəfə)
Layiqdirmi ola yarı, (2 dəfə)
Atan ola sənə yad! (2 dəfə)

Gülçöhrə.

Getmiş əldən ixtiyarım, (2 dəfə)
Kimsədən yox heç imdad.
Ağlar oldu böylə halım,
Necə qılmam mən fəryad?! (2 dəfə)

Heç yaraşmaz ah edəsən. (2 dəfə)

Gəl ol sən də biz tək şad. (2 dəfə)

Səy qıl kim qala səndə (2 dəfə)

Xalq içində yaxşı ad. (2 dəfə)

Musiqi

P a r d a

DÖRDÜNCÜ MƏCLİS

Əsgərin evində vəqə olur. Ev yaxşı bəzənib, Əsgər özü dəxi yaxşı geyinibdir.

Əsgər. Biçərə Gülçöhrənin başına əngəllər açdım. İndi yazıq qız elə bilir ki, doğrudan da onu özgəsinə ərə verirlər. Amma əcəb sözü üstə dayanan qızıdır. Xoşluqla ərə getməyə razı olmadı, odur ki, atasının təvəqqəsinə görə, adam göndərmişəm ki, gedib götürüb qaçsınlar. Zərər yoxdur; bir-iki saatdan sonra mənim kələyimin üstü açılar, onda qız da sevinər, mən də sevinərəm, atası da sevinər, hamı sevinər. Amma ürəyim çox bərk tələsir, istəyirəm ki, qızı tez gətirsinlər ki, yazıq daha əzab çəkməsin. Amma qərībā iş gördüm ha. Evlənmədim-evlənmədim, axırda bu kələklə evləndim. Heç pis eləmədim, yaxşı elədim. Allah Süleymanın atasına rəhmət eləsin, əcəb şey öyrətdi. İndi heç olmasa görüb sevdiiyim qızı alıram, qız dəxi məni sevir... Qərez, gedim xalam dediklərimi düzəldibdirmi? (*Gedir*).

Bir qədər sonra qapı açılır. *Gülçöhrəni* qaçırıb gətirirlər. Bir neçə oğlan *Gülçöhrənin* qolundan tutub onu içəri salırlar və qapını örtüb gedirlər. *Gülçöhrə* bərkdən ağlaya-ağlaya taxtın üstünə yığılır... Bir az keçəndən sonra deyir:

Gülçöhrə. Ox. Bu nə əzabdır mən çəkirəm. Məni güclə, zorla ərə verirlər. Bilmirəm kimə verirlər, məni sevdiiyimdən ayırırlar. İstəmirəm mən bu dövləti, bu dəstgahı. Mən öz sevgilimi istəyirəm. (*Üzünü örtüb ağlayır*).

Musiqi

Gülçöhrə.

Hicran dərdi, fələk verdi,
Bunca cəfani layiq gördü. (2 dəfə)
Yoxdur taqət, səbrə halət.
Ölmək yaxşıdır, nə ki bu zillət. (2 dəfə)
Ey xuda rəhm et, ey xuda rəhm et!
Qıl mədəd ya rəb, mən yazığa rəhm et!

Musiqi

Yox, mən bu hala davam edə bilmərəm. Daha məndə tab və taqət yoxdur. Hamısından yaxşısı budur ki, bir kərəlik özümü boğum öldürüm, canım qurtarsın. (*Dəsmalın açıb burur ki, özünü boğsun, lakin bu əsnada «Arşın mal alan...» səsinə eşidib təəccüblə qulaq asır və eşitdikcə keçmiş günlərini yada salır. Əsgər pərdə dalında oxuyur: «Arşın mal alan!» axıra kimi oxuyub qurtarır*)

Musiqi

Əsgər daxil olub, salam verir.

Gülçöhrə (təəccüblə baxır). Sənsən, yoxsa özgədir?

Əsgər. Mənəm, mənəm, Gülçöhrə, arxayın ol.

Gülçöhrə (ağlayır). Görürsən mənim başıma nə işlər gətirirlər? Bir qədər gec gəlsəydin, özümü öldürmüşdüm. Sən buraya nə sayaq gəldin? Səni burada görsələr öldürərlər... Mümkün varsa, gəl qaçaq. (*Əcələ ilə dartır*).

Əsgər (gülür). Hara qaçaq öz evimizdən?

Gülçöhrə (heyvətlə). Nə danışırısan, bura kimin evidir?

Əsgər. Bura mənim evimdir, sonra da olacaq sənin evin.

Gülçöhrə. Heç başa düşmürəm? Məni kim götürüb qaçıbdır?

Əsgər. Mən göndərdiyim adamlar.

Gülçöhrə (fikirlə). Bəs mən elə bildim ki, məni atam verdiyi tacir oğlanın adamları götürüb qaçıblar.

Əsgər. Əlbəttə, elədir.

Gülçöhrə (lap heyran qalır). Yənə başa düşmədim, allah eşqinə, məni başa sal görüm bu nə kələkdir.

Əsgər (gülür). Bax, Gülçöhrə. Sənə aşıq olan arşınmalçı da mənəm, atan ərə vermək istədiyi tacir oğlan da mənəm. Mən yalandan arşın mal satan olub özümə qız axtarırdım ki, axırda səni tapdım və atandan istədim, o da verdi, amma atan bilmədi ki, mən arşın mal satan oğlanam, çünki o əvvəldən məni görməyibdir.

Gülçöhrə (nazla). Ay biinsaf. Bəs mənə yazığın gəlmədi ki, bu qədər əziyyət çəkdim, əzab çəkdim, atam məni öldürməli oldu. Özümü öldürməli oldum... (*nazla*). Belə bilsəydim, səni sevməzdim...

Əsgər. Bəs burası var ki, bu şadlığımız bütün o əziyyətləri yuyur aparır, elə deyilmi maralım, Gülçöhrə?

Gülçöhrə (axırda razı olur). Elədir.

Əsgər. Di gəl bəri, gedək otaqları bir-bir gəzək və xalamı da görək. (*Gedirlər o biri otağa.*)

Bu halda bayır qapıdan *Soltan bəy* daxil olur.

Soltan bəy. Vallah, yənə ata ürəyidir, tab gətirmədi, dedim gedim görüm, bəlkə qız, xudanəkərdə, özünə bir xəsarət yetirdi (*Ora-bura baxır*). Bəs hanı bunlar? Ay uşaqlar, kim var?

Əsgər daxil olur.

Əsgər. Salaməleyküm, *Soltan bəy*, sən bizə xoş gəlmisən.

Soltan bəy (əvvəl xoş üzlə, sonra təəccüblə). Balam, sən... Sən Əsgərsən? Yoxsa o arşın mal satan?

Əsgər. Xeyr bəy, mən Hacı Mürsəl oğlu Əsgərəm, sənətim də tacirlikdir.

Soltan bəy. Deyirəm axı, ancaq mənim gözüme belə görükdü ki, qabağımda o gədədir.

Əsgər. Hansı gədə?

Soltan bəy. Heç, bir gədə var idi, arşın mal satardı.

Əsgər. Bilirəm, sən istədin ki, onun xalasını alasan, o da əvəzində səndən qızını istədi, özü də acıqlanıb qovdun, elədimi?

Soltan bəy (təəccüblə). Elədir... Balam sən hardan bildin?

Əsgər. Necə bilməyim ki, o mən özüm idim...

Soltan bəy (heyvətlə). Nə danışırısan?

Əsgər. Bəli, bəli, mən qəsdən elə etdim ki, qızı görüm sonra alım.

Soltan bəy. Doğru deyirsən?

Əsgər. Budur, qızın təsdiq edər. (*Çağırır Gülçöhrəni*). Gülçöhrə!

Gülçöhrə (daxil olub atasına tərəf gedir). Bax, ata, həm sən deyən oldu, həm mən deyən. Əsgər bizi kələyə qoyub sənin acığına və mənim də əzabıma səbəb oldu, bütün təqsir bundadır.

Soltan bəy (ayıllır). Hə, indi başa düşdüm, çox kələkbaz imişsən. Rəhmətlik sənin atan heç belə deyildi. Ya allah. (*Əl verir*).

Çox gözəl, sox pakizə, vay səni Əsgər. Amma əcəb kələkbaz imişsən. (*Yadına düşür*). Yaxşı, balam, bəs sənin xalan necə oldu, hə? Həqiqət, o, sənin xalan idi, yoxsa o da kələk idi?

Əsgər. Xeyr, doğrudan xalamdır.

Soltan bəy. Yəqin özü də duldurmu? (*Sevinir*).

Əsgər. Bəli, duldur.

Soltan bəy. Hə, di ver gəlsin də!

Əsgər. Gəlsin, nə deyirəm, Gülçöhrə, zəhmət çək xalamı çağır.

Gülçöhrə gedir.

Soltan bəy. Gəlsin, onu alım da! O dul, mən dul; həkim də mənə deyib ki, gərək arvad alam. Mən bilən həkim xalanı da görəcəyəm ki, ərə get.

Əsgər. Nə sözü var ki, al də, al ikibaşlı qohum olaq. İndi bil-dinmi, ikibaşlı qohum nədir?

Soltan bəy (*gülür*). Bildim, bildim, a kələkbaz.

Gülçöhrə və Cahan daxil olurlar.

Soltan bəy (*Cahana*). Əşi, gəl də!... İrəli gəl! Görürsən sənin, sənin bu bacioğlun nə kələkbaz imiş... Hə, indi nə deyirsən, bir nəfər molla, bir kəllə qənd və üç manat pulla aran necədir? Deyirəm ki, elə Əsgərlə Gülçöhrənin və səninlə mənim toyumuz bir olsun.

Cahan. Nə deyirəm, allah xeyir versin.

Hamı. Amin, amin.

Soltan bəy. Balam, o uşaqlar evdə tək qaldılar, nigarandılar. Sizin gədəni göndərin Asya ilə Tellini bura gətirsinlər.

Əsgər. Bu saat gedim göndərim. (*çıxır*).

Soltan bəy. Əşi, vallah, sevindiyimdən elə bilirəm ki, cavan oldum... (*Tez dilin dolayır*). Yəni qoca da deyiləm, elə cavan kimi bir oğlanam. Maşallah olsun mənə.

Əsgər gəlir.

Əsgər. (*gəlir*). Göndərdim getdi.

Bu halda *Süleyman* daxil olur.

Süleyman. Salamünəleyküm.

Soltan bəy. Paho, *Süleyman*, əleykəssalam, balam sənin bu dostun nə kələkbaz imiş!...

Süleyman. Bəli, çox kələkbazdır. Bilmirəm kimdən öyrənibdir.

Əsgər. Necə kimdən öyrənmişəm? Bunun hamısını sən öyrətmədinmi? Odur, xalam desin!

Cahan. Doğrudur, bütün bu kələklərin başçısı *Süleyman*dır, o öyrətdi.

Soltan bəy. Belə imiş!... *Süleyman*, mən səni heç belə bilməzdim, bu işləri haradan öyrənib-sən?

Süleyman. Bəy, öz başımdan çıxardıram.

Soltan bəy. Ay sənin başın var olsun.

Süleyman (*birdən Gülçöhrəni görüb diqqət yetirir*). Yaxşı *Gülçöhrə* budur?

Əsgər. Bəli, budur.

Süleyman. Bəs mən gördüyüm qız buna oxşamır.

Soltan bəy. Sən yəqin Asyanı görübsən.

Süleyman. Asya kimdir?

Soltan bəy. O mənim qardaşım qızıdır.

Süleyman (*sevinir*). Hə? Əşi, elə isə mən nə üçün bika qalım. Ver, mən də toy edim də!...

Soltan bəy. Doğru deyirsən?

Süleyman. Əlbəttə.

Soltan bəy. Verdim, al!

Hamı. Allah xeyir versin, allah xeyir versin. Nə əcəb oldu!

Süleyman (*kənara*). Bax mərd yoldaşın axırı belə olar.

Bu halda *Asya*, *Telli* və *Vəli* daxil olurlar.

Soltan bəy. Bax budur gəldilər. Ay qız, Asya, bu oğlana səni versəm gedərsənmi?

Asya (*utana-utana*). Bəli, gedərəm.

Soltan bəy. Qoçaq qızsan, *Gülçöhrə*dən ağıllı oldun, çox gözəl, çox pakizə. (*Vəli ilə Telli bir-birinə baxırlar. Vəli bərk ah çəkir*). Ədə, nə yaman ah çək-din, bala, nə dərdin var ki?

Əsgər. Nə dərdi olacaqdır... Gülçöhrəni mənə verdin, Asyanı Süleymana verdin, xalamı özün alırsan, indi Tellini də ver ona də!...

Hamı. Doğrudur, doğrudur.

Süleyman (Vəliyə). Hə, dedim ki, axı sən də hazırlaş.

Soltan bəy. A qız, Telli, Vəliyə gedərsənmi?

Telli (mərd-mərdanə). Bəli, gedərəm.

Soltan bəy. Vəli, sən Tellini alarsanmı?

Vəli (utanır və birdən-birə). Bəli, alaram. (Gülür).

Hamı. Allah xeyir versin.

Soltan bəy. Yaxşı, balam, toylarımızı nə vaxt başlayaq?

Hamı. Elə günü bu gün.

Soltan bəy. Bəs elə isə başlayaq, düzülün!

Cüt-cüt olub oynayırlar. Əvvəlcə musiqiyə görə ağır, sonra musiqi tezləşdikcə tez-tez oynayırlar, ta ki, pərdə düşür.

P ə r d ə

YÜMORİSTİK MİNİATÜRLƏR

Müalicə

Bir pərdəli komediyalar.

Əhli-məclis:

1. *Məşədi Millel*- çoxdan bəri azarlamış bir kişidir
2. *Mirzə Mücahid*- həkimdir, özü də and içir ki, bütün təbabət elmini su kimi içibdir

Məclis vəqə olur *Məşədi Millel*gildə. *Məşədi Millel* vayıldayır.

Məşədi Millel- Vay, azara düşən canım, vay, davasız dərde gifrət olan bədənəm, vay, vay!

Mirzə Mücahid- Nə olub sənə?

Məşədi Millel- Azarlamışam, dərde düşmüşəm!

Mirzə Mücahid- Nəbzini görüm, azarın nədir? (*Baxır.*) Hə, bildim sən azarın nədir, ancaq qorxma heç bir şey yoxdur.

Məşədi Millel- Vay, vay!

Mirzə Mücahid- Səhər ertə yerdən duranda könlün bulanmayırmı ki?

Məşədi Millel- Yox!

Mirzə Mücahid- Gərək bulanmasın... Axşam çay içəndən sonra qusmağın tutmur ki?

Məşədi Millel- Heç çay içə bilərəm ki, vay!..

Mirzə Mücahid- Gərək içə bilməyəsən... hə, ürəyin xiyar istəməyirmi?

Məşədi Millel- İstəyir.

Mirzə Mücahid- Gərək istəsin. Durduğun yerdə gözün qaralır mı?

Məşədi Millel- Bəli, qaralır!

Mirzə Mücahid- Bəs, gərək, qaralsın... Badımcın dolması ilə aran necədir?

Məşədi Millel- Adını çəkmə, qusaram!

Mirzə Mücahid- Gərək qusasan... Gündə neçə dəfə ayaqyoluna gedirsən?

Məşədi Millel- Heç ayaqyoluna getmərəm!

Mirzə Mücahid- Gərək getməyəsən... Mənim rəhmətlik atamı tanıyırdın?

Məşədi Millel- Yaxşı tanıyırdım...

Mirzə Mücahid- Gərək yaxşı tanıyasan... Həbbisəlatin versəm, içərsənmi?

Məşədi Millel- İçə bilmərəm!

Mirzə Mücahid- Gərək içə bilməyəsən... Başın altına qoyduğun nədir?

Məşədi Millel- Pul kisəsidir...

Mirzə Mücahid- Gərək pul kisəsi olsun... Balıq yağının içinə bir az şəkər töküb, içinə tüpürsəm ağzına ala bilərsənmi?

Məşədi Millel- Yox, iyrenərəm!

Mirzə Mücahid- Gərək iyrenəsən... O kisənin içindəki puldan mənə verə bilərsənmi?

Məşədi Millel- Götür, yarısı sənə olsun!

Mirzə Mücahid- Gərək yarısı mənim olsun (*pulu götürəndən sonra*). Azarının yanında həkimin çox oturmağı yaxşı deyil. Gədirəm, xudahafiz. Amma heç qorxma, bir neçə gündən sonra ayağa durarsan. (*Gedir*).

Məşədi Millel- Ay, başım töküldü, ay, qarnım çatladı, ay, qıclarım sındı, ay, gözlərim çıxdı, ay, beynim burnumdan gəldi, ay, vay, haray, həkim, həkim, həkim!!

(*Pərdə salınır*)

«İrşad», 1907.

«Tərcüman»ı oxuyanda

Bundan sonra, əzizim oxucu, bundan sonra fikrimdə var ki, bir müddət ağzımı açıb daha danışmayım. Bilirəm, ürəyində deyəcəksən ki, çox da yaxşı olar.

Elə mən özüm də deyirəm ki, çox da yaxşı olar, çünki, özünüz arif adamsınız, çox yaxşı bilirsiniz ki, bu dünya elə bir dünyadır ki, görürsən hər sözün üstə adam adamdan inciyr, adam adama ləc düşür və bir-birini görəndə dəvə nalbəndə baxan kimi baxır. Sözün doğrusu, mən nə nalbənd olmaq istəyirəm, nə də dəvə. Ona görə də elə bu gündən belə daha danışmayacağam.

Bəs, nə qayıracaqsan?

Adam danışmayanda nə qayırır?

Qulaq asar. Mən də qulaq asacağam.

İndi bu saat mən qulaq asıram. Bu tövr qulaq asıram ki, «Tərcüman» qəzetini əlimə alıb, 27-ci nömrəsini oxuyuram və görürəm ki, bu cürə sözlər yazılıbdır:

«... Bu üsuli-idareyi-cəbhənin məğdudluğu arasında Sarohanda öldürülən dilmac Rüşdi Paşayı, Taifdə boğdurulan Midhət Paşayı, Losbos cəzirəsində zəhərlənən Sadiq Paşayı zikr etməkdən keçəlim...»

Birdən elə bilərsiniz ki, bu sözləri mən deyirəm, ha! Əstəğfərullah! Nə borcuma qalıbdır?

Hə, görək, ta nə yazır:

«Bunların üçü də əvvəllərdə sədr-əzəm idi. Səfvət Paşa, Arif Paşa zərurət və həqarət içində can verdi. Bunlar da sədr-əzəmlik etmişlərdi. Sədulla Paşa cəbr ilə Vyana elçiliyində olduğu zaman itihəl etdi. Dedilər ki, o özü-özünü öldürdü...»

Bax, əzizim oxucu! Fikir eləmə ki, bu sözlər mənimdir ha! Mən danışmıram. Danışsam da, heç elə sözlər danışmaram, ayrı sözlər danışaram. Məsələn, deyərəm ki, bu gün hava mütədidir. Bazada armudun girvənkəsi çox bahadır. Allah eləsin, sabah yağış yağmasın. Murtuza Vəli oğlunun iti bu gün bizim pişiyi boğdu. Qərək, bu cürə... Hə, görək ta nə yazılıb:

«Musrus Paşa iyirmi sənəlik Londra səfəratindən sonra yeni türkləri kafi dərəcədə axtarmayıb deyə Məqhurə qovuldu. O da bu

kədərlə vəfat etdi.

Türkiyənin ən müstəqim bir sərəsgəri olan Hüseyn Paşa bir gecə birdən-birə öldü. Səbəbi-vəfatının təhqiqi üçün heç bir həkim çağırılmadı. Türkiyəyi-cədidənin ən böyük şairi Kamal bəy Mədilidə sürgündə vəfat elədi...»

Pah, atonnan, yer! Nədəndirsə, adam qəzet oxuyanda, görürsən ki, yuxusu gəlir. Mənim ağıma görə, bir adamın yuxusu qanda xabgər əvəzinə qəzet oxusun, lap tez yatar. Bəli, görək «Tərcüman» ta nə yazır:

«Nəsrən yazı yazmaqda ən sahib şöhrət adamlardan Səid bəy bu gün Yeməndə çürüyor. Ərkani-hərb və dövlətin ən alim zabitlərindən-sərəsgərlərdən böyük Ali Paşa, damadı Nazim Paşa Ərzurum zindanlarında, Fuad Paşa müstəhkəm bir qələ içində sürünüyor... Türk-rus müharibəsində ən ziyad iqtidar göstərən ümərədan Süleyman Paşa Bağdada sürüldü və sonra orada İradeyi-şahanə ilə öldürüldü...»

Möhtərəm oxucu, bəzi vaxt mənim ağıma bu cür şeylər gəlir: birdən dünyada nə ki, ölü var, hamısı dirilə, onda bəs, dirilər nə qayırır? Mənim ağıma kəsir ki, onda aralığa çox bərk bir dava düşər. Amma, allah göstərməsin, yoxsa arvad-uşaq ayaq altında itər gedər.

Əşi, çox fikir adamı dəli eləyər. Qoy, «Tərcüman» -ımızı oxuyaq, görək ta nə var:

«Polona qəhrəmanı Qazi Osman Paşa Yıldızdakı altun qəfəsə də illəti-qəlbiyyədən vəfat elədi...»

Sözün doğrusu, ta dalını oxuya bilmirəm, çünki bir qədər xasiyyətəm pisdirdir, qoy qalsın.

«İrşad», 1907.

Müsəlmanların hali

Hökumət qapısında:

- Kərbəlayi Bədəl, görə bildin?
- Göre bildim.
- Nə dedi?
- Dedi: «Zavtra!».

Ağalar qapısında:

- Məşədi Fərəcullah, ağa evdə idi?
- Bəli, evdə idi.
- Səni gördü, nə dedi?
- İki dəfə üzümə tükürdü, bir dəfə də atamın goruna söydü.

Intelligent qapısında:

- Mahmud əmi, razı oldumu?
- Balam, yox.
- Nə üçün?
- Dedi: Beş yüz manat ver, yazım.

Dövlətli qapısında:

- Kərbəlayi Müseyyib, getmişdin?
- Hə, getmişdim.
- Göre bildin?
- Balam, yox. Səhər yatmışdı, günorta çörək yeyirdi, axşam da evdə yox idi.

«İrşad», 1907.

Dövlət Dumasında

Urusca heç zad bilməyən və müsəlmancadan tək bir Gülüstən»in mətnini oxuyub, mənasını anlamayan rəfiqlərimdən bir neçəsi məni görüb həmişə şikayət edirlər və deyirlər ki, biz çox istəyirik, görək Dövlət Dumasında nə olur, nə tövr danışqlar olur?

Amma heyf ki, savadımız olmadığına görə, oxuduğumuzu anlamırıq. Aya, olmazmı ki, sən öz «Ordan-burdan» ında bir tövr eləyəsən ki, Dövlət Dumasından bari bizə bir nümunə göstərsən.

Deyirəm: Olar.

- Nə tövr olar?
- Bu tövr olar!

Dövlət Duması. Sədri-məclis, sağ, sol, vəzir.

Sədri-məclis- Hə, məclis açıqdır. İndi hər kəs nə danışacaq, danışsın; ancaq təvəqqə eləyirəm ki, «at getdi, örkən apardı» olmasın.

Sol- Hanı o dünən burada mənəm-mənəm deyib, döşünə döyən vəzir, buyursun, çıxsın meydana, ona bir-iki sözüm var.

Vəzir- Mən buradayam, buyur sözünü de!

Sol- Bircə mənə deyir görüm, bu xalqı tutub bit-birə kimi qırmaqla sizin məqsədiniz nədir?

Vəzir- Aranı sakit eləmək istəyirik.

Sol- Aranı sakit eləmək istəyən oğlan camaatı tutub top ağzına qoymaz.

Sağ- Bəs nə qayırır?

Sədri-məclis (sağa)- Bircə sən dinmə!

Sol- Nə qayırır? Bunu qayırır ki, bu gün məsələn, camaatı çağırır soruşar ki, ay adam, ay camaat, sən nə üçün farağat oturmuyursan. Onda camaat deyəcəkdir ki...

Sağ- «Ərdəbil bir şəhərdir, hər kəs də öz vəkili!»

Sədri-məclis (sağa)- Təvəqqə eləyirəm ki, dilxorçuluq eləməyəsiz.

Sol- Xeyr, o sözləri camaat deməyəcəkdir. Camaat bu sözləri deyəcəkdir ki, bəs nə tövr farağat oturum ki, sən məni farağat

qoymayırsan.

Vəzir- Nə qayırıram?

Sağ- Kim onlara nə qayırır?

Sədri-məclis- Əşi, biriniz danışanda, biriniz qulaq asın da!

Sol (*bərk gülür*)- Ha-ha-ha-ha... Vəzir deyir ki, nə qayırıram?..

Əşi, necə nə qayırırsan ki, xalqın tutub yerini əlindən alıbsan- bu bir; üstlərinə xərc qoyubsan- bu iki; ağzını açıb söz deməyə qoy-mursan- bu üç; başlarına min cürə tənbəki oyunu açırsan- bu dörd; xalqın pulunu keyfin gəldiyi yerə xərcləyirsən- bu beş; keşisləri yemləyib salıbsan camaatın canına- bu altı; söyürsən- bu yeddi; döyürsən- bu səkkiz; öldürürsən- bu doqquz...

Sağ- Neçəyədək sayacaqsan?

Sədri-məclis- Lənət sənə şeytan, dayna! Balam, sənə nə?

Vəzir- Dinməyin görək ta nə deyir.

Sol- Hələ birçə sən mənim bu sözlərimə cavab ver, sonra daldan ucu güləbətlinli sözlər deyəcəyəm!

Vəzir- Heç sən anlayırsan ki, nə deyirsən?

Sol- Mən anladığımı on il bundan irəli anlamışam, sözün var, söz danış!

Sağ (*sola*)- Bilirsən adama nə qayırırlar?

Sədri-məclis- Təvəqqə eləyirəm bir-birinizin üstünə igidləşməyəsiniz!

Sol (*sağa*)- Sən nə quyruğunu bulayırsan?

Sədri-məclis- Əşi, elə sözlər lazım deyil!

Sağ (*sola*)- Bax, mənim dəli cinim var, ha!...

Vəzir (*sola*)- Sən heç bir zad oxuyubsan?

Sol- Yaxşı, bunun mətləbə nə dəxli var?

Vəzir- Mən imanım, sən hələ heç bilmirsən ki, hir nədir, pir nədir?

Sol- Təvəqqə eləyirəm ki, o barədə lap arxayın olasınsız və zəhmət çəkib, mənim sözlərimə cavab verəsiniz!

Sağ- Yaxşı, birçə de görüm sənin dediyyin nədir?

Sol- Sən kimsən?

Sağ- Mən kim olduğumu sənə bildirirəm.

Sol- Əlindən gələni beş boşqaba çək!

Vəzir (*sola*)- Mən də ona sonra layiqli cavab verərəm.

Sol- Bütün bu camaatın içinə bu şuluqluğu salan siz sağlar ilə

siz vəzirlərsiniz!

Sağ- Yalançının?

Sol- Olsun!

Vəzir- Atasına!

Sol- Olsun!

Sağ- Babasına!

Sol- Olsun!

Vəzir- Min lənət!

Sağ- İki min lənət!

Sol- Ey olsun, ey olsun!

Sədri-məclis- Balam, indi ki, belə oldu, məclis tamamdır. Durun, gedin işinizə, sizlə danışan gerek əvvəlcə bat-bat kökü yesin. Buyurun, bu da Dövlət Dumasının məclisi.

«İrşad», 1907.

Hökumət və Duma

(*Bir pərdəli komediya*)

Hökumət (*minnət gözləmək səsilə*)- Hə, lotu, gördün? Yene səni çağırıdım, yığdım Peterburqa, yaxşı elədimmi?

Duma- Yaxşı elədin, ancaq təvəqqə edirəm ki, mənə minnət qoymayasan.

Hökumət (*guya inciyib*)- Hə! Sözüne bax, mən ölüm. Di gəl bundan sonra xalqa yaxşılıq elə!

Duma- Sən bizi ondan ötrü yığdın ki, çünki dalın...

Hökumət (*öz-özünə*)- Tazadan işə düşmədim?! (*Dumaya*) Yaxşı, sən sözün nədir?

Duma- Sözümdür ki, hələ irəli otur, hesab çəkək.

Hökumət (*öz-özünə*)- Bu nə kələk idi, a başınıza dönüm! (*Dumaya*) Balam, nə hesab?

Duma- Necə nə hesab? Bəs bizi şoraba qoymağa çağırımsan?

Hökumət- Yox əşi, bir gəlin məni də döyün. Vallah zərre qəder sizdən qorxmuram.

Duma- Əlbəttə, sən bir igid oğlansan, sənə yaxşı voyenni

polojeniyaların var, ondan voyenni polevoy sudların var, qərəz, çox zireksən. Ancaq bunların hələ mətləbə dəxli yoxdur. Sən bir gəl əvvəl hesabımızı çəkək, sonra igidliyindən dəm vurarsan.

Hökumət- Ağzına bax, mən ölüm, uşaqcıl! Mən yekəlikdə kişi durub sizə hesab verəcəyəm?!

Duma- Uşaqcılıq, ya hər nəyik, sən yığmısan, amma hər halda biz hesab dərşini çox yaxşı bilirik, arxayın ol, bizi aldada bilməzsən.

Hökumət (öz-özünə)- Lənət sənə, kor şeytan, dayna! Bu nə qələt idi ki, mən elədim; təki əvvəlki Dumanı mən heç qovmayaydım. (*Dumaya*) Balam, axı vallah, billah, siz hələ mən biləni bilmirsiniz. Mənim ayağım biləni sizin başınız bilmir. Nahaq yerə mənə də, özünü də zəhmət verməyin. Hesab nədir, zad nədir, qoy mən bildiyimi eləyim, siz də deyın ki, «Bəli, dürüst buyurursunuz, sən deyəndir!»

Duma (baş barmağını şəhadət ilə orta barmağının arasından çıxardıb deyir)- Ala! Yaxşı zurna çalırsan, amma heyf ki, səsi çıxmır! Təvəqqe eləyirik ki, əngəl eləməyəsən. Qurtar, bizə hesab ver görək!

Hökumət- Adə, vallah dinc oturun, yoxsa, and olsun o Fon-Plevenin goruna, o Pobedonostsevin başdaşına ki, durub sizi qovaram.

Duma- Bilirsən nə var, aşna, biz qovulmaqdan, filandan qorxan adam deyilik və sənə də bunu deyirik ki, bax, əvvəlcinci Duma sənənlə ancaq gülüşməyə hazırlaşdı; sən nahaq yerə onu qovdun, sonra da min cür biclik edib bizi çağırдың. Amma özün görürsən ki, bicliyin baş tutmadı. Çünki biz gələn kimi yapışdıq sənə qollarından, əgər bizi də qovub, üçüncü Duma çağırısan, inan ki, o da gəlib yapışacaqdır xırp sənə boğazından, özün də qalacaqsan udquna-udquna. Ona görə elə yaxşısı budur ki, heç oyan-buyan eləməyib, oturasan yerə və biz soruşaq, sən də cavab verəsən.

Hökumət (bilmir nə qayırsın, gah ah çəkir, gah zaylanır və öz başına döyür)- Evin yıxılsın, fələk, bu nə kələk idi ki, mənə saldın? Bu nə iş idi ki, mənim başıma getirdin! (*Bu əsnada «əsli rus» adamlarından Pruşkeviç meydana çıxıb, Dumaya tərəf qışqırır.*) Əşi, siz nə çox hirt-pirt edirsiniz? Hökumət doğru deyir də, nəka-

rasınız ki, gəlib ondan hesab çəkirsiniz? Hesaba qalsa, mən sizdən min cür hesab istəyəm. Hələ bir deyın görüm, qaradovoy Qançolovu kim öldürübdür?

Hökumət (sevinir)- Hə, bərəkallah, sən öl, bu mənim işimi tikdi, ha qoçum, Pruşkeviç!

Duma (Pruşkeviçə)- Sən nə hədyan eləyirsən pravakator oğlu, pravakator! İtil bu saat buradan, sürün!

Pruşkeviç- Məni qovursunuz? Məni?

Duma- Rədd ol, sürün burdan, xuliqan belindən gəlmiş! İtil! (*Pruşkeviçi itələyir. Hökumət bikef olur və öz-özünə deyir.*)

Hökumət- Heç nə, işlər xarab oldu, kələk baş tutmadı, indi mən nə qayırm? Paxırlar açılacaq.

Qovum- vay!

Qovmayım- vay!

Hesab verim- vay!

Verməyim- vay!

(*Burda pərdə düşür*)

«İrşad», 1907.

Yuxuda

(*Komediya*)

Əvvəlcinci məclis

Şahın sarayında, bir qapının ağzında vəqə olur.

Şüca Nizam- Mən dəyirəm ki, şahın yanına bir-bir gedək.

Müctəhid Mirzə Həsən- Neyçün? Hamımız bir yerdə girsek nə olar?

Şüca Nizam- O da yaxşı olar, ancaq...

Şüca Nizam- Mir Haşım- Mən də o fikirdəyəm ki, bir-bir girsek yaxşı olar!

Müqtədüddövlə- Mən də buna razıyam.

Rəhim xan- Yoxsa bir-bir girib məndən şaha şeytanlıq etmək istəyirsiniz?

Şüca Nizam- Əşi, ayıb deyilmi belə sözlər danışsən?

Rəhim xan- Yox, şahzadə! Mən sözü açıq danışaram. Demə ki, bu bir çöl tərəkəməsidir, qanmır. Mən sözü açıq danışaram, şahın özünə də açıq söyləyəcəyəm! Mən, mən... bəlik bilmərəm.

Şüca Nizam- Xan! Sən padşahi söylərsən!

Rəhim xan (acıqlı)- Mən padşahi söymürəm! Mənim ürəyim...

Şüca Nizam (lap acıqlı)- Xeyr, sən padşahi söylərsən. Sən mənə xanzadə, şahzadəyə bə deyirsən və halonki, mənim atam da, anam da məlumdur.

Rəhim xan- Mənim sənənin atan ilə, anan ilə işim yoxdur... Və təvəqqe edirəm ki, hirsini basıb top kimi açılmayasən. Mənim xasiyyətim bir qədər tündür!

Şüca Nizam- Xan! Sən padşaha söylərsən!

Şüca Nizam (hədə ilə)- Yaxşı... Çox yaxşı...

Müctəhid Mirzə Həsən- Əşi, bədir, ayıb deyilmi, uşaq deyilsiz, ha!

Mir Həşim- Bura Təbriz deyil, ha! Bura padşah qapısıdır.

Rəhim xan- Bilirəm, sizin hamınızın fikri nədir! Amma şahı aldada bilməzsiniz!

Müqtədirüddövlə- Xan, ümidvaram ki, sən mənə yaxşı bələd-sən!

Mirzə Həsən- Allahın kəlamına and olsun, heç qanmıram ki, bu nə söhbətdir.

Rəhim xan- Sizin hamınıza yaxşı bələdəm!

Mir Həşim (cibindən tənəkə çıxarıb çubuq hazırlayır)- Xan, çubuq dartırsan?

Rəhim xan (etinasız)- Yox, başım ağrıyır.

Müqtədirüddövlə- Məndə bir qədər başağrısı davası var, istəyirsən?

Rəhim xan- Yox, o davalar mənə kar eləməz.

Mirzə Həsən- İstəyirsən başağrısı duası yazım...

Rəhim xan- Yox, ağa, zəhmət çəkmə! Mənim bütün əhvalım pərişandır.

Şüca Nizam- Xan, mən sənənin xatirinə dəydim, təvəqqe edirəm ki, bu adamların içində məni bağışlayasan. Özün bilirsən ki, Təb-

rizin əldən getməyi nə təhər əsər eləyibdir, bir qədər dilim acı olub. Bağışla, xan! (*Yanına gedir, əl verir*).

Rəhim xan (bu işdən xoşlanıb)- Allah bağışlasın. Mənim də dediyim odur ki, mən sizin hamınızdan qocayam, özümün də sənətim gündüz axşamədək cəngü cidal idi. Bir dava olurdu ki, mən basırdım, bir dava olurdu ki, mən basılırdım. İndi Təbriz davasında mən basıldım. Nə zərəri var, sabah Şiraz davası olar, mən basaram. Dediyim budur, elə şaha da belə deyəcəyəm, mənim təqsirim yoxdur. Mənim sənətim belədir.

Hamısı- Əlbəttə, əlbəttə, bizim heç birimizin təqsiri yoxdur. Ancaq iş buradadır ki, o tərəf güclü oldu. Ona görə... iş də belə oldu!

Gələcək Avropa konfransı

Müqəddimə

Bir gecə Molla Nəsrəddin yatmışdı, evinin qabağında böyük bir dava düşdü. Arvadı Mollanı oyatdı ki, gör o nə davadır. Molla durub yorğana büründü və qapının ağzına çıxdı. Dava edənlər Mollanı görüb, yorğanı onun əlindən qapdılar və qaçdılar. Həmin dəm, dava sakit oldu. Molla otağa qayıtdıqda arvadı soruşdu ki, dava nə üstə idi?

- «Heç bizim yorğan üstə idi»- deyib Molla çılpaq uzandı.

Əhvalat

İngilis- (Avstriyaya)- Balam, sən öz yanından Bolqariyaya məzəmmət edirdin ki, dəmir yolu oğurlayıbdır. İndi görünür ki, oğrunun böyüyü özün imişsən.

Avstriya- Təvəqqe edirəm ki, mənə oğru deməyəsəniz. Mən öz

malıma yiyəlik eləmişəm.

Serbiya (ağlayır)- Yalançıya allah lənət eləsin! Bosniya Hersoqu sənə malın idi?

Avstriya- Çox zıqqıldama! Bosniya Hersoqu mənim də olmasa, sənə də deyildi. Özün də ata sərçə kimi çox atılıb düşmə. Yoxsa axırda xarabçılıq edərsən.

Qaradağ- Sən də çox oyan-buyan eləmə, görünür ki, bizi bala-cə tanıyıbsan.

Avstriya (rişxəndlə)- Buna bax! Heç qıçım boyda deyil, ha! Bu da mənim üstümə xoruzlanır. Səni bir Qaradağ qayıram ki, böyründən də bir Ağdağ çıxar.

Rusiya- Yaxşı-yaxşı! Bilirik ki, sən Serbiyadan, Qaradağdan da güclüsen. Ancaq iş bundadır ki, sən nahaq iş görübsən.

Fransa- Sən Yevropanın tərəzisinə əl vurubsan, indi tərəzinin bir gözü ağır gəlir.

Avstriya- Hansı tərəzi?

İngilis- Belə Berlində qurduğumuz tərəzi.

Rusiya- Həzarət, burada oturub boşboğazlıq eləmək lazım deyil; durun gedək, tərəziyə baxaq, görək bir gözü nə qədər əyilibdir. Ona görə də əməl edək. Razısınızmı?

Hamısı- Razıyıq.

Tərəzi- ...

İngilis (Avstriyaya)- Görürsən, tərəzinin sən baxan gözü iki girvənə ağır çəkir. Bu, Bosniya Hersoqonun ağırlığıdır. Sən gəl onu qaytar sahibinə; həm tərəzimiz düzəlsin, həm də o kişiye bihörmətlik olmasın. Yazıq təzə iş başlayıb, xələl yetirmək yaxşı deyil. Özü də gör nə mülayimətlə dolanır. Vallah, onun yerinə ayrısı olsa idi, indi səni o baş ilə qoymazdı.

Avstriya- Mininiz min söz deyəsəniz, mən Bosniya Hersoqonu qaytaracaq deyiləm. Çünki, əvvəla, o yer mənim haqqımdır, ora mən pul qoymuşam. İkinciye qalan yerdə, eşşəyə minmək bir ayıb, düşmək iki ayıb.

Fransa- İndi ki, belə oldu, onda gərək tərəzinin o biri gözüne də bir əlac olsun ki, bu biri gözü ilə düz olsun.

Avstriya- O ayrı məsələdir. Ona mən də razıyam.

İngilis- Nə tövr edək?

Rusiya (tərəzinin boş gözünü özünə tərəf çəkir)- Hərgah

Dardanel boğazı bu gözüne qoyulsa, mən tərəf düzələr.

Almaniya- Türkiyədə nə ki dəmir yol var, hamısını qoyun mən tərəfə, düzəlməsə Messopatamiyanı da artırın.

İtaliya- Mən evdə hesablamışam. Albaniya da mənə tərəf qoyulsa, mən tərəf də düzələr.

İngilis- Yəni yəqin bilirsən?

İtaliya- Yəqin!

İngilis- Yaxşı, onda görək, Misir də bəri qoyulsa, mən tərəf də düzələrmiz?

Rusiya- Düzələr, düzələr.

Fransa- Bəs mən tərəf?

Hamısı- Sən də gör də!

Fransa- Keçmişdə bizim üçüncü Napoleon deyirdi ki, Şam bizə yarar. Aqlım kəsir ki, elə indi də onu qoysaq, mən tərəf düz olar.

Yapon- Daha mənim deməyim lazım deyil, özünüz bilirsiniz ki, Krit cəzirəsi də mən tərəfi düzəldər.

Hamısı- O məlumdur.

Fransa- Çox gözəl! O halda, biz tez paylaşaq ki, məsələ həll olsun. Daha vaxtımızı zay etməyə, onsuz da «kulturnı» işimiz çoxdur.

Rusiya- Bəs Bolqariya, Serbiya, Qaradağ? Onlara nə verilsin ki, xətirlərinə dəyməsin?

Hamısı- Yerdə qalan da onlara verilsin. Özləri bölüşərlər. Xub, deməli məsələ həll olundu. Dağılaq.

Türkiyə- Yaxşı, bəs indi mənim təklifim nədir?

Hamısı- Sən... zad elə... Əvvəla, bizdən incimə; çünki bizim fikrimiz əsla sənə pislik eləmək olmayıb, bəlkə tərəzini düzəltməkdir. İkinciye qalan yerdə... (Elə bu yerdə qalır).

Kimdən nə soruşdular

Loğman həkimdən soruşdular ki, ədəbi kimdən öyrəndin?

Dedi: - Bakının işkol uşaqlarından.

Dedilər: - Nə tövr?

Dedi: - Təfsilə ehtiyac yoxdur.

Isgəndəri Zülqərneyndən xəbər aldılar ki, cəsarət və şücaəti kimdən öyrəndin?

Dedi: - Nəvvab Eynüddövlə ilə Sərdar Nüsret Rəhim xandan.

Dedilər: - Nə tövr?

Dedi: - Onların yerinə utandığımdan.

Hatəmi-Taidən birisi soruşdu ki, bu səxavət və kəraməti kimdən öyrəndin?

Dedi: - Bakının bezi milyonçu hacılarından.

Dedilər: - Nə tövr?

Dedi: - Əhvalat uzundur.

Firdovsi əleyhi-rəhmədən soruşdular ki, şer yazmağı kimdən öyrəndin?

Dedi: - Müsəlmanların indiki mütəşairlərindən.

Dedilər: - Nə tövr?

Dedi: - Mən də onlar kimi ləğviyyat yazmadım.

Bir müsəlman uşağından soruşdular ki, bu qədər söyüşü kimdən öyrəndin?

Dedi: - Hamısını dədəmdən.

Dedilər: - Nə tövr?

Dedi: - O mənə söydükcə mən də əzbərlədim.

«Tərəqqi», 1908.

Komediylar

Şah söz verdi ki, altı günlük sülh olsun. Amma yalançı çıxdı...

Rus konsulu

I

Camaat arasında

Camaat (çığırır)- Ay Avropa, ay insaf əhli, ay insaniyyətdən dem vuranlar, şah bizi qırır, qoymayın!

İngilis səfiri- Əşi, nə danışırınsınız? Belə də iş olarmı, onun nə haqqı var insan övladını qırsın?

Camaat- A başına dönüm, şah haqqı-maqqı nə tanıyır. Bizi qırır, qoymayın. Axı biz də sizin kimi insanıq.

Səfir- Həzərat, mən bu saat onun yanına gedib bir ixtar verim ki, heç dadı damağından çıxmasın.

Camaat- Balam, allah səndən razı olsun, bizə əlac elə!

Səfir- Bu saat, bu saat. (*Gedir*).

II

Şah hüzurunda

Şah- Gərək İranın yarısını qan deryasına döndərəm!

Əmir Bahadır- Qurban olum bu kəlamə!

Lyaxov- Bəli, qorxutmaq lazımdır bu asiyaıları.

Səfir (daxil olur)- Şah, allah saxlasın!

Əmir Bahadır- Xoş gördük, a kirvə!

Şah- Sağ ol ingilis, əyləş qonaq ol!

Səfir- Çox sağ ol, şah!

Əmir Bahadır- Nə var, nə yox?

Səfir- Hər şey var və heç zad yoxdur... he-he-he!

Əmir Bahadır- Xa-xa-xa... Nə nazik mətləbdir.

Səfir- Şah, camaatın hamısını birdən qırdıracaqsınız, yoxsa yarısını saxlayacaqsınız?

Şah- O mənim qəzəbimə bağlıdır. İstəsəm hamısını qırdıram!

Əmir Bahadır- O, şahın öz əmrinə bağlıdır. Bu gün hökm

eyləsə hamısını öldürdər, istəsə hamını bağışlar. Bu cür işlər şahın özünəməxsus işidir. Onu heç kəs bilməz və heç kəs soruşmaz.

Səfir- Xeyr, siz elə güman etməyin ki, mən şahın xüsusi işlərinə müdaxilə etmək xəyalındayam. Əstafürüllah! Ancaq dediyim odur ki, yeni hamısını birdən-birə qırdırmaqdan, yarı-yarı bölmək...

Əmir Bahadır- Bəli, başa düşürəm nə deyirsiniz. Xeyr, o babətdən arxayın olun!

Səfir- Bəli, çünki mənim borcum gəlib-getmək... Özünüze məlumdur.

Əmir Bahadır- Xeyr-xeyr xatircam olun, başa düşürəm...

Səfir- Xudahafiz!

Əmir Bahadır- Xoş gəldin, sağ ol! (*Nökərə*). Ay gədə, səfirin başmaqlarını cütlə!

III

İngilis parlamanında

Bir məbus- Yaxşı, bəs nə oldu? O yazıq iranlıların dad və fəryadına qulaq verən oldumu? Bu barədə hökumətimiz nə qayırdı?

Vəzir Kirey- Əlbəttə! Bizim səfir şahə şiddətli bir xətar göndərmiş, dövlətimiz naminə tələb etdi ki, amal və hərəkəti mərdümaridən çəkilsin.

Məbuslar- Bərəkəllah! Sonra?

Kirey- Daha sonrası yoxdur, çünki biz İran işlərinə müdaxilə edə bilmərik.

Məbuslar- Çox yaxşı! İndi vicdanımız əziyyətdən xilas oldu.

IV

Yenə şah hüsurunda

Səfir (tələsik daxil olur)- Sözü doğru, bunun adına həddən artıq zarafat deyirlər.

Şah- Nə olub, nə olub?

Əmir Bahadır- Allah saxlasın, kirvə!

Səfir (acıqlı)- Xeyr, saxlamasın!

Şah- Baba, in çə zərbo zənk əst? (Bala, bu nə vur-sındırır?)

Məgər mən şah... ney...

Əmir Bahadır (şaha)- Dinmə, dinmə, bu ingilisd, zarafat deyil. Qoy görək nə olubdur. (*Səfirə*). Babacan nə olubdur?

Səfir- Nə olacaqdır! Sizin yerinizdə bizim mənafeyimizə toxunulubdur. İsfahan tərəfində bir ingilisin iki şahı pulu itibdir və biri də yıxılıb, burnu qanayıbdır. Bu saat buna bir tədbir tökün.

Əmir Bahadır- Paho! Bu saat əmr yazaram İsfahan qubernatoruna ki, həmin pulu itmiş ingilise əhalidən yüz o qədər pul alıb versin və o burnu qanıyanın da yıxılmağı əvəzinə həmin yıxıldığı yerin sahibini iki il həbsə salsın. Bəsdirmi?

Səfir- Yaxşıdır... (*mülayim səsle*). Bəs eşitdim ki, məşrutə vermək istəyirsiniz?

Əmir Bahadır- Bəli, verəcəyik!

Səfir- Nə vaxt?

Əmir Bahadır- Nə vaxt şah lazım bilsə.

Səfir- İndi vermirsiniz?

Əmir Bahadır- Xeyr, indi olmaz!

Səfir- Nə üçün?

Əmir Bahadır- Çünki bizim şəriətdə məşrutə-qəşrutə net rabatay. Və bir də bu bizim daxili işimizdir.

Səfir- Əlbəttə, mənim müdaxiləyə heç bir haqqım yoxdur, xudahafiz!

Axırıncı komediya

Yenə şah hüsurunda

Səfir- Təbrizdə bütün adamlar və bütün əcnəbilər qorxurlar ki, aclıq davası düşsün. Atlılarınıza əmr edin ki, bir neçə gün möhlət versinlər ki, şəhərə azuqə getsin.

Əmir Bahadır- Xeyr, elə iş mümkün deyildir.

Səfir- Onda, sözü doğru, Təbrizə qoşun göndərəcəyik; bizdən inciməyin.

Əmir Bahadır- Bəs onda...

Şah- Vallah mən bunların işini heç başa düşmürəm!

Lyaxov- Zərər yoxdur, 6 gün möhlət verərik.

Səfir- Doğrudan?

Lyaxov- Doğrudan (meyitini görüm).

Səfir- Onda gedim deyim ki, qoşun gəlməsin. Xudahafiz!

Əmir Bahadır- Xudahafiz! (Aciqlı). Başıma daş salasan! Elə bizim çalışdığımız odur ki, Təbriz acından qırılıb təslim olsun. Bu da deyir ki, möhlət verin azuqə gəlsin! Ay yazıq!

Lyaxov- Bəli, Təbrizə azuqə gəlsin, onlar da yeyib qızsınlar; ondan sora gəl tazadan dava eylə!

Əmir Bahadır- Mən burda şəhəri mühasirə elətdirib, aclıq qorxusu ilə şəhəri alıram, bu da gəlibdir ki, onlara möhlət ver. Guya ki, oyun oynayırıq, «sığın yolu» ver deyir!

Şah- Vallah mən bunların işlərini heç başa düşmürəm!...

Bir neçə gündən sonra.

Şah (iztirab ilə)- Bəs deyirlər ki, Təbrizə rus qoşunu gəlir?

Əmir Bahadır- Bəli, gəlir!

Şah- Bəs nə tövr olsun?

Əmir Bahadır- Nə təfavütü vardır? Təbriz bizim deyildir ki! Məncə, rus qoşunu məşrutəçilərdən min pay yaxşıdır.

Şah- Axı bəs...onlar gəlib İrani alarlar...

Əmir Bahadır- Bəli, alarlar.

Şah- Bəs, onda biz...

Əmir Bahadır və Lyaxov- Onda... (Çırtıq vururlar). Onda...

Biya berəvim əzin vilayət mənə to. (Cəl, ikimiz bu vilayətdən gedək.)

Şah, xodra be bağ əndaz! (Şah, özünü bağa sal!)

Şah, xodra be bağ əndaz! (Şah, özünü bağa sal!)

«Tərəqqi», 1908.

Dərs

Müəllim (klasa daxil olarkən). (15- manat dükançı Cəfərə). Oturun! (11 manat yarım da çörəkçi Vəliyə...) Duanı oxuyun, görüm! (Bu elədi 26 manat yarım...) Çox yaxşı. (18 manat ev yiyəsi... Keçən səfər 3 manat da borclu qalmışdım... Bu elədi...) Kim dərsini deyər?.. (Bu elədi..) Oxu görüm. (21 manat, o da 43 manat yarım...) Həsən, düz otur, biclik eləmə! (Qəssaba gerek verəm 12 manat beş şahı...) Otur yerə, indi sən oxu!

Şagird- Bir gün Həsən atasına dedi ki, ata, mənə də çeşmək al, mən də sənə kimi kitab oxuyum.

Müəllim (öz-özünə)- Budur, bizim Məcid neçə vaxtdan bəri yalvarır ki, ata mənə bir çəkmə al... Yazıq lap ayaqyalındır. Amma hanı pul?!

Şagird- Atası gedib oğluna bir əlifba kitabçası aldı.

Müəllim (görünür ki, kişinin pulu var imiş)- Yaxşı, otur. Sən oxu! (Suçuya 3 manat 87 qəpik verilməlidir, neftçiye 4 manat 20 qəpik).

Şagird- Dedi ki, ata, mənə bir çeşmək al.

Müəllim (şagirdə)- Yox, «çəkmə al».

Şagird- Mirzə, xeyr, «çeşmək al».

Müəllim- Hə, hə, «çeşmək al». Oxu... (Bu səfər də mənə 25 manat çatmır, onu nə tövr eyləyim?...) Şükür, dinc otur, qulağını çəkərim! (...manat...) Açın kitabları. (Yəni 25 manat çatmaya-cəqdır. Heç kəs də borc vermir...) Qulaq asın, təzə dərs verirəm. (Nə qayırırmı? Ev kirayəsi olmasa idi, yenə bir tövr əl-əl baş-başa çıxmaq olardı.) Düz oturun, yaxşı qulaq asın! Bu saat hesaba məşğul olacaq! (Cibimizdə olmayan pulu əqlimizdə hesablamaq genə təsəllidir). Sizə bir hesab məsələsi deyəcəyəm: Bir kişi (ki, kişi şəhərimizin atasıdır) ildə... Yaxşı qulaq verin! İldə... Həsən, düz otur, qələmi qoy yerə, hələ qulaq as! Hə... ildə... Dürüst-dürüst qulaq verin, amma qorxmayın!... İldə 20 min manat nəğd pul alır!!

Şagirdlərin bəziləri- Vaxsey!!!

Bəziləri- Vay dədə, vay!!!

Bəziləri- Pah atanın evinəcən!

Müəllim- Bəs ildə...

Şagird- Mirzə, daha demə, qorxuruq!

Müəllim- Yox, qorxmayın, heç bir xətası yoxdur. Ancaq onu bilən ki, ildə 20000 manat nəqd pul alır!!

Bütün klas- Vaxsey!!!

Bir şagird- Mirzə, bəs onu nə tövr sayır?

Müəllim (acı gülümsəyir)- Hey, yüz o qədərini saya bilər! Yaxşı, bir də bir ayrı kişi var ki... (məsələn, mən yazıq) ildə doqquzca yüz manat pul alır. Hələ onu da nə tövr alır... Bu az pul alan kişinin hər ay 25 manat borcu olur.

Şagirdlər- Yazıq!

Müəllim- Əlbəttə, yazıq!

Şagird- Mirzə, o çox pul alan kişi öz pulundan bir az ona versə, nə olar?

Müəllim- Ay balam, nə olacaq, çox yaxşı iş olar; amma elə dərd burasıdır ki, məsələyə yaxşı qulaq asın, ayrı söz danışmayın!

Şagird- Mirzə, bəs məsələdə nə sual olunur?

Müəllim- Hə, indi sual olunur ki, həmin o 20000 manat pul alan, öz aldığı 6-cı min manat kəsib versə, neçə yüz nəfər 900 manat alan kişini borcdan xilas edə bilər?

Bir şagird- Mirzə, əvvəlcə də görək, bu az pul alan kişi ki, bir ayda 25 manat borca düşür, ildə nə qədər borc eləyir?

Müəllim- Barakəllah! Bəs onu nə tövr bilər? (Hərçənd mən yaxşı bilirəm...)

Şagird- Bir ayda 25 manat borc, bir ildə, yəni 12 ayda eylər: on dəfə 25-250; iki dəfə də 25-50. 250, o da 50, eylər 300 manat.

Müəllim- Çox yaxşı, sonra?

Şagird- İndi görək, 6000-in içində nə qədər 300 var. 6000-ni üç yüzə böləndə eylər... eylər-20.

Müəllim- Bəs nə məlum oldu?

Şagird- Məlum oldu ki, əgər o 20000 manat pul alan öz pulundan...

Müəllim- İnsafa gəlib...

Şagird- İnsafa gəlib, öz pulundan...

Müəllim- Yox, sən insafa gəlib demə, onu mən deyirəm.

Şagird- Elə durduğu yerdə öz pulundan 6000 manat kəsib versə, o halda 20 nəfər 900 manat alan...

Müəllim- Və borca düşən...

Şagird- Və borca düşən adamları borcdan xilas eylər.

Müəllim- Və o adamlar da borcdan xilas olandan sonra öz işlərini yaxşımı görürlər?

Şagirdlər- Bəli!

Müəllim- Əlbəttə, yoxsa yazıq borc fikrinə düşsün, yoxsa öz fikrinə düşsün?

Bir şagird- Mirzə, axı o çox pul alan adam öz pulundan 6000 kəsə, onda bunun pulu azalar, 14-cü min manat qalar.

Müəllim (onun üzünə bir qədər baxıb)- Sənin atan Dumda qlasını deyil ki?

Şagird- Bəli, bəzən vaxt Duma gedir.

Müəllim- Deyirəm axı... Doğrudur, pulu bir qədər azalar, amma yaxşı yola gedər. Məsələ həll olundu. Amma... (hər halda bu ay da 25 manat borc gəlir, vallah bilmirəm nə tövr eyləyim?)

İdarədən- Yazıq müəllim!

«Tərəqqi», 1908.

Şəhər işləri

Bütövü kəsmə, yarım dəymə,
doğra, doyunca ye. (Atalar sözü)

Sədr- Camaat, sizi bura çağırıb ki, yaman xəbər verək. Bizi soyurlar.

Camaat- Bilirik, bilirik. Şəhər xarab oldu, əldən getdi... Bunların hamısını bilirik.

Birisi- Bayıra çıxırıq, qorxuruq; evimizdə otururuq, qorxuruq.

Bir ayrısı- Vay odur ki, poçtdan kağız alam, ürəyim qopub dabanıma düşür. Deyirəm ki, yəqin anonimni kağızdır, pul istəyirlər. Vallah, odur bütün dost-aşnaya yazmışam ki, daha mənə bu günlərdə kağız yazmasınlar. Çünki, sözün doğrusu, hər kağız aldıqca, sarılıq azanma düşürəm.

Bir özgəsi- Əşi, sən onu deyirsən. Mən yazıq nə qayırım ki,

evimizin qapısı ağzında fayton səsi eşidən kimi deyirəm: Vay, məni oğurlamağa gəldilər. Odur cəmi tanışlarımdan təvəqqe eləmişəm ki, bizə faytonla gəlməsinlər.

Bir qeyrisi (kəməli naümüd ilə)- Qapımızın izvanökini sındırılmışam. Nə qayırmı, a başına dönüm, izvanök «cirt» elədikcə, məndə ürək qalmır ki...

Sədr- Bunlar hamısı ona dəlidir ki, bizi soyurlar. Ona görə də buraya yığılmışıq ki, bu barədə bir əncam tapasınız. Hər nə üreyinizə, əqlinizə gəlir, hamısını açın; burada deyın, bəlkə, allah belə eləyə ki, bir əncam tapıla.

Bir nəfər- Cənab sədr, əvvəla, təvəqqe eləyirəm ki, burada bir nəfər də intelligent olmasın və hər gah varsa da, dursun, bassın bayıra.

Sədr- Arxayın ol, biz buraya bir nəfər də intelligent çağırmamışıq.

Səslər- Afərin bu tədbirə!

Sədr- Çox sağ olun! İndi buyurun, danışın görək, nə qayıraq?

Bir natiq- Camaat, danışmaq üçün mənim üreyimdə çox söz var, amma, heyf ki, boğazım quruyub və nitqim tutulub. Boğula-boğula qalmışam. Çünki, sözün doğrusu, buraya yığılan adamların hamısının xasiyyətinə belə deyiləm. Bəlkə, sözüm birsinə xoş gəlmədi; onda, görək, buradan bayıra çıxmayaq...

Özgə natiq- Camaat, siz nə qorxaq adamlarsınız?! Bu işlərin özgə bir əlacı yoxdur, tək birçə əlacı var ki, onu sizə deyirəm: Bütün soyğunçuların hamısının adlarını yazaq və cənab qaradonaçalnikə verək və ondan təvəqqe eləyək ki, o adamların hamısını köhnə Dumun qabağında assınlar, vəssalam!

Digər bir natiq (əvvəlkinə)- Balam, allah səndən razı olsun. Savadın var?

Əvvəlki natiq- Necə?

İkinci- Hər gah savadın varsa, ala bu qarandaş-kağızı, o adamların adlarını yaz: yoxsa, sən də, mən yazım.

Bir səs (əvvəlki natiqə)- ... filan... Zəhmət çək, bayıra çıx, sənle bir müxtəsər işim var...

Əvvəlki natiq- Bu saat gəlirəm. Camaat, ancaq o adamların adlarını mən bilmirəm və mənim o cürə şeylərdən əsla xəbərim olmaz. Bir sözdür dedim. Hamı danışır, biri də mən. Yoxsa, mən

nə bilərəm ki, soyğunçu kimdir?

Bir natiq (ayağa durub, ora-bura boylanır)...

Səslər- Nə axtarırsan?

Həmin natiq- Burada molla yoxdur ki?

Səslər- Xeyir, molların burada nə işi var?

Həmin natiq- Çox yaxşı. Keçən səfər klubda qumar oynayırdım. Gördüm ki, birisi gəldi və mənim yoldaşımdan min manat pul aldı. Soruşdum ki, nə üçün o səndən min manat pul aldı. Cavabında dedi ki... (Bərk öskürür). Cavabında dedi ki, pul alan... qardaşımdır. (*Oturur*).

Ayrı natiq- Camaat, vallah, adam üreyinin sözünü açıb deyə bilmir; belə can şirindir, nə etmək? Yenə bir ayrı yer ola...

Birisi- Camaat, durun gedək...

Ayrı səs- Bəli, yumurtası tərs düşmüş toyuq kimi o taxçadan bu taxçaya atılaq? Hər nə sözünüz var, burada deyın, vəssəlam.

Təzə bir natiq- Həzərat! Həmin bu cürə işlər ki, bu gün bizim Bakıda vəqə olur, həmin bu işlər hamısı bütün Rusiyada da vəqə olur. (*Sədr başını qalxızır*). Bu nizamsızlıqların hamısına da səbəb Rusiyada mövcud olan istibdad...

Sədr (bərk çıxırır)- O hey, oralara əl uzatma! Vallah, məclisi bağlaram.

Birisi- Cənab sədr, səndə durbin yoxdur ki?

Sədr- Xeyir, nəyə lazım idi?

Birisi- Heç, bu danışan oğlana durbin ilə yaxşı baxacaqdım; çünki çox şübhəli görünür, qorxuram ki, intelligent ola.

Sədr- Əşi, o barədə arxayın ol!

Ayrı bir natiq- Bilirsiniz nə var? Bu işlərin hamısının təqsiri qaradavoylardır.

Sədr- A kişi, mən imanım, qaradavoylarda təqsir yoxdur. Eşşəyə gücünüz çatmır, palanı toqqaşlayırsınız.

Səslər (ağlamsınaraq)- Di yaxşı, bəs nə olsun? (*Hamı başını aşağı salır. Bəziləri dəsmal çıxarırlar*).

Bir natiq- Həzərat! İzn verin, sizə bir nağıl söyləyim. Çünki, bu nağıl məsələni bir qədər həll edər.

Səslər- Söylə, söylə.

Həmin natiq- Camaat, biri var imiş, biri yox imiş. Bir kor varmış, bir də bir kar varmış. Bunlardan başqa bir də bir çılpaq varmış və

əlavə bir də bir çolaq varmış. Camaat, günlərin bir günü bunlar hamısı səfərə çıxıb, bir yerdə gecələyirlər.

Birdən bunları vahimə basır. Kor deyir: «Gəndən bir qaraltı görürəm...». Kar deyir: «Mən də şıqqıltı eşidirəm». Çılpaq deyir: «Adə, birdən bizi soyarlar, ha!». Çolaq deyir: «Durun, qaçaq!». Camaat, nəğil qurtardı, vəssalam.

«Tərəqqi», 1909.

Quyruqlu ulduz

Üç pərdəli komediya
Yaxud «Revizoru yamsılamaq».
Əvvəlinci məclisdəki əfrad əhli-məclis.

1. Hacı Qəmiş- tacirdir
2. Cahal oğlu Qatil- işi məlum deyildir
3. Şərməsar bəy- bəydir

Pərdə qalxır:

Şərməsar bəy (əlinə rus qəzeti)- Həzərat, sizi buraya çağırmaqda məqsədim sizə bir pis xəbər verməkdir.

Hacı Qəmiş (kənara)- Pis xəbər verən, evin yıxılsın!

Cahal oğlu Qatil- Nə pis xəbərdir?

Şərməsar bəy- Göydə quyruqlu ulduz görünübür. Budur, qəzet də yazıbdır. Haman bu ulduz, bir neçə aydan sonra yerə düşüb, hər nə günahkar adam var, hamısını quyruğu ilə yandıracaqdır.

Qatil və Hacı (bir yerdə)- Bəh, bəh!... Bunu bizə nə üçün de-

yirsən?

Şərməsar bəy- Bəs kimə deyim?

Hacı və Qatil- O adama söylə ki, günah sahibidir; biz ki, əlhəmdüllüallah, müsəlmanıq.

Şərməsar bəy (özü də şad olur)- Əlbəttə, mən özüm də müsəlmanam və o ulduzun nə quyruğundan və nə başından qorxuram. Ancaq bunu sizə deməkdən məqsədim yenə də hər halda xəbərdarlıqdır ki, bəli, o vaxt ulduz yerə düşəndə vahimə etmiyəsiniz.

Hacı Qəmiş- Ancaq mən bilmirəm ki, o ulduzun göydə durduğu halda yerdə nə işi var?

Qatil- Necə? Yoxsa öz müsəlmanlığından arxayın deyilsən?

Hacı- Arxayın olmasaydım mən də sənə kimi, həccə getməzdim. Ulduzun yerə düşməsinin o tərəfi xoşagələndə deyil ki, yerdə olan günahkarları yandırıb müştərilərimizi azaldacaqdır...

Şərməsar bəy- Bax, Hacı, sən deyirsən ki, arxayın olmasaydım, həccə getməzdim. Sənə bu sözün, bağışla, ancaq mənə bir qədər şəkkə salır. Çünki mən, mən Şərməsar bəy, öz müsəlmanlığımdan arxayınam ki, həccə getmirəm!

Qatil- Əlbəttə! Mən özüm də o cürəyəm! Mən öz müsəlmanlığımdan arxayın olmasaydım, başlardım həccə getməyə, ehsan verməyə, qurban kəsməyə.

Hacı- Şərməsar bəy, məgər sən öz müsəlmanlığından arxayınsan?

Şərməsar bəy- Arxayınam!

Hacı- Bəs nə tövr arxayınsan ki, əlinə qazut alıb oxuyursan. Halbuki hamam qazutu çıxardan kafirlərdir və o kafirlərdir ki, quyruqlu ulduz gəlib onları yandıracaqdır.

Qatil- Doğru deyir!

Şərməsar bəy- Ha, ha, ha, ha... Bəs Hacı, sən burdan Moskovaya gedəndə nə üçün vaqona minirsən! Məgər bilmirsən ki, vaqonu çıxardanlar da kafirlərdir?

Qatil- Bu da doğru deyir!

Hacı- Mənim əlacım yoxdur. Əlacım olsa vaqona minməzəm. Amma sən nəinki qazut oxuyursan, hələ hətta çaxır da içirsən!

Qatil- Bu da yalan demir! Sən çaxır içirsən.

Şərməsar bəy- Doğrudur, mən çaxır içirəm və günah eləyirəm. Amma bəzi vaxt olur ki, ayıq da oluram. Bundan əlavə nə sənə

kimi, Hacı, dörd arşında arşınarım kaf gedib puluma haram qatmıram, nə də sən kimi cəllad olub xalqın başını kəsmirəm.

Hacı- Doğrudur, birdən olur ki, arşında səhv düşür, çünki ölçüdə adam karıxa bilər. Amma sən onu da ki, hər cümə axşamı oruc tuturam və bir tələbə gətirib qarnını doydururam, amma sən qumar da oynuyursan.

Qatil- Doğrudur, mən az adam öldürməmişəm, bunu da hər kəs bilir və polisaya da yeqindir. Amma sən orasını da de ki, ömrüm olanı bir dəfə də üzümə ülgüc dəyməyibdir. Həddi-buluğa yetəndən bəri bir kərə də olsun ayaq üstə bovl eləməmişəm! Amma sən çaxır içirsən, qumar oynayırısan, üzünü qırxdırırsan və üzdən iraq, saldat kimi də ayaq üstə divarın dibini gözləyirsən.

Hacı- Hələ təharət almağından da şəkkim vardır.

Şərməsar bəy- Mən hər nə eləyirəm öz nəfsimə eləyirəm. Amma siz xalqın evini yıxırırsınız. Mənim ömrümdə əlimdən tək birçə dəne xəta çıxıb ki, bir gün keflənib butulka ilə Sərkis bəyin başını yarmışam və ayılandan sonra da çox peşiman olub ondan «İzvinəniya» istəmişəm. Amma siz... Ux, allah heç kafir bəndəsini də sizə rast eləməsin, yamanca ev yixansınız.

Hacı- Bəs sən özün qumar oynayıb, xalqın pulunu udub evini yıxırısan?

Şərməsar bəy- O mənə udmasın, mən də onu udmayım.

Qatil- Əcəb! Onda o mənə öldürmək üçün gizlənməsin, mən də onu öldürməyim!

Hacı- Vallah o adam ki, mən səhvən arşında ona kaf gedirəm, ha... hərgah onu buraxsan, o saat mənim dükanıma yarar. Mən bilirəm bu camaatı.

Şərməsar bəy- Qərəz, adam gerek insafli olsun. Əgər mən günahkaramsa, sən də günahkarsan, o da günahkardır. Dünyada günahsız adam yoxdur.

Hacı- Bəs günahı da savab yuyar! Odur, mən bir günah buraxırsam da iki savab edirəm. Çox vaxt üç rəkət axşam namazı əvəzində mən qəsdən dörd rəkət qılıram ki, biri də artıq olsun. İndi o artıq rəkətin savabı bir köpükdən hesab olunsa, gör onun pulu hara vurur!

Qatil- Əşi, vallah öldürdüklerim adamların hamısının qanı mənim üçün dəryaca günah olsa da, bir adam öldürmüşəm ki, onun

savabı hamısını yuyub aparar. Məlun oğlu Qara Vəlini deyirəm ey: deyirlər, istəyirmiş babı olsun.

Şərməsar bəy- Canım, günah eləmək bir günah; günahı da danmaq iki günah. Hamısından yaxşısı budur ki, şək-şübhədə və qorxuda qalınca, duraq burdan gedək axundun yanına, öz əhvalatımızı ona söyləyək və hər nə lazımdır, ona verək. Baxsın görsün, hərgah günahımız savabımızdan çoxdursa, o halda bundan sonra başlayaq ulduz yerə düşənə qədər ibadətə məşğul olaq. Elə ki, ulduz gəlib bizdən ötdü, getdi, genə də öz işimizdə davam edərək.

Hacı və Qatil- Çox əcəb, artıq danışmaq nə lazım, gedək axundun yanına.

Çıxıb gedirlər.

Pərdə

İkinci məclis gələn səfər.

«Həqiqət», 1910.

Pruşkeviç və Hacı Xudu

Günlərin bir günü Pruşkeviç ilə Hacı Xudu yatmışdılar. Pruşkeviç Peterburqda yatmışdı, Hacı Xudu da öz evində yatmışdı. Bunlar bir-birlərini yuxuda gördülər. Hacı Xudu ayıq olduğu zaman Pruşkeviç barəsində çox eşitmişdi ki, bu hərif müsəlmanların ziddinə gedəndir, müsəlman xeyirxahı deyildir. Hətta bir jurnalda onun şəklini də Hacıya göstərmişdilər. Ama Hacı yuxusunda Pruşkeviçə baxıb gördü ki, hərif çox da çirkin deyildir. Gözündə çəsmək, əynində yaxşı libası, bir göyçək adamdır.

Hacı Pruşkeviçə dedi:

- Sən bir göyçək adamsan, amma sənəin şəklini nədənsə çox pis çəkiblər.

Pruşkeviç Hacıya verdi:

- Ge, ey nikbəxt, an nə şəkə mən əst,
Və lakin qələm də kəfə doşmən əst.

Sonra Hacı yenə soruşdu:

- Bir də deyirlər ki, sən və sən kim kimi adamlar biz
müsəlmanlara ziddsiniz, müsəlmanların bədxahısınız.

Pruşkeviç cavab verdi:

- Mən də bilmirəm, doğru deyirlər, yoxsa yalan. İstirsən, mən
də bir-iki kəlmə danışım, gör yalan deyirlər, yoxsa haqq danışirlar.
Hacı razı oldu və Pruşkeviç başladı danışmağa.

Pruşkeviç- Mən istəmirəm ki, müsəlmanlarda qəzetə olsun.

Hacı- Onu biz də istəmirik. Qəzet bizim şəriətimizdə haramdır.

Pruşkeviç- Mən istəmirəm ki, müsəlmanlarda teatr olsun.

Hacı- Biz özümüz də onu istəmirik. Teatr bizim şəriətimizdə
haramdır.

Pruşkeviç- Mən istəmirəm ki, müsəlmanlarda musiqi çalmaq,
şer yazmaq və şəkil çəkmək işləri tərəqqi etsin.

Hacı- O cür şeyləri biz özümüz də istəmirik. Onlar hamısı
şəriətdə haramdır.

Pruşkeviç- Mən istəmirəm ki, müsəlmanlar nemes dili, firəng
dili, hesab, coğrafiya, hikmət, fəlsəfə, kimya, tarixi-təbiət, tarixi-
bəşər, həndəsə, müsəllasat və bu cür şeyləri bilsinlər.

Hacı- Bu cür şeylərin hamısı küfrdür. Biz özümüz də onları
istəmirik.

Pruşkeviç- Mən istəmirəm ki, müsəlmanlarda üsuli-cədid
məktəbləri olsun.

Hacı- Allah üsuli-cədid çıxardanlara lənət eləsin. O cür
məktəblər hamısı bixxana yığınaqlarıdır.

Pruşkeviç- Mən istərdim ki, müsəlman məktəblərinin hamısı
ruhani məktəbləri olsun.

Hacı- Əlbəttə, əlbəttə... Biz də onu istəyirik.

Pruşkeviç- Amma bu şərtlə ki, o məktəblərdə şəriətdən başqa
özgə elmlər oxunmasın.

Hacı- Allah atana rəhmət eləsin!... Doğrudan deyirsən, yoxsa
zarafat eləyirsən?

Pruşkeviç- Xeyr, doğrudan deyirəm.

Hacı (şad və xürrəm)- Əlini mənə! (Ürəyində). Zərər yoxdur,
sonra əlimi suya çəkərəm (Aşkara). Hər kəs sənə pis deyir, onun

özü pisdur. Bu canım üçün, hərçəndi sən urussan, amma bir çox
müsəlmanlardan daha müsəlmansan! Təki müsəlmanların sən kim
kimi bədxahları çox ola.

Pruşkeviç- Arxayın ol, mənim kimilər çox-çoxdur. Amma təki
müsəlmanların çoxu sən kim kimi ola.

Hacı- Arxayın ol, mənim kimilər çox-çoxdur!

Pruşkeviç- Bəs yerdə qalanlar?

Hacı- Yerdə qalanların hamısı babilardır.

Pruşkeviç- Bizim də yerdə qalanların hamısı cuhuddur.

Bundan sonra ikisi də yuxudan ayıldılar. İndi bir adam lazımdır
ki, bunların ikisinin də yuxusunu yoza...

«Həqiqət», 1910.

Ata və oğul

Ata (təkcə)- Kordur yurdum! Kor, kor! O günə daş düşəydi ki,
mən evləndim; o günə ildırım düşəydi ki, mən belə nəslə rast
gəldim! Kaş heç əvvəldən məni evləndirməyəydilər.

Arvad (daxil olur)- A kişi, yenə nə var öz-özünə söylənirsən?

Ata- Kəs səsinə, o günü olmyaydı ki, sən mənə düçar olub
mənim üçün bala doğmadın, bir bala doğdun!

Arvad- Axı, yenə bir de görüm nə olubdur, balam sənə nə
eləyibdir?

Ata- Nə olacaq? Laməssəb oğlun məni soymaq istəyir!

Arvad- Nə üçün məgər quldurdur?

Ata- Qulddurdan da pisdur! Bayaq evdə namaz qıldığım yerdə
adam göndərib ki, filan yerdə yığılıb qiraətxana açırıq, tez on
manat pul versin. Acığımdan namazı da alayımçıq qılıb, indiyə
qədər acığımi soyuda bilmirəm... Vay, kor olan yurdum!

Arvad- Belə təxsir sən özündədir! Kim sənə dedi ki, oğlunu
dərse qoy? Mən min dəfə sənə dedim ki, kişi, uşağımi xarab

eləmə, məktəbdə min cür biclik öyrənər, sən qulaq asmadın!

Ata- Əşi, allah sənın qardaşına lənət eləsin ki, mən boyda yekə kişini yoldan çıxartdı, zor ilə gədəni aparıb məktəbə qoydu. Yoxsa mən olam, uşaq oxudam ki, axırda da belə laməssəb ola? Hərgah oxutmaq istəsəydim, İrana göndərərdim ki, gedib tələbə olub gəlsin. Mən heç yerli-dibli oxutmaq istəmirdim. Hər nə başıma belə gəlsə, səndən və sənın qohumlarından gəlir. Allah sizin nəslinizi üzsün.

Arvad- Yaxşı, pul verdin, yoxsa yox?

Ata- Lənət şeytana də! Ay heyvan nəslindən əmələ gəlmiş, mən xəzinəçiyəm?

Oğul (daxil olur)- Yaxşı, pul vermədiyin bəs deyil, bir də göndərdiyim adamı söylərsən. O da gəlib xalqın içində mənə deyir ki, atan mənı söydü, qovdu. Mən də xalqdan xəcalət oluram.

Arvad- Doğru deyir, pul vermədin-vermədin, daha niyə söylərsən?

Ata- Arvad, arvad! Ey məluni-xəsərət dünya! İndicə sən mən tərəfə deyildin? İndi oğlunu görüb o tərəfə dönürsən, ay bimürvət? Sən o dünyada məşhərdə nə cavab verəcəksən?

Oğul- Cavab verəcəkdir ki, ərim mənı söyürdü!

Ata- Oğul, sən hər nə desən də, daha mənım dinimə, məzhəbimə sataşma.

Oğul- Mən din-məzhəbə sataşmıram. Ancaq onu deyirəm ki, hərgah sən o dünyada anamdan şikayət etsən, o da səndən edəcəkdir.

Ata- Deməli, sənın sözündən bu çıxır ki, heç o dünya yerli-dibli yoxdur? Bilirəm, bilirəm nə deyirsən, eşşək deyiləm, anlayıram.

Arvad- Oğul, başına dönüm, sən o cürə şeylərə sataşma, dilim qurusun, gözün tutular.

Oğul- Ay ana, məgər mən burda dinə bir pis söz dedim? Deyirəm ki, hərgah o dünyada...

Ata- Görürsən, arvad? «Hərgah o dünyada», yəni əgər o dünya varsa, demək istiyir! Əstafürəllah rəbbi və təbə iləyh. Bari pərvərdigara, sən mənım günahımdan keç! Mən yazığam, bu cürə nacins ucundan mənı cəhənnəm oduna yandırma.

Oğul- Ey on manat, sənsən bu kişini belə danışdırın.

Ata- Əstafürəllah rəbbi və təbə iləyh... Arvad pambıq gətir,

qulaqlarıma tıxıyım və bu cürə küfr sözləri eşitməyim. Bu laməssəb deyir ki, mənı danışdırın puldur, yəni pul, nə-uzi-billah, allahdır. Ay camaat, bu cürə küfri mən heç yerdə eşitməmişdim, bu müşrikdir, pulu allaha şərik bilir... Ravi rəvayət eləyir ki, bir dəfə bir kəs Musa peyğəmbərin hüzuruna gəlib dedi ki, ey Musa!.. Yox, mən bu kafirə bir evdə ola bilmərəm... Çıx, çıx mənım evimdən!

Oğul- Ay ata, mən nə vaxt o cürə küfr söz dedim? Nə üçün yalan deyirsən?

Ata- Vay, ilahi! Bu atasına deyir ki, yalan deyirsən! Bu görünür ki, bütün kafirlərin bidinidir. Hərgah mən yalan deyirəmsə, bil ki, molla da yalan deyir: molla yalan deyirsə, bil ki, müctəhid yalan deyir; müctəhid yalan deyirsə, bil ki, imam yalan deyir; imam yalan desə, bil ki, peyğəmbər yalan deyir, peyğəmbər yalan desə, bil ki, allah yalan deyir. Çəkil, çəkil mənım bu müqəddəs evimdən, ey kafir! Bu saat, bu saat evimizdə olan bütün qablar, boşqablar, istəkanlar, samavar, qazan, kəfir, aşsüzən, hamısı sənə lənətxanadır. Onlar hamısı qiyamət günü hüzurə çıxıb sənın cəzanı istəyəcəklər. Çəkil, kafir, çəkil! Mərdaralama bu pak olan yeri, çəkil! (Yıxcılır səjdəyə).

Oğul- Bu kişi dəli olubdur.

Arvad- Qoy gedim, bir dua yazdırım.

«Həqiqət», 1910.

MİNİATÜRLƏR

And içmək

- Kərbəlayi Nəcəfqulu, saat nəçədir?
- Dəstədən on iki dəqiqə keçibdir.
- Ba... a?!
- Əbülfəzi Abbas haqqı!

- Məşədi Həsən, dünən sən də qonaqlıqda idin?
- Yox, Həzrət Abbasın qələm edilən qolları haqqı!

- Molla Vəli, bilirsən dünən Nəcəfəli bəyə nə dedim?
- Nə dedin?
- Dedim: Əlinin qəzəb oğlu Həzrət Abbas mənə qənim olsun yalan deyirəmsə, bu saat qarnuğu yarıb, tüstü ilə dolduraram.
- Deynən, sən öl.
- Sən öl! Həzrət Abbas belimdən vursun ki.

- Kərbəlayi Hümət, mənim başmaqlarımı sən geyibsən?
- Yox, Həzrət Abbasın bir cüt düşən qolları haqqı!
- A kişi, ta niyə yalandan and içirsən? Budurana, mənim başmaqlarım səndədir.
- Buy!... Həzrət Abbasın qılıncına gəlirəm ki, elə bilirdim özümünküdür.

«İrşad», 1906.

Cavab

M.- Ədə, hey! Sən nə cürət edib, filan sözü deyibsən?

N.- Əstəğfürullah, mənim nə cürətim var ki, elə sözləri ağzıma alam.

M.- Yalan deyirsən, həpənd. Bu saat boynuna al, yoxsa, vuraram, beynin burnundan gələr.

N.- A başına dönüm, vallah mənim o sözlərdən xəbərim yoxdur. Axı, mən nəciyəm ki?

M.- Ədə, demirəm sənə boynuna al, filan-filan şüdə. Çıxardım indi gözlerini!

N.- Ay canım, nə üçün məni vurursan, mən nə eləmişəm ki?

M.- Səsini kəs, namərd! Görmürsən ki, mən şirijəyana dönmüşəm. Allaha and olsun, bu saat ciyərinə tökerəm!

M.- Ədə, hey! Sən nə cürət edib, filan sözü deyibsən?

H.- Çox da yaxşı eləmişəm, əlimin içindən gəlib, gözlərinə də ağ salmışam. Bir sözün var?

M.- Adə, nə danışırısan, adama da elə sözlər deyirlərmi?

H.- Ondan pislərin də deyirlər, hələ desən, başuvu yararlar.

M.- Vallah, sən heç zarafat-filan qanmırsan.

H.- Nə zarafatbazlıqdır? Səninlə mənim birdən-ikiyə zarafatım olub? Vurum indi ölənə!

M.- Ta mən sənə nə deyim, vallah.

H.- Hünərin var bir söz de, elə vurum ki, beynin dağılsın!

«İrşad», 1906.

«Peyğəmbər»

Bir kişi peyğəmbərlik iddiası eləyirdi. Onu tutub qubernatorun yanına gətirdilər. Qubernator soruşdu ki:

- Heç möcüzə göstərə bilərsənmi?

Dedi:

- Göstərərəm.

Dedi:

- Nə göstərərsən?

Dedi:

- Bu saat bilirəm ki, sən nə fikir eləyirsən.

Qubernator dedi:

- Bil görək!

«Peyğəmbər» dedi:

- Bu saat sən fikir eləyirsən ki, əgər bu kişi yalançı olsa, tutub həbsə salaram, amma sonra rüşvət alıb buraxaram.

«İrşad», 1906.

Kor

Birisi kora dedi:

- Allah təala bir adamı kor eləyəndə əvəzində ona təsəlli üçün bir yaxşı qabiliyyət əta eləyir. Sənə nə qabiliyyət əta edibdir?

Kor dedi:

- O gözəl qabiliyyəti əta eləyibdir ki, yalançı millətperəstlərim üzünü görməyim və qiyamətə kimi görməyəcəyəm, vəssalam.

«İrşad», 1906.

Axmaq vəzir

Bir dəfə vəzirlərdən birisi öz sekretarını çağıraraq dedi ki, götür, Rusiyada nə qədər axmaq adam varsa, hamısının adını bir-bir yaz.

Sekretar əlinə kağız götürüb, lap başda vəzirin öz adını yazdı. Vəzirin buna acığı tutub dedi:

- Bu saat mənim axmaqlığımı sübuta yetirməsən, səni «voyeni ni polevoy sudun» un hökmü ilə öldürəcəyəm.

Sekretar ərz elədi:

- Bu saat sübuta yetirərəm. Sən götürüb Lidval adlı bir suçuyla on milyon put taxıl zakaz veribsən və ondan bir şey girov almaq əvəzində, özün qabaqca ona bir milyon manat pul veribsən?

Aya, indi görək haman Lidval bir milyon manat pulu alandan sonra gətirib sənə taxıl veribmi?

Vəzir dedi:

- Sən nə bilirsən ki, verməz.

Sekretar cavab verdi:

- Zərər yoxdur, nə vaxt gətirib versə, sənin adını pozub, onun adını yazaram.

«İrşad», 1906.

Pristav və arvadı

Pristav (arvadına)- Sonya, bu gün Kərbəlayi Sijimqulu məni görməyə gəlmişdi.

Sonya- Sən ki, onu kazaklara döydürmüşdün. Bir də nə üçün gəlmişdi?

Pristav- Bu səfər döyülməyə gəlməmişdi, mənim üçün yüz manat peşkəş gətirmişdi.

Sonya- Sən də aldın?

Pristav- Almaya bilməzdim. Müsəlmanların bir xasiyyətləri vardır ki (...) peşkəşlərin almasın inciyərlər.

«İrşad», 1907.

Kənd məktəblərində

Müəllim(şagirdə) – Atan var?

Şagird- Var.

Müəllim- Anan var?

Şagird- Var.

Müəllim- Neçə qardaşsınız?

Şagird- Üç.

Müəllim- Neçə bacın var?

Şagird- Beş.

Müəllim- İndi hesab elə, gör sizin külfətdə neçə adam var?

Şagird (bir qədər fikirdən sonra) – Mirzə, on bir adam var.

Müəllim- Neçin on bir olsun? Bu ki, on eylər.

Şagird (utana-utana)- Mirzə, axı dedəmin iki arvadı var...

«İrşad», 1907.

Qarabağda yer məsələsi

- Kərbəlayi Kərim, sən dur, yuxarıdan otur.

- Yox, Məşədi Cəlil, elə bura yaxşıdır.

- Yox, sən öl olmaz, dur, bəri otur!

- Zəhmət çəkmə, Məşədi Cəlil, vallah, mənə bura yaxşıdır.

- Əşi, bircə sən ayağa dur. Bircə ayağa dur! Belə, di indi bəri otur, hələ bir az da bəri, bir az da bəri, mən ölüm, bir az da bəri, sən Həsənin canı, bir az da bəri sürünçün! Elə, bax, indi ürəyim arxayın oldu.

- Həsənbala kişi, sən zəhmət çək, dur, bu aşağıdan otur, bura Kərbəlayi Heydərin yeridir. Bir az da aşağı, bir azca da aşağı, bir xırda da yanını aşağı elə atan rəhmətlik! Yaxşıdır, daha ordan aşağı yenmə, elə orda otur. Hər məclisdə gerek bu qayda və qanun olsun, elə deyil, Molla Vəli?

Əlbəttə, qayda və qanundan başqa bir də burada ədalətə riayət olunur ki, hamısından vacib olur.

«İrşad», 1907.

Mən və Hacı

Mən- Hacı, bir dəne qəzet al! Deyirlər yaxşı xəbərlər var.

Hacı- A kişi, yeri get o yana! Qəzet al! Nə var onda məgər: ay çırt belə gəldi, mırt belə getdi. O, «Molla Nəsrəddin»... musaq götürüb yazıb ki, ay saqqaluva həna nöş qoydun, nöş 3 dəne arvad aldun? Özün öl ki, aldım, sənə nə var! Allah əmridir: bir kişinin bir batmana gücü çatanaçan ondan övlad olar. Qoy Məhəmməd ümməti artsun da, sənə nə.

Mən- Ay Hacı, millətə kömək elə, bu uşaq da iki qəpik qazansın.

Hacı- Nə, millət? Bunlar, deyəsən, millət üçün əlləşirlər. Hamı öz mənfəəti üçün çalışır. Əgər mənə bu qəzeti lap havayı da versələr, almanam. Amma alaram, gecə saqqalıma həna yaxanda üstünə qoyum.

Mən- Hacı, söz yox ki, hənadan sonra zikr eləyəcəksən. Öyrən də...

Ey... fəqərəsi!

Hacı- Eləmişəm, necə?!

Mən- Heç, elə belə...

- *Kərbəlayi Nəsir, bizə mal göndər.*

- Baş üstə.

- Balam, bəs, qiyməti?

- Əşi, sonra görüşərik.

Sonra görüşürlər. Malalan ürəyində, məsələn, beş manat tutub, malsatan on beş manat... Sonra ki, bunlar filvaqe «görüşürlər», iş dolaşığa düşür; iki ürək bir-birini tutmur, cəncəl əmələ gəlir, əngəl törənir, axırda da dava-şava çıxır. Səbəb nədir? Qaranlıq iş - «Sonra görüşərik».

«Yeni iqlal», 1915.

Adi söhbət

Oxuculardan üzr istəyirəm.

Hərçənd söhbətlərimizin elələrini seçmişəm ki, qəzetdə yazmaq olar, amma, yenə də üzr istəyirəm.

- Salaməleyküm!

- Ələykəssalam.

- Məşədi Həsən, mən necə eləyim? Axı, o köpək oğlunun balası gəlib çıxmadı.

- Mən nə qayırım, balam? İt oğluna min kərə dedim ki, ədə, tez gəl!

- Gör, sən allah, saqqallı kişini qoduğun birisi ələ salıbdır.

- Bu sən öləsən, eşşəyin balasına ağzımdan gələni demişəm. Donuz balasına söz kar eləmir.

- Hə, indi ki, belə oldu, mən onun... *(daha dalını yazmağa qələm işləməz. Elə bu «nümünə» bəsidir).*

Bir-birimizə o qədər yalan demişik ki, daha heç kəsin heç kəsə etibar qalmayıb. Odur ki, söhbətlərimizin bir «nümünəsi» də belə olur:

- *Hacı Əsəd, iki yüz manat mənə borc ver, getdiyim Kəbə haqqı sabah gətirib verərəm.*

- *Ə kişi, Həzrət Əlinin zülfüqarına gəlim ki, cəmi var-yoxum bax, bu üç manatdır.*

Siyahıyaalma

- *Ay bacı, de görək, evinizdə neçə adam var? Gərək onların hamısı dəftərə yazılsın.*

- *Buy, başıma xeyir! Yəqin bizdən saldat yığacaqlar ki, adamlarımızı soruşurlar.*

- Ay qız, Həsənin adını vermə, Hüseynin də adını demə, Əlini də yada salma. Deynən ki, bir qoca kişimiz var, ikicə də arvadıq.

- Ay əmi, de görək, evinizdə neçə adam vardır? Gərək onların hamısı dəftərə yazılsın.

- Pa ho! Yəqin hərəməzdən pul yığacaqlar. Qoy, Məmmədin adını deməyim, Cəfəri gizlədim, Vəlini də bildirməyim, deyim ki, bir mənəm, bir də arvadımdır.

«Yeni iqbal», 1915.

Mündəricat:

Ön söz.....3

Komediyalar

Ər və arvad8
O olmasın, bu olsun36
Arşın mal alan85

Yumoristik səhnələr

Müalicə130
«Tərcüman» ı oxuyanda132
Müsəlmanların halı134
Dövlət Dumasında135
Hökumət və Duma137
Yuxuda139
Gələcək Avropa konfransı141
Əhvalat.....141
Kimdən nə soruşdular144
Komediyalar145
Axırncı komediya147
Dərs149
Şəhər işləri151
Quyruqlu ulduz154
Pruşkeviç və Hacı Xudu157
Ata və oğul159

Miniatürlər

And içmək163
Cavab164
Peyğəmbər165
Kor165
Axmaq vəzir166
Pristav və arvadı166
Kənd məktəblərində167
Qarabağda yer məsələsi167
Mən və Hacı168
Adi söhbət169
Siyahiyaalma169

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi

Üzeyir Hacıbəyovun ev-muzeyi

ÜZEYİR HACIBƏYOV-120

KOMEDİYALAR VƏ

YUMORİSTİK MİNİATÜRLƏR

Yığılmağa verilib 20.07.2005. Çapa imzalanıb 05.09.2005.

Format 60x84 $\frac{1}{16}$. Ofset kağızı. Ofset çap üsulu.

Qarnitur A3 Arial AzLat. Həcmi 10,75 f.ç.v.

Tiraj 500 nüsxə. Sifariş 2158.

"Əbilov, Zeynalov və oğulları"

Nəşriyyat-Poliqrafiya Evinin mətbəəsi.

Bakı ş., M.İbrahimov 43, tel.: 497-36-23

AR $\frac{2005}{1394}$

